



Broj: 289-1-I/20

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU za 2019. godinu

Banja Luka, mart 2020.

Sadržaj:

I	UVOD	4
II	TRIDESET GODINA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA I NOVE PREPORUKE UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA	6
III	OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE.....	9
	Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece	12
IV	POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU.....	16
	A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA.....	18
	Podnosilac prijave.....	18
	Povrede prava djeteta.....	19
	Broj djece	20
	Uzrast djece.....	21
	Pol djece.....	21
	Odgovorna strana.....	22
	Način prijema prijave/žalbe	23
	B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI.....	24
	Posebni izvještaji	24
	Preporuke.....	24
V	PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA.....	26
	A) LIČNA PRAVA DJETETA	26
	Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi	26
	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima	27
	Pravo djeteta na izdržavanje.....	30
	Izvršenje odluka nadležnih organa	32
	Prava djece i samohrani roditelj i višečlane porodice.....	33
	B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	35
	Usvojenje	36
	Hraniteljstvo	38
	Djeca bez roditeljskog staranja i institucionalni smještaj	41
	C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	43
	Nasilje nad djecom	43
	Nasilje u porodici.....	46
	Vršnjačko nasilje	48
	Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) ..	49

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece	50
Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.....	51
Pravo na privatnost.....	53
D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	54
Zdravstvena zaštita.....	54
Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti	55
Zaštita djece od bolesti ovisnosti.....	56
Zaštita djece sa problemima u ponašanju	60
Vakcinacija djece	61
E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	63
F) PRAVO NA OBRAZOVANJE	68
Predškolsko vaspitanje i obrazovanje.....	68
Predškolsko vaspitanje - djeca sa smetnjama u razvoju	68
Vaspitno-obrazovni program.....	70
Osnovno obrazovanje - školska disciplina.....	72
Izbor učenika generacije	73
Zaštita prava na privatnost u vaspitno-obrazovnim ustanovama.....	74
G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	77
H) DJECA U SAOBRAĆAJU	79
I) SOCIJALNO – EKONOMSKA PRAVA DJECE.....	81
Raspolaganje imovinom djeteta	83
Pravo djece na zaštitu od ekonomske eksploatacije	84
VI SARADNJA SA DJECOM	85
VII SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA.....	93
VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA.....	95
IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU	98
X OSTALE AKTIVNOSTI	100
Međunarodni događaji	100
Po pozivu organizatora.....	100
Događaji u organizaciji Ombudsmana za djecu.....	102
XI IZVRŠENJE BUDŽETA	103
XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2020. GODINU	106

Narodna skupština Republike Srpske na 10. redovnoj sjednici održanoj 02.07.2020. godine usvojila je Godišnji izvještaj o radu Ombudsmana za djecu Republike Srpske za 2019. godinu.

I UVOD

Poštujući zakonsku obavezu podnosim Narodnoj skupštini Republike Srpske Godišnji izvještaj o radu Ombudsmana za djecu za 2019. godinu.

Godišnjim izvještajem naglašava se potreba za stalnom i kontinuiranom saradnjom svih subjekata zaštite u cilju boljeg razumijevanja i adekvatnog reagovanja na potrebe djeteta u svim fazama njegovog odrastanja i dosljedna primjena osnovnih principa i zahtjeva UN Konvencije o pravima djeteta.

Informacije o stanju i unaprijeđenju dječijih prava na međunarodnom nivou Ombudsman za djecu ima kao član u Evropskoj mreži ombudsmana za djecu – ENOC, gdje je Ombudsman za djecu punopravan član, Mreži ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope – CRONSEE, kao i kroz kontakte i saradnju sa drugim međunarodnim subjektima u oblasti zaštite i promocije dječijih prava. Velika podrška u radu Institucije je i saradnja sa UNICEF kancelarijom u Bosni i Hercegovini, kao i mnogim organizacijama civilnog društva.

Izvještaj predstavlja aktivnosti i troškove Ombudsmana za djecu tokom 2019. godine i sadrži podatke o povredama prava djece u Republici Srpskoj na osnovu podnesenih prijava/žalbi ili otvorenih predmeta po službenoj dužnosti. Osim toga, Izvještaj sadrži i analizu uzroka i posljedica konstatovanih povreda, uočene nedostatke u sistemu zaštite dječijih prava i prijedlog mjera za unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite prava djece u Republici Srpskoj.

Sjedište Ombudsmana za djecu je u Banjoj Luci, a organizovan je tako da, osim ove kancelarije, ima i terenske kancelarije u Doboju, Foči i Bijeljini, kao i jednom mjesečno dan za prijem stranaka u Modriči i Istočnom Sarajevu.

Ombudsman za djecu

Dragica Radović, dipl.pravnik



II TRIDESET GODINA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA I NOVE PREPORUKE UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA

Među brojnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte, UN Konvencija o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija) ima poseban značaj, a njena posebnost, između ostalog, ogleda se i u činjenici da je mobilisala tako veliki broj država - 193, koje su potpisale Konvenciju, jer su prepoznale i potrebu i važnost da se djeca zaštite posebnim mehanizmom. Ta mobilizacija traje i danas; trideset godina poslije njenog prihvatanja još uvijek su prisutne aktivnosti u smislu daljeg unaprijeđenja društvene brige za djecu, definisanja politika, uspostavljanja standarda i procedura, usklađivanja zakona, multidisciplinarnog pristupa i stalne saradnje nadležnih subjekata zaštite, te vođenja odgovarajućih evidencija koje se tiču djece.

UN Konvencijom o pravima djeteta, kao i drugim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, uspostavljen je poseban mehanizam nadzora u primjeni Konvencije - Komitet za prava djeteta.

UN Komitet za prava djeteta uspostavljen je radi razmatranja postignutog napretka u primjeni Konvencije i izvršavanja obaveza koje su države članice preuzele prihvatanjem Konvencije.

S tim u vezi, Komitet za prava djeteta, s posebnom pažnjom prati:

- usklađenost zakonodavstva u oblastima ostvarivanja prava djeteta sa zahtjevima Konvencije i
- stanje u praksi u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta država članica.

Komitet za prava djeteta vrši provjeru da li su i u kojoj mjeri postignuti napreci u primjeni Konvencije na način da periodično razmatra izvještaje država članica o stanju prava djeteta.

Prvi izvještaj o stanju prava djeteta u BiH, Komitet je razmatrao 2005. godine, drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj 2012. godine, a u 2019. godini kombinovani peti i šesti izvještaj.¹

Na Zaključna zapažanja i neke od preporuka Komiteta ukazujemo i ovim izvještajem:

Komitet izražava zabrinutost da se princip najboljeg interesa djeteta ne primjenjuje u praksi na svim nivoima u državi članici, te poziva da se:

- osigura da se **princip najboljeg interesa djeteta** na odgovarajući način uključi i dosljedno tumači u svim zakonodavnim, upravnim i sudskim postupcima i odlukama, kao i u svim politikama, programima i projektima na nivou države, entiteta, distrikta i kantona, naročito na djecu lišenu porodičnog okruženja /tačka 20.b./

U vezi sa Opštim komentarom br.12 /2009/ **o pravu djeteta da bude saslušano**, Komitet podsjeća na prethodna zaključna razmatranja i poziva da se:

- ojačaju programi i aktivnosti za širenje svijesti kako bi se uklonile sve prepreke koje djeci onemogućavaju iznošenje vlastitog mišljenja na svim nivoima i osiguralo smisleno učešće sve djece u porodici, u zajednici i školi, uključujući i učešće u organima vijeća učenika, te u odlučivanju o svim pitanjima vezanim za djecu, uz posebnu pažnju za djecu u ranjivim situacijama /tačka 21.b/

¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019. godine

Komitet pozdravlja kao pozitivan korak usvajanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, te usvajanje novog Krivičnog zakonika Republike Srpske, ali i dalje izražava zabrinutost u vezi **nasilja nad djecom** i poziva, između ostalog, da se: /tačka 25,26,27/

- usklade relevantni propisi o zaštiti djece od svih oblika nasilja,
- ubrzaju aktivnosti na uspostavljanju baze podataka o svim slučajevima nasilja uključujući i nasilje u porodici i nasilje nad djecom, da bi se procijenili razmjeri, uzroci i priroda takvog nasilja,
- uspostavi pristupačne, povjerljive i djeci prilagođene efikasne kanale za prijavljivanje slučajeva seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja za djecu, njihove porodice i osoblje koje radi sa djecom,
- obezbijedi specijalizovanu podršku za djecu koja su žrtve seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, uključujući psihološko savjetovalište, rehabilitaciju i pomoć u integraciji u društvo,
- zakonom izričito zabrani fizičko kažnjavanje u svim okruženjima te da prikupi i razvrsta podatke o svim slučajevima fizičkog kažnjavanja i njihovom rješavanju, na ujednačen način uz primjenu iste definicije u svim administrativnim jedinicama, /tačka 24/.

U vezi sa **ostvarivanjem prava djece koja su lišena porodičnog okruženja**, Komitet podsjeća na njegove ranije preporuke te poziva da se:/tačka 30, 31/

- ubrza proces deinstitutionalizacije u svim dijelovima države,
- osigura periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove i hraniteljstvo i obezbijedi dostupne kanale za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretmana djece,
- podrži društvenu integraciju mladih prije nego što napuste sistem brige i da im pruži pomoć nakon napuštanja sistema,
- izradi i usvoji sveobuhvatan pravni okvir za usvajanje,
- osigura postojanje univerzalne integrisane baze podataka centara za socijalni rad o potencijalnim usvojenicima i usvojiteljima,
- osigura da se saslušaju i poštuju mišljenja djeteta u slučajevima usvajanja, u skladu sa razvojnim sposobnostima djeteta.

Komitet preporučuje da država članica pojača napore za efektivnu implementaciju Smjernica za obrazovanje o ljudskim pravima u okviru Svjetskog programa za obrazovanje o ljudskim pravima i **osigura da obrazovanje o ljudskim pravima** bude sastavni i obavezni dio svih obuka za nastavnike, prosvjetne radnike i osoblje u obrazovanju na nivou države, entiteta, distrikta i kantona. /tačka 41/

U vezi sa ostvarivanjem **prava djeteta na zaštitu privatnosti**, Komitet preporučuje državi članici da osigura da Regulatorna agencija za komunikacije zaprima, istražuje i rješava pritužbe djece na način koji uvažava potrebe djece u slučajevima povrede njihovog prava na privatnost./tačka 23/

Primjena Konvencije je proces, proces koji zahtijeva razumijevanje, koji traži posvećenost, u kom je nužan multidisciplinarni pristup, jasno definisane strategije i politike koje će mobilisati sve subjekte zaštite, kako bi se svakom djetetu i u svakoj situaciji na njegovom putu odrastanja osigurala potrebna zaštita.

Nedovoljna koordinacija rada nadležnih službi i institucija u planiranju i definisanju politika i određivanju prioriteta u ostvarivanju prava i interesa djece i njihovoj zaštiti, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece u određenim oblastima. Nažalost, ni 30 godina od usvajanja Konvencije još uvijek nisu uspostavljeni mehanizmi međusektorske saradnje - nema odgovarajuće koordinacije između različitih resora, niti unutar istih resora - obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, pravosuđa, niti potrebne koordinacije između lokalnih zajednica i nadležnih institucija, kako bi se obezbijedio multidisciplinarni pristup i osiguralo da, u konačnom, dijete dobije potrebnu zaštitu - da se izbjegnu situacije stalnog prebacivanja odgovornosti sa jednog na drugi subjekt zaštite. Te situacije problem ne rješavaju, samo ga dodatno usložnjavaju. **Komiteet za prava djeteta ponovo izražava zabrinutost da nije obezbijeđena koordinacija u primjeni Konvencije na svim nivoima./tačka 9/**

Komiteet pozdravlja napore koji su učinjeni, ali i ponovo upozorava na nedostatak ujednačenog sistema prikupljanja podataka, odnosno pristupa prikupljanju podataka koji ne obuhvata sve oblasti Konvencije. /tačka 12/

Komiteet podsjeća i da su sva prava jednako važna, da su sva potrebna svakom djetetu, da nema hijerarhije prava u Konvenciji, da sva prava iz Konvencije predstavljaju najbolji interes djeteta, a najbolji interes djeteta i kao pravo djeteta i jedan od četiri osnovna principa, i pravni standard i pravilo postupanja, traži obrazloženje od donosioca odluka šta je i zašto najbolje za dijete i na osnovu kojih kriterija i elemenata je napravljena procjena.

III OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE

Ovo je redovan godišnji izvještaj koji institucija Ombudsmana za djecu podnosi Narodnoj skupštini Republike Srpske, a kojim istovremeno obavještava i druge organe i najširu javnost o aktivnostima Ombudsmana za djecu u prethodnoj godini, o postupanju nadležnih organa u zaštiti prava i interesa djeteta, o potrebi usklađivanja ne samo zakonodavstva već i prakse postupanja sa zahtjevima Konvencije, te potrebi jačanja pojedinih dijelova sistema zaštite.

Ustav Republike Srpske utvrđuje da djeca uživaju posebnu zaštitu. Posebna zaštita na koju djeca imaju pravo ne samo da je obaveza zakonodavca da odgovori na potrebe djece već i svih subjekata zaštite da svojim postupanjima osiguraju da najbolji interes djeteta bude obezbijeđen u svim situacijama, jer zbog posebne prirode djece, zbog njihove veće ranjivosti i osjetljivosti na rizike i povrede, posljedice neblagovremenih i neodgovarajućih postupanja mogu biti vrlo teške i dugotrajne i dodatno teške ako je dijete mlađeg uzrasta. Zato je vrlo važno da se u postupcima koji se vode obezbijedi multidisciplinarni pristup i stalna i stvarna komunikacija i koordinacija svih subjekata zaštite.

Evidentno je da je u posljednjih nekoliko godina postignuta veća osjetljivost za potrebe djece i prepoznavanje i razumijevanje osnovnih principa Konvencije.

Ali, isto tako je evidentno da se kod jednog broja subjekata zaštite, na šta se ovim Izveštajem posebno ukazuje, ponavljaju nedosljednosti i nerazumijevanje suštinskog pristupa u zaštiti djece, a naročito, ostvarivanja njihovog prava na najbolji interes. Ovakav pristup ne samo da dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece, da izaziva nezadovoljstvo roditelja, negodovanje javnosti, dovodi u pitanje povjerenje građana u institucije, već dovodi do povreda osnovnih prava djece. To se posebno odnosi na situacije u kojima se građanin osjeća nemoćnim, jer se više puta obraćao istoj instituciji za rješavanje istog problema, a izostao je odgovor te institucije.

Ono što bi u procesu razvoja i odrastanja djeteta trebala biti prednost - veliki broj subjekata zaštite koji imaju specifične uloge i ovlaštenja, postaje problem, jer među njima nema potrebne saradnje, što najbolje potvrđuju situacije kad nastane problem i kada dolazi do prebacivanja odgovornosti sa jednog subjekta zaštite na drugog; posljedice takve „saradnje“ snose samo djeca. Iako svi oni imaju obavezu i odgovornost, u skladu sa svojom ulogom, i u najboljem interesu djeteta, blagovremeno preduzimati sve potrebne mjere u skladu sa svojim ovlaštenjima, nažalost i ovim Izveštajem se ukazuje da u praksi to izostaje.

U Republici Srpskoj značajan je broj subjekata zaštite koji ulažu maksimalne napore u pojedinačnim slučajevima da adekvatno odgovore na potrebe djece, bez obzira na kapacitete kojima raspolažu. Takvih primjera ima u svim resorima, ali nažalost, ti pozitivni primjeri se ne prepoznaju, zato bi nadležni resori svoje aktivnosti, pored ostalog, trebali usmjeriti na prepoznavanje pozitivnih primjera dobre prakse.

Nažalost, u praksi se prepoznaju one situacije kada pojedine ustanove i službe svoje neblagovremeno i neadekvatno reagovanje pravdaju nedostatkom potrebnih materijalnih i/ili kadrovskih kapaciteta. Izgovori ove vrste zapažaju se naročito kod vaspitno-obrazovnih ustanova i službi socijalne zaštite.

Kao i u ranijim izvještajima, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu odnose se na gotovo sva područja dječijeg odrastanja. Najvećim brojem prijava ukazuje se na povrede prava djeteta u porodici po različitim osnovama, koje posebno dolaze do izražaja u postupku razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice i posebno u postupcima povjeravanja djeteta jednom od roditelja, uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi i osiguranja prava djeteta na izdržavanje.

Iako godinama najveći broj prijava Ombudsmana za djecu ukazuje na povredu prava djeteta u postupcima povjeravanja djeteta jednom od roditelja nakon razvoda braka, uređenju viđanja i plaćanju alimentacije, u sistemu nisu napravljeni potrebni pomaci, a praksa pokazuje **da nema efikasne zaštite prava djeteta u ovim postupcima**. Propusti u radu nadležnih službi, nažalost, ponavljaju se godinama. Razvod je sam po sebi traumatična situacija za cijelu porodicu, a posebno za djecu. Zato je veoma važno da tokom i nakon razvoda kod roditelja postoji minimum međusobne tolerancije koji je potreban da se dijete i njegovi interesi stave na prvo mjesto. Ako roditelj nema kapacitete da to razumije, ako svojim ponašanjem ugrožava bilo koje pravo djeteta, odgovornost je nadležnih službi, da na osnovu procjene svih elemenata i specifičnih okolnosti u konkretnom slučaju utvrdi i obrazloži šta je i zašto najbolje za dijete. Ombudsman za djecu je i u ranijim izvještajima **ukazivao na potrebu izmjena i dopuna Porodičnog zakona** iz više razloga, na šta i ovim Izvještajem ponovo ukazuje.

U zaštiti djece od različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj, u zadnjih nekoliko godina učinjeni su značajni pomaci. U normativnom smislu - uspostavljen je sistem: u primjeni je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, stupio je na snagu novi Krivični zakonik kojim se uvode novine u krivično-pravnoj zaštiti djece od nasilja, programi prevencije nasilja nad djecom i među djecom su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama. Usvojen je Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece kojim se dodatno osigurava zaštita djece od seksualne zloupotrebe, zlostavljanja i iskorištavanja, te spriječavanje lica pravosnažno osuđenih za ta krivična djela da ponovo izvrše isto ili slično krivično djelo, uspostavljen je mehanizam za prikupljanje podataka i vođenje evidencija o različitim oblicima nasilja nad djecom i među djecom.

Postojeći normativni okvir je dobra osnova za odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu od različitih oblika nasilja i adekvatnu reakciju nadležnih u svim slučajevima prijave ili saznanja o nasilju nad djecom ili među djecom. Međutim, normativni okvir nije dovoljan, on zahtijeva edukovane i posvećene zaposlene, one koji razumiju problematiku i traže način da nađu rješenje. Nažalost, praksa postupanja pokazuje da svi subjekti zaštite još uvijek nisu spremni reagovati u skladu sa svojim ovlaštenjima, a ako samo jedan od subjekata zaštite (vaspitno-obrazovna ustanova, zdravstvena ustanova, centri/službe za socijalni rad, policija) ne odgovori svojoj obavezi posljedice po dijete mogu biti vrlo teške i dugoročne.

Dodatni problem je, da je godišnji izvještaj koji je objavljen u zadnje dvije godine, samo zbir podataka, bez ozbiljne analize i bez propitivanja kako je moguće da polovina lokalnih zajednica, prema podacima centara/službi za socijalni rad, nije imala evidentirane slučajeve nasilja nad djecom. Statistički pokazatelji o broju djece žrtava nasilja i izvršilaca nasilja, vrstama nasilja, mjestu izvršenja, preduzetim mjerama i sl. samo su jedan obavezan dio izvještaja, koji treba da ukaže, između ostalog, i u kom pravcu aktivnosti treba usmjeravati da bi sistem zaštite jačao. Nažalost, izvještajem se ne ukazuje koje to mjere i aktivnosti treba preduzeti da bi se ublažile ili otklonile situacije do kojih se došlo ovim izvještajem. Izvještaji su ključni da bi se pratila pojava i problem, da se zna npr. da li je seksualno zlostavljanje djece u porastu ili nije, u kojim

sredinama je posebno izraženo, u kom obliku, koje mjere su dale rezultate, a koje treba mijenjati, koje škole imaju odličnu praksu, a koje praksu koja nije u najboljem interesu djeteta, koji centri/službe su odgovorili svojoj zakonskoj obavezi, a koji nisu, koje zdravstvene ustanove nisu obavijestile nadležne službe o nasilju nad djecom i sl. Izvještaji o nasilju nad djecom istovremeno treba da budu i u funkciji prevencije.

I zloupotreba djece je nasilje nad djecom, koje se nažalost ne prepoznaje kao nasilje, a kad se prepozna to je samo u predizbornoj kampanji, ali ni tada nema zaštite djeteta i njegovih interesa jer sistemska rješenja nisu prepoznala djecu u predizbornoj kampanji, o čemu je Ombudsman za djecu ukazao prethodnim izvještajem. Ombudsman za djecu je, svojom preporukom iz avgusta 2017.godine, predložio Centralnoj izbornoj komisiji preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacije koja dovodi do povrede prava i interesa djeteta na način da Izbornim zakonom, pored definisanih Pravila ponašanja, definiše zabranu upotrebe djece u političke svrhe, te utvrdi sankcije za postupanje suprotno utvrđenim pravilima. Ova preporuka je još uvijek na čekanju.

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti nego stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ostvarivanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja obaveza je društva. Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske, a njegovo ostvarivanje uređeno je brojnim zakonima, ne samo u zdravstvenom sektoru. Međutim, kada je u **pitanju zaštita djece od bolesti ovisnosti**, praksa pokazuje da ne postoje jasno definisani programi prevencije i edukacije u školama i da nema kontinuiranog djelovanja u vaspitno-obrazovnim ustanovama koje bi doprinijelo boljoj zaštiti djece u ovoj oblasti.

Adekvatna zaštita djece u ovoj oblasti, zahtijeva aktivnosti koje se moraju istovremeno odvijati u dva pravca:

- edukacija djece o štetnim posljedicama uzimanja alkohola, droga i duvana, te učešća u igrama na sreću. Ova edukacija mora početi u najranijem uzrastu, još od predškolskog doba, i mora biti dio obrazovnog sistema;
- pravovremeno i adekvatno reagovanje prema svima koji u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja ne preduzimaju mjere da zaštite djecu, kao i reagovanje prema onima koji suprotno interesu djeteta ne poštuju postojeće zakonske propise.

Praksa, nažalost pokazuje, da aktivnosti ni u jednom od ova dva pravca nisu prepoznati kao ključni u zaštiti djece, pa izostaje reakcija prema onim koji suprotno interesima djeteta, djetetu dozvoljavaju, ili ga ne spriječavaju u upotrebi alkohola, duvana i droga, te učešće djece u igrama na sreću. U primjeni zakonskih propisa izostaje redovan nadzor, a i u situacijama kada se nadzor i vrši ne znamo kakvi su efekti nadzora.

Nažalost, za razliku od brojnih drugih oblasti, gotovo sve opštine u Republici Srpskoj evidentirale su djecu sa **različitim smetnjama u razvoju**. Najveći broj djece kod kojih je izvršeno razvrstavanje su djeca sa višestrukim smetnjama. Praksa pokazuje da vrlo često izostaje rana dijagnostika, ali i da nedovoljan broj stručnjaka dostupnih djeci dovodi u pitanje ostvarivanje njihovih prava. Ova djeca ako nisu u mogućnosti imati podršku stručnjaka, npr. logopeda, u mjeri u kojoj im je, s obzirom na smetnju potrebno, njihove šanse za uključivanje u društvo su sve manje, njihove šanse za postizanje maksimalno mogućih potencijala su sve manje. Protok vremena u pružanju podrške za njih je dodatni problem i dodatno ih udaljava od mogućnosti za ravnopravno učešće u društvu - a to je osnovni zahtjev Konvencije.

Vođenje postupka pred nadležnim organima, ustanovama i službama kada odlučuju o nekom pravu ili interesu djeteta, u jednom broju slučajeva dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta. Prvo u postupku koji se vodi i dalje se ne poštuju zakonom utvrđeni rokovi i pravila postupka; dijete vrlo često ne učestvuje u postupku iako se odlučuje o njegovim pravima i interesima; ili dijete nije zastupano od strane ovlaštenih lica (roditelja, staratelja...); obrazloženja pojedinih odluka su kontradiktorna sa dispozitivima ili odluke uopšte ne sadrže obrazloženje, ili odluka nije dostavljena roditeljima, starateljima djeteta, ili se odlukom ne obrazlaže šta je i zašto najbolje za dijete i na osnovu kojih elemenata je to utvrđeno. Nejednak pristup nadležnih službi u rješavanju zahtjeva istog sadržaja je problem koji je prisutan, a nejednak pristup uvijek dovodi do povrede prava djece.

Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi - Ažurnost i efikasnost nadležnih organa u izvršavanju svojih odluka cijeni se na osnovu blagovremenog preduzimanja mjera u periodu njihovog sprovođenja, tako da nepoštovanje zakonskih rokova i odugovlačenje postupka izvršenja bez obzira na razloge kojima se to pravda, nije u najboljem interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

Do povrede **prava na privatnost djeteta** može doći u različitim situacijama i u najvećem broju slučajeva nastaje medijskim izvještavanjem o djeci. Primjetan je veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci nego ranijih godina, ali ipak, u izvještajnom periodu, zabilježeno je da je sam način iznošenja informacija stvarao osnovanu sumnju u povredu prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju.

Iako suštinski dio primjene Konvencije predstavlja i **vođenje odgovarajućih evidencija** koje se odnose na sve faze dječijeg odrastanja, praksa pokazuje da prikupljeni podaci, ako se i vode, nisu sistematizovani u samoj ustanovi, nisu objedinjeni, što onemogućava bilo kakvu analizu i praćenje pojave. Primjera radi, zakon obavezuje službe socijalne zaštite da vode evidenciju izdržavanih lica, a mi danas nemamo podatke o broju djece koja ne primaju alimentaciju uopšte, ili je primaju umanjenu ili jednom u dva ili tri mjeseca.

Ostvarivanje prava djeteta u pojedinim oblastima u kojima izostaju systemska rješenja, ili su ona neadekvatna i nedorečena, ostavlja prostor za različita tumačenja i različit pristup u njihovoj primjeni u praksi, što onemogućava ili otežava ostvarivanje prava koja djeca imaju.

Prijedlozi za opšte unaprijeđenje postojećeg sistema zaštite djece

Radi jačanja sistema dječije zaštite, ovim Izvještajem se posebno ukazuje na potrebu sistemskih mjera i aktivnosti u različitim resorima, koje se, između ostalog, odnose na:

- **Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta**, na koji Ombudsman za djecu godinama ukazuje, a koji na osnovu identifikovanih problema u ostvarivanju prava djece u različitim oblastima, treba da definiše dugoročne politike radi unaprijeđenja položaja djece. Posebno je važno da dokument mobilizira sve subjekte zaštite, vladine institucije, nevladine organizacije, lokalne zajednice, medije i posebno stručnjake u različitim oblastima posvećenim ovoj problematici, kako bi dugoročne politike bile zasnovane na realnim potrebama, posebno u dijelu određivanja prioriteta te definisanja dinamike njihove

realizacije. Vlada Republike Srpske je 2013. godine zadužila nadležna ministarstva za izradu i donošenje strateškog planskog dokumenta za unaprijeđenje položaja djece u Republici Srpskoj. Nažalost, dosadašnje aktivnosti na donošenju ovog strateškog dokumenta još uvijek nisu dale rezultate.

- **Izmjene i dopune Porodičnog zakona**, na koje ombudsman za djecu godinama ukazuje, a kojima će biti omogućeno ostvarivanje prava djece u skladu sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije, kojim bi se roditelji učinili odgovornijim za postupanja u interesu djece, ali i jačala odgovornost nadležnih službi za vođenje postupaka i donošenje odluka u najboljem interesu djeteta.

Praksa pokazuje da je neefikasnost centara/službi za socijalni rad u postupcima razvoda braka i ostvarivanja prava djeteta u tim situacijama, jednim dijelom posljedica nedorečenih zakonskih rješenja. Djeca rođena van braka moraju imati pod istim uslovima pravo na sudsku zaštitu kao i djeca rođena u braku - i zato su neophodne odgovarajuće izmjene Porodičnog zakona. O uređenju viđanja i regulisanju kontakta djeteta i roditelja sa kojim ne živi treba da odlučuje sud u postupku razvoda braka, a ne centar/služba za socijalni rad; odredbe o usvojenju djece moraju se uskladiti sa zahtjevima i principima Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata; zakonske odredbe moraju jasno zabraniti fizičko kažnjavanje djece; pravo djeteta na izdržavanje je dovedeno u pitanje u slučajevima razvoda braka i kad roditelj radi i redovno prima platu, zato izmjene Porodičnog zakona moraju da regulišu pitanja alimentacionog fonda i prava na privremeno izdržavanje.

- **Da Programi prevencije zaštite zdravlja djece i različitih oblika rizičnog ponašanja** budu sastavni dio školskog programa, što između ostalog zahtijeva:

- **da nastavni plan i program u vaspitno obrazovnim ustanovama** uključuje i teme koje se odnose na **promociju zdravlja**, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece. Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti alkohola, droga, duvana, igara na sreću.

- zabrane utvrđene Zakonom (zabrana upotrebe alkohola, duvanskih proizvoda i sl.) su jedna od mjera u zaštiti djece, ali zakonske zabrane nisu dovoljne i njih treba da prate i odgovarajući **preventivni programi** o štetnom uticaju koji npr. igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje, čije posljedice mogu biti i teške i dugotrajne, prije svega, jer u najranijem uzrastu stvaraju loše navike i posebno što stvaraju zavisnost. Preventivni programi treba da budu jedinstveno urađeni za sve obrazovne ustanove (a ne prepušteno školama da to same urade), prilagođeni samo uzrastu djeteta,

- da obrazovni sistem, imajući u vidu uzroke i posebno posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, prepozna potrebu i utvrdi program **učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji** kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

- U važnoj ulozi prevencije u zaštiti zdravlja djece, posebna pažnja mora biti usmjerena na **vakcinaciju djece** i neophodnosti unaprijeđivanja sistema obrazovanja i informisanja o vakcinama i njihovom uticaju na zdravlje djeteta. Da bi vakcinacija bila u službi prevencije

mora se osigurati stalni nadzor u vakcinaciji djece u skladu sa utvrđenim kalendarom, kako bi se blagovremenom reakcijom ublažile moguće posljedice za dijete.

- **Radi unaprijeđenja položaja djece sa smetnjama u razvoju**, neophodno je:
 - definisati obavezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stručnih opservacionih timova u školama;
 - hitno izraditi udžbenike za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti i omogućiti njihovu upotrebu u praksi;
 - da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivanja u predškolske ustanove;
 - da se proširi propisani krug zanimanja koja mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovnim potrebama;
 - preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere.
- Ombudsman za djecu i ovim godišnjim izvještajem ukazuje na potrebu donošenja novog **Zakona o sportu**. Iako je ovaj Zakon bio predviđen programom rada Narodne skupštine u 2016. godini, isti je ušao u skupštinsku proceduru u 2019. godini. Pored novog Zakona o sportu vrlo je važno i donošenje novog Pravilnika o organizovanju školskog sporta u Republici Srpskoj, jer se važeći odnosi samo na sistem takmičenja Malih olimpijskih igara osnovnih i srednjih škola, a školski sport je mnogo više od toga i treba da bude omogućen za svu djecu, a ne samo one koji su u sistemu takmičenja. Ovo posebno iz razloga što stručnjaci upozoravaju da je nedovoljna fizička aktivnost mladih uzrokovala gojaznu djecu sa čestim deformitetima kičme i smanjenim motoričkim sposobnostima, a savremena tehnologija uzela je primat i često se od učenika čuje da nemaju dovoljno vremena za sportske aktivnosti.
- **Osigurati donošenje podzakonskih akata utvrđenih zakonom**, posebno u resoru prosvjete, u zakonom utvrđenom roku, kako od strane samog ministarstva tako i vaspitno obrazovnih ustanova, kao npr. Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje **talentovane djece** ili Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika. S tim u vezi pojačati nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama u donošenju odgovarajućih opštih akata, njihovom stalnom usklađivanju sa zakonom i drugim propisima, njihovom objavljivanju i potrebi da opšti akti budu dostupni i učenicima i roditeljima i zaposlenim.
- **Osigurati stalni nadzor primjene postojećih zakonskih rješenja i kontinuirano praćenje** uticaja stvarnih efekata njihove primjene. To ne samo da je obaveza iz Konvencije, to je potreba sistema da stalnim praćenjem zna i kakvi su efekti primjene takvih zakonskih rješenja, što nažalost u praksi često izostaje. Usklađivanje zakona sa zahtjevima Konvencije jeste proces, ali u tom procesu treba osigurati da najbolja moguća zakonska rješenja budu obezbijeđena u svim resorima.

- **Osigurati vođenje odgovarajućih evidencija i prikupljanje podataka o djeci** jer je ova aktivnost ne samo važan dio primjene Konvencije, već potreba sistema da prati određenu pojavu i problem, da ga analizira, upoređuje, traži uzroke, predlaže mjere. Dakle i izvještaji u različitim resorima, sa podacima svih relevantnih institucija i organizacija, i u ostvarivanju gotovo svih prava djece, treba da budu između ostalog i u funkciji prevencije. Praksa nažalost pokazuje da i u resorima u kojima su uspostavljeni adekvatni mehanizmi za prikupljanje podataka, izostaju odgovarajuće evidencije. Posebno zabrinjavaju situacije gdje zakon obavezuje na vođenje evidencija, a ni njih nema. Ombudsman za djecu posebno ukazuje na potrebu vođenja odgovarajućih evidencija-godišnjih izvještaja:
 - o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece;
 - o vršnjačkom nasilju;
 - o izdržavanoj djeci, ali i o
 - talentovanoj djeci, djeci u riziku, djeci sa problemima u ponašanju, maloljetnicima u sukobu sa zakonom i sl.

IV POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

U okviru Zakonom utvrđenih ovlašćenja, Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu postupao po podnesenim prijavama/žalbama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta, ali i predmetima po službenoj dužnosti, davao preporuke odgovornim organima i tijelima za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, davao mišljenja i inicijative u proceduri donošenja zakonskih rješenja, te radio sa djecom u cilju edukacije o njihovim pravima garantovanim Konvencijom i domaćim zakonskim i drugim propisima.

U toku 2019. godine Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 635 pojedinačnih predmeta od kojih je 518 predmeta otvoreno po zaprimljenim prijavama/žalbama, 18 predmeta je pokrenuto na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti, dok je 48 predmeta preneseno iz ranijeg perioda.

Pored obrade pojedinačnih prijavi/žalbi Ombudsman za djecu je uputio 13 preporuka odgovornim stranama da preduzmu odgovarajuće mjere u cilju otklanjanja situacija koje dovode do povreda prava djeteta, sačinio 1 poseban izvještaj, te dostavio mišljenje na nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, i inicijativu za izmjene i dopune Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju, a vezano za ostvarivanje prava djeteta.

Neposredna saradnja sa djecom ostvarena je u 35 predmeta koji se odnose na ovlaštenja da Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom, upoznaje ih sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa² i savjetuje djecu kome da se obrate, odnosno na koji način mogu da ostvare i/ili zaštite svoja prava i interese.

U izvještajnom periodu zabilježeno je određeno smanjenje ukupnog broja predmeta u radu. Tako je po podnesenim prijavama/žalbama u odnosu na raniji period broj predmeta smanjen sa 551 na 518, kao i broj predmeta pokrenutih po službenoj dužnosti koji je smanjen je sa 49 na 18 predmeta. Analogno tome i broj predmeta koji se kao nezavršeni na kraju izvještajnog perioda prenose u naredni izvještajni period smanjen je se 72 predmeta, na 48 predmeta. Nezavršeni predmeti iz objektivnih razloga nisu mogli biti okončani u izvještajnom periodu budući da se odnose na prijave zaprimljene pred sam kraj kalendarske godine.

I dalje je veliki broj građana, njih oko 1850, dolaskom u kancelarije Ombudsmana za djecu, telefonom ili na drugi način, u svojim obraćanjima tražio savjete za određene situacije vezane za prava djece ili informacije o tome kome i kako da se obrate radi ostvarivanja prava djeteta. Obraćanja se uglavnom odnose na nadležnosti i ovlašćenja nekih od institucija koje brinu o djeci, informacije o tome koja zakonska regulativa se primjenjuje i kako su definisana pojedina pitanja vezana za ostvarivanje prava djeteta; traže objašnjenja i tumačenja dobijenih odluka nadležnih organa, te mogućnost učešća Ombudsmana za djecu u postupcima koji se vode pred tim organima, uslove i mogućnosti korištenja usluga besplatne pravne pomoći, ostvarivanje prava kod organa i institucija Federacije Bosne i Hercegovine kao i u zemljama u okruženju i dr.

² Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08 i 70/12, član 6.

Pojedina lica se interesuju koje stručnjake mogu predlagati da kao vještaci, ili specijalisti za određene oblasti učestvuju u postupcima vezanim za ostvarivanje prava djeteta, prvenstveno na izradi procjene stanja djeteta u postupcima vezanim za brakorazvodne parnice u kojima se odlučuje o povjeravanju djece i izdržavanju, te postupcima kada su djeca žrtve nasilja i sl.

Pojedina obraćanja građana nisu uvijek bila iz nadležnosti Ombudsmana za djecu, odnosno nisu vezana za pitanja koja se odnose na povrede prava djeteta, već se pominju razne situacije i problemi koji su vezani za ostvarivanje prava punoljetnih lica. Iako građani znaju šta su nadležnosti Ombudsmana za djecu, oni traže pomoć i objašnjenja kome i kako da se obrate za rješavanje pojedinih problema koje imaju.

Ombudsmana za djecu je kontaktirao i određen broj institucija koje su tražile mišljenje i pomoć za specifične probleme i situacije na koje su nailazile u postupcima, a tiču se proceduralnih pitanja, pa i meritornog rješavanja predmeta koje u okviru svojih ovlaštenja obrađuju i koji su u toku rješavanja. Ombudsman za djecu nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima u kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ali je i u takvim okolnostima, zauzimao stav i profesionalno zastupao mišljenja koja mogu doprinijeti da se u ostvarivanju prava djeteta donese pravilna i na zakonu zasnovana odluka koja je u najboljem interesu djeteta.

U prijavama/žalbama i drugim obraćanjima pored konkretnih povreda prava djeteta ukazuje se i na nedostatke postojeće pravne regulative, izmjena i dopuna postojećih propisa, ili donošenje novih zakona i drugih propisa, kojima određena pitanja treba drugačije urediti.

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2019. godini	
Žalbe – primljene	518
Žalbe po službenoj dužnosti	18
Žalbe prenesene iz 2018. godine	48
Preporuke	13
Posebni izvještaji	1
Mišljenja	1
Inicijative	1
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	35
Ukupno:	635

A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA

Podnosilac prijave

Roditelji pojedinačno ili zajedno, ili grupe roditelja, su najčešće podnosioci prijave/žalbi Ombudsmanu za djecu. U izvještajnom periodu roditelji su podnijeli ukupno 396 prijava od kojih majka 253, otac 130, a roditelji zajedno ili grupa roditelja 13 prijava. Njihove prijave se, u pravilu, odnose na zaštitu ličnih prava djeteta, zaštitu od nasilja, socio-ekonomska prava, obrazovna prava i dr. Povrede ličnih prava u pretežnom dijelu su uređenje viđanja, odnosno ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, te na povjeravanje djeteta, a prijave na zaštitu od nasilja ukazuju na vršnjačko nasilje, zanemarivanje djece, seksualno nasilje i dr.

Rodbina djeteta (baka, djed, tetka, stric, ujak, strina, ujna itd.) podnijeli su 51 prijavu. Advokati, komšije, novinari, socijalni radnici, staratelji, sudije, vaspitači, psiholozi, hranitelji, nastavnici, treneri, defektolozi i druga lica podnijeli su 33 prijave. Pored toga, obrađeno je 27 anonimnih prijava, odnosno žalbi sa nepotpunim podacima o podnosiocima prijave. Budući da su podnesene prijave sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, anonimnost podnosioca nije bila smetnja za postupanje Ombudsmana za djecu da u okviru svojih ovlaštenja preduzme odgovarajuće mjere i utvrdi da li su povrijeđena prava djeteta.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu po službenoj dužnosti je obrađeno 18 predmeta, institucije i udruženja su podnijeli 8 prijava, a sama djeca, odnosno učenici, su podnijeli 3 prijave/žalbe, kojima se ukazuju na različite povrede prava djeteta.

Podnosilac prijave		
Roditelji	396	74%
Rodbina djece	51	10%
Treća lica	33	6%
Anonimno	27	5%
Inicijativa Ombudsmana za djecu	18	3%
Institucije i udruženja	8	1%
Dijete, učenici	3	1%
Ukupno:	536	100%

Ukoliko iz sadržaja same prijave/žalbe i njenih priloga proizilazi da ne postoji sumnja da je došlo do povrede prava djeteta, ili se prijave nisu odnosile na djecu i povredu njihovih prava, odnosno

da nema elemenata za pokretanje postupka provjere prijave, Ombudsman za djecu nije provodio poseban ispitni postupak, već je na osnovu sadržaja same prijave i njenih priloga donio odgovarajuću odluku da nema elemenata za pokretanje postupka.

Povrede prava djeteta

U izvještajnom periodu, kao što je to bilo i u ranijim godinama, od ukupnog broja prijava/žalbi po kojima je postupao Ombudsman za djecu najveći broj se odnosio na prijave/žalbe kojima se ukazuju na povredu ličnih prava djeteta 168, te kojima se ukazuje na zaštitu djece od nasilja 104 prijave, a zatim slijede prijave o povredi socio-ekonomskih prava 73, obrazovna prava 71, zaštitu prava djece sa smetnjama u razvoju 44, pravosudno zaštitna prava 24, prava na zdravstvenu zaštitu 17, prava djece članova društvene zajednice 14 itd.

Dvije prijave/žalbe ukazuju na povrede prava na kulturu, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, a ostalih 19 prijava su na nivou onih iz ranijeg perioda, a ukazuju na povredu različitih prava djeteta.

Povrijeđena prava		
Lična prava	168	31.3%
Zaštita od nasilja	104	19.4%
Socijalno-ekonomska prava	73	13.6%
Obrazovna prava	71	13.2%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	44	8.2%
Pravosudno zaštitna prava	24	4.5%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	17	3.2%
Prava djece - članova društvene zajednice	14	2.6%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreaciju	2	0.4%
Ostala prava	19	3.5%
Ukupno:	536	100%

Lična prava

Konvencijom je propisano da lična prava djeteta uključuju: pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Lična prava	168
Uređenje ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi	100
Povjeravanje djece	23
Pravo djeteta na roditeljsku brigu i staranje	15
Pravo na zaštitu privatnosti	9
Pravo na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo	8
Pravo na prijavu rođenja i pravo na ime	5
Pravo na kontakte djeteta sa srođnicima	2
Usvojenje, hraniteljstvo	2
Ostalo	4

U posmatranom periodu prijave/žalbe kojima se ukazuje na povrede ličnih prava u najvećem broju, kao i u ranijim periodima, se odnose na uređenje viđanja, odnosno na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi 100 prijava, povjeravanje djece 23, prava djeteta na roditeljsku brigu i staranje 15, pravo na zaštitu privatnosti 9, pravo na putnu ispravu i putovanje u inostranstvo 8, pravo na prijavu rođenja i pravo na ime 5, pravo djeteta na kontakte sa srođnicima 2, usvojenje i hraniteljstvo 2, dok se ostale 4 prijave odnose na predaju djeteta, oduzimanje starateljstva, nezakonito odvođenje i priznavanje očinstva.

Broj djece

Prema podacima u predmetima koji su otvoreni po podnesenim prijavama/žalbama, broj djece čija su prava povrijeđena nije moguće u svakom slučaju precizno iskazati s obzirom da prijavu/žalbu pored pojedinaca podnose i grupe roditelja, udruženja i drugi subjekti, ili što se prijavama/žalbama ukazuje na potrebu izmjena pojedinih propisa, odnosno izmjene i dopune postojeće pravne regulative koja definiše prava djeteta. Ovakve prijave/žalbe se procesuiraju kao jedna, pa se statistički i prikazuje kao povreda prava samo jednog djeteta. Predmeti u kojima je Ombudsman za djecu sproveo posebno istraživanje i upoznavanje djece o njihovim pravima ne sadrže broj djece čija su prava eventualno povrijeđena, nego samo broj djece koja su učestvovala u tim aktivnostima.

Iz navedenih razloga, statistički pokazatelji izneseni u ovom izvještaju odnose se samo na predmete u kojima je precizno iskazan broj, pol i uzrast djeteta.

Uzrast djece

Iz zaprimljenih prijava/žalbi proizilazi da su djeca od 6-10 godina života najviše izložena situacijama i okolnostima koje dovode do povrede njihovih prava, a što je evidentirano i ranijim izvještajima.

Iz prijava/žalbi zaprimljenih u izvještajnom periodu, za 95 djece nije bilo podataka na osnovu kojih bi se moglo odrediti kojeg su uzrasta, odnosno dobi.

Prijave/žalbe koje su se odnosile na povrede prava 11 punoljetnih lica, s obzirom na zakonom utvrđena ovlaštenja Ombudsmana za djecu, zbog nenadležnosti, nije bilo moguće provjeravati.

Uzrast djece	
0-5 god.	144
6-10 god.	225
11-14 god.	148
15-18 god.	100
Nepoznat	95

Pol djece

Kada je u pitanju pol djece, iz podnesenih prijava i u ovom izvještajnom periodu, kao i u ranijim izvještajima, proizilazi da je više dječaka bilo izloženo situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. Naime, prijave ukazuju da je kod 314 dječaka i 290 djevojčica došlo do povrede njihovih prava, dok kod 108 djece nije bilo moguće odrediti pol djeteta jer o tome u prijavama nije bilo preciznih podataka. Pol djece nije moguće odrediti ni u slučajevima kada su prijave/žalbe podnesene od strane grupe roditelja ili grupe djece.

Pol djece	
Dječaci	314
Djevojčice	290
Nepoznat	108

Odgovorna strana

Kod činjenice da se podnesene prijave/žalbe u najvećem broju odnose na povrede ličnih prava djeteta, čija zaštita je uglavnom u nadležnosti centara/službi za socijalni rad, od ovih institucija je u izveštajnom periodu, u 251 predmetu traženo da dostave izvještaj o mjerama koje su preduzeli u okviru svojih ovlašćenja u cilju zaštite prava i interesa djeteta. To je, s jedne strane, razumljivo s obzirom na njihova vrlo široka ovlašćenja u zaštiti prava djeteta. Međutim, s druge strane neprihvatljivo je i nema opravdanja, ako se zna da Ombudsman za djecu kontinuirano iz godine u godinu ukazuje na iste ili slične propuste u njihovom radu i postupanju.

Slična situacija je i sa vaspitno obrazovnim ustanovama, prije svega školama, ali i predškolskim ustanovama (vrtići, igraonice), koji su u značajnom broju u 116 predmeta, bili u prijavama/žalbama označeni kao odgovorna strana za povrede prava djeteta na obrazovanje i vaspitanje.

Pravosudni organi, gradske uprave i lokalne samouprave, ministarstva, fondovi, institucije i javne ustanove, političke stranke, privredna društva i drugi, se takođe pojavljuju kao odgovorne strane u prijavama/žalbama kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djeteta.

Odgovorna strana	
Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite	251
Vaspitno - obrazovne ustanove	116
Pravosudni organi	44
Gradske uprave i lokalne samouprave	32
MUP	20
Fondovi	19
Ministarstva	14
Institucije	13
Javne ustanove	11
Organi/službe FBiH, BiH i drugih država	7
Privredna društva	4
Udruženja	4
Ostalo	17

Način prijema prijave/žalbe

Prijave/žalbe u pravilu građani lično donose i zajedno sa priložima predaju na protokol Ombudsmana za djecu tako da je u izvještajnom periodu na ovaj način zaprimljena 301 prijava, telefonom 79, putem e-maila 71, putem pošte 51, faksa 8, iz medija 8 prijava, dok je 18 predmeta pokrenuto po službenoj dužnosti na inicijativu Ombudsmana za djecu.

Način prijema žalbe		
Lično	301	56.2%
Telefonom	79	14.7%
E-mail	71	13.2%
Poštom	51	9.5%
Po službenoj dužnosti	18	3.4%
Faksom	8	1.5%
Iz medija	8	1.5%
Ukupno:	536	100%

Faza rješavanja po prijavama/žalbama

Ombudsman za djecu riješio je 448 prijava/žalbi, a u fazi rješavanja je ostalo 48 prijava.

Žalbe u radu 2019.		
Riješene	488	91%
U fazi rješavanja	48	9%

Od ukupno 488 riješenih prijava/žalbi, 46 prijava se odnosilo na slučajeve za koje Ombudsman za djecu nije imao nadležnost za postupanje, a 31 prijava je bila neosnovana. U navedenim predmetima se radilo o punoljetnim licima vezano za ostvarivanje njihovog prava na penziju i druga primanja, na finansijsku pomoć, ostvarivanje prava u vezi sa radom i zapošljavanjem, rješavanju stambenih i drugih pitanja, te ostvarivanje prava u inostranstvu za koje Ombudsman za djecu, po zakonu, nije stvarno niti mjesno nadležan.

Od 448 riješenih žalbi		
Nenadležnost	46	9%
Neosnovano	31	6%

B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Postupanje po službenoj dužnosti, odnosno preduzimanje mjera po vlastitoj inicijativi Ombudsmana za djecu, predstavlja institucionalni mehanizam koji omogućava da se gotovo svakom djetetu suočenim sa povredom prava obezbijedi odgovarajuća zaštita u situacijama i okolnostima kada informacije i saznanja upućuju na sumnju da je došlo do povrede prava i interesa djeteta, a roditelji i druga lica iz bilo kojih razloga ne podnesu prijavu/žalbu.

Budući da je u fokusu Institucije zaštita prava i interesa djeteta Ombudsman za djecu, pored postupanja po podnesenim prijavama/žalbama, na vlastitu inicijativu kada ocijeni da postoje opravdani razlozi i ako nema prijave/žalbe, formira predmet, pokreće i provodi odgovarajući postupak radi zaštite prava i interesa djeteta. To je u pravilu manji broj predmeta po različitim osnovama, a u izvještajnom periodu inicirano je 18 takvih predmeta.

Posebni izvještaji

Rad po službenoj dužnosti omogućava Ombudsmanu za djecu, da u skladu sa Zakonom³, podnese poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece.

Posebним izvještajem se ukazuje na potrebu donošenja sistemskih rješenja kako bi se ostvarila zaštita većeg broja djece čija su prava ugrožena ili bi zbog različitih rizika mogla biti ugrožena po osnovu koji je predmet izvještaja.

Razlozi za izradu posebnog izvještaja mogu biti postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta u skladu sa zahtjevima i principima Konvencije, ili nepravilna primjena pozitivnih zakonskih i drugih propisa ili nepoštovanje zakonom utvrđene procedure u postupcima radi zaštite prava i interesa djeteta.

Ombudsman za djecu je 2019. godine uputio poseban izvještaj:

- Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj - Svako dijete treba porodicu

Preporuke

Ombudsman za djecu po Zakonu je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za spriječavanje štetnih postupanja koja dovode do povrede prava i interese djeteta, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva od odgovorne strane da dostavi izvještaje o preduzetim mjerama.⁴

³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

Ombudsman za djecu u okviru svojih ovlaštenja daje preporuke nadležnim organima i ustanovama radi zaštite prava i interesa djece u pojedinačnim slučajevima, i u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje. Analizom datih preporuka i načina njihove realizacije može se konstatovati da su odgovorni organi nakon razmatranja preporuka, u najvećem broju, u potpunosti ili djelimično, ispoštovali preporuke Ombudsmana za djecu, dok je u nekim slučajevima dostavljen odgovor sa razlozima zbog kojih po preporuci nije postupano, ili pak odgovorna strana u ostavljenom roku nije dostavila odgovor. U slučaju kada odgovorna strana nije ispoštovala preporuku, Ombudsman za djecu obavještava organ nadzora o datoj preporuci i stavu odgovorne strane.

U izvještajnom periodu upućene su sljedeće preporuke:

1. Pravo djeteta na zadovoljenje razvojnih potreba - Javnom fondu dječije zaštite,
2. Pravo djeteta na zaštitu privatnosti - Ministarstvu prosvjete i kulture,
3. Izricanje vaspitno disciplinske mjere - Osnovnoj školi „Miloš Crnjanski“ Banja Luka,
4. Ostvarivanje prava maloljetnog djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi - Centru za socijalni rad Istočna Ilidža,
5. Izvršenje rješenja o ostvarivanju ličnog kontakta djece sa roditeljem sa kojim ne žive - Centru za socijalni rad Istočna Ilidža,
6. Ostvarivanje prava djeteta na održavanje ličnih odnosa i neposrednih kontakata sa roditeljem sa kojim ne živi - Centru za socijalni rad Banja Luka,
7. Zaštita prava i interesa maloljetne djece - Centru za socijalni rad Foča,
8. Disciplinsko kažnjavanje učenika - Osnovnoj školi „Obudovac“ Šamac,
9. Donošenje odgovarajućeg upravnog akta - Centru za socijalni rad Trebinje,
10. Pravo djece na zaštitu od nasilja - Centru za socijalni rad Banja Luka,
11. Pravo djece na zaštitu od nasilja i zanemarivanja - Centru za socijalni rad Banja Luka,
12. Zaštita prava i interesa maloljetnog djeteta - Centru za socijalni rad Kozarska Dubica,
13. Zaštita prava i interesa maloljetne djece, Troškovi nabavke materijala - Centru za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je dostavio:

Mišljenje na nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku - Ministarstvu pravde, te

Inicijativu za izmjene i dopune Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju - Ministarstvu saobraćaja i veza.

V PREGLED PRAVA PREMA OBLASTIMA

A) LIČNA PRAVA DJETETA

Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, nažalost, kao i u ranijim izvještajima, ukazuju na povrede prava djeteta u porodici po različitim osnovama, koje posebno dolaze do izražaja u postupku razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice i posebno u postupcima povjeravanja djeteta jednom od roditelja, uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi i osiguranja prava djeteta na izdržavanje.

Utvrdjući pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, Konvencija utvrđuje zajedničku odgovornost roditelja za podizanje djeteta, za brigu o djetetu, vaspitanje i obrazovanje i nesmetan rast i razvoj djeteta.

Roditelji imaju i dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, i ne mogu se odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.⁵

Nažalost, brojni problemi sa kojima se susreće porodica danas direktno se odražavaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava. Da je porodica u krizi potvrđuju i podaci o sve manjem broju zaključenih brakova, a sve više razvoda i sve veći broj djece iz razvedenih brakova koji godinama u različitim institucijama pokušavaju ostvariti svoja osnovna prava - od prava na izdržavanje, ostvarivanje kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi, kontakta sa bliskim srodnicima i sl.

Prema podacima, i dalje su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava u postupku razvoda braka.

Do povrede prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje ne dovode samo konfliktni razvodi. Nažalost, česte su situacije da je u porodici potpuno izostala briga o djetetu; zanemarivanje djeteta i njegovih potreba je najprisutniji oblik nasilja nad djecom, koji se ne prepoznaje na vrijeme, usljed čega izostaje blagovremena reakcija i podrška djetetu. Nasilje u porodici se u svim slučajevima i svim njegovim oblicima ne prepoznaje kao nasilje nad djecom sa svim posljedicama koje odrastanje u takvoj sredini može imati na dijete i njegov razvoj, izostaje plan psihosocijalnog tretmana i podrške za dijete na koji obavezuje Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Nažalost, prijavama Ombudsmanu za djecu ukazuje se, da se nasilje nad djecom nastavlja i poslije razvoda braka i povjeravanja djeteta jednom od roditelja i da opet izostaje adekvatna reakcija prema počiniocu⁶.

⁵ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 54/02, 41/08 i 63/14, član 81.

⁶ Predmet broj:996-80-2-PŽ/19

	2016.	2017.	2018.
Zaključeni brakovi	5563	5954	5966
Razvedeni brakovi	1025	985	963

Trajanje razvedenih brakova	2016.	2017.	2018.
Manje od godinu	31	29	25
1 – 2 godine	111	110	104
3 – 4 godine	114	93	101
Više od 5 godina	769	753	733
Ukupno:	1025	985	963

Broj izdržavane djece u razvedenim brakovima	2016.	2017.	2018.
Brakova bez djece	263	429	396
1 dijete	221	214	202
2 djece	165	157	134
3 i više djece	31	21	30
Nepoznato	345	164	201

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu postupao je po 102 prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, kao i na kontakte sa bakom i djedom, te trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost.

Ombudsman za djecu godinama ukazuje na brojne probleme zbog kojih se ovo pravo djeteta dovodi u pitanje. Nažalost, osim veće osjetljivosti jednog broja centara/službi za socijalni rad u postupanju u ovim predmetima, sistemski nije napravljen iskorak, tako da su problemi praktično isti, samo se stranke mijenjaju.

1. Izmjene Porodičnog zakona

Ombudsman za djecu godinama ukazuje na neophodnost izmjena Porodičnog zakona, između ostalog: Porodični zakon Republike Srpske, jedini u regionu, uređuje da sud odlučuje o razvodu braka i povjeravanju djece na brigu i vaspitanje jednom od roditelja (član 88.), dok je u nadležnosti centra za socijalni rad da odlučuje o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi poslije razvoda braka (član 93). Takvim zakonskim uređenjem, roditelji i djeca prolaze sve stresne situacije prvo u postupku razvoda braka pred sudom, a onda sve to ponovo prolaze pred centrom/službom za socijalni rad radi uređenja viđanja. I to traje godinama, i ne samo djeca i roditelji, već i cijele porodice, posebno kada žive u zajedničkom domaćinstvu.

Zato su neophodne izmjene Porodičnog zakona kojim će se utvrditi da sud u istom postupku odlučuje o razvodu braka, povjeravanju djeteta jednom od roditelja i uređenju viđanja

sa drugim roditeljem i njegovoj obavezi da doprinosi izdržavanju djeteta. I što je vrlo važno, time bi se izbjegle situacije, što je u praksi vrlo često prisutno, da se odluke centara/službi o uređenju viđanja ne izvršavaju.

2. Povjeravanje djeteta poslije prekida vanbračne zajednice

Prijave Ombudsmanu za djecu kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, jednako se odnose na djecu bez obzira da li se radi o razvodu braka ili prekidu vanbračne zajednice.

Međutim, u postupcima pred sudom za razvod braka, sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje o povjeravanju djece jednom od roditelja i obavezi drugog roditelja da doprinosi izdržavanju, a stranke pred centrom/službom za socijalni rad uređuju viđanje djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi⁷.

Kada je u pitanju prekid vanbračne zajednice i ostvarivanje prava djece u ovim postupcima pristup je potpuno drugačiji, jer o povjeravanju djeteta jednom od roditelja, nakon prekida vanbračne zajednice, odlučuje centar/služba za socijalni rad.

Zašto centar/služba za socijalni rad odlučuje o povjeravanju djece iz vanbračnih zajednica? Iako je ustavna odredba da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku, postojeće zakonsko rješenje dovelo ih je u situaciju da o tako važnom pitanju, nemaju ista prava. **Djeca iz vanbračnih zajednica imaju pravo, pod istim uslovima,** kao i njihovi vršnjaci iz bračnih zajednica na sudsku zaštitu i zato su **neophodne izmjene Porodičnog zakona kojima će povjeravanje djece biti u nadležnosti suda.**

a/ Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu⁸ kojom otac djeteta navodi da je poslije prekida vanbračne zajednice dana 20.7.2018. godine podnio zahtjev centru za socijalni rad za povjeravanje djeteta na zaštitu i vaspitanje, ali da o podnesenom zahtjevu do danas nije donesena odluka /prijava zaprimljena 20.2.2019. godine.

3. Centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom propisanom roku⁹ i ne postupaju po nalogu drugostepenog organa u roku utvrđenim zakonom¹⁰ što ove postupke čini neefikasnim jer jako dugo traju, a centri/službe takva postupanja najčešće pravdaju poremećenim odnosima bračnih partnera, otvorenog konflikta, nesaradnja sa centrom/službom i sl.

a/ Ombudsman za djecu je zaprimio dana 3.6.2019. godine žalbu¹¹ kojom se navodi da je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite dana 1.4.2019. godine donijelo rješenje kojim je poništilo rješenje centra za socijalni rad i predmet vratilo prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje, ali da centar nije postupio po rješenju do današnjeg dana.

⁷ Porodični zakon, član 88: „Kada sud u bračnom sporu odluči da se brak poništi ili da se razvede, odlučiće u istoj presudi o povjeravanju djeteta na zaštitu i vaspitanje“

⁸ Predmet broj: 187-20-8-PŽ/19

⁹ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: "U ostalim slučajevima kada se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok."

¹⁰ Zakon o opštem upravnom postupku, član 227.

¹¹ Predmet broj: 475-45-4-PŽ/19

4. Centar/služba za socijalni rad ne obrazlaže na osnovu čega – kojih kriterija i kojih okolnosti je odlučio o pravu djeteta:

U postupku koji vodi radi donošenja odluke koja se tiče djeteta, centar/služba za socijalni rad mora utvrditi najbolji interes djeteta u vezi sa konkretnim okolnostima vezanim za dijete, mora obrazložiti zašto je donesena odluka u najboljem interesu djeteta, na osnovu kojih elemenata je napravljena procjena i pri tome mora slijediti proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava. S obzirom da se ne radi o jednostavnim upravnim stvarima, Zakon o opštem upravnom postupku obavezuje (član 197. stav 2, 3. i 4.) da obrazloženje rješenja centra/službe za socijalni rad mora da sadrži utvrđeno činjenično stanje u vezi sa svim okolnostima koje se odnose na dijete.

Porodični zakon članom 81. v utvrđuje i da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta mora biti prioritet. Ne dovodeći u pitanje kapacitete ni jednog ni drugog roditelja, niti izjave koje su djeca u postupku dala, pravo koje Konvencija uspostavlja, a zakon utvrđuje, nije odluka djeteta, odluku donosi nadležni organ, koji u tim situacijama treba da zna i kakvo je mišljenje djeteta kojem treba posvetiti dužnu pažnju.

Svaki stručni radnik treba dati mišljenje sa aspekta svoje struke o zaštiti interesa djece, u datoj situaciji, a službeno lice koje vodi postupak treba da cijeni tako data mišljenja posebno i zajedno sa ostalim dokazima i na osnovu toga i rezultata cjelokupnog postupka da odluči koje će činjenice uzeti kao dokazane.¹²

5. Centri/službe socijalne zaštite u postupku za ostvarivanje prava djeteta ne pribavljaju mišljenje djeteta, što dovodi ne samo do povrede prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče već i do povrede prava na najbolji interes djeteta, a što su razlozi za osporavanje donesenih rješenja. To znači novi postupak i novo vrijeme u kojem se odlučuje o pravu djeteta.

Pri tome, centri/službe zaboravljaju da je izražavanje mišljenja djeteta pravo djeteta, a ne obaveza, da mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti, što znači da dijete bez pritiska i manipulacija od bilo koga iznosi svoj stav, a ne prenosi mišljenja drugih, tako da je slobodno iznošenje mišljenja osnov u ostvarivanju prava.¹³

Za ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku ključno je da dijete dobije potrebne informacije o tome, što u praksi redovno izostaje, iako Porodični zakon na to obavezuje.¹⁴

6. Centri/službe, po zahtjevu stranke za ostvarivanje prava, ne donose odgovarajući upravni akt:

a/ Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu¹⁵ kojom se navodi da se majka obraćala centru za socijalni rad vezano za ostvarivanje prava djeteta na izdavanje putne isprave 21.5.2018. godine, 14.11.2018. godine, 6.12.2018. godine, 17.1.2019. godine, ali da je centar na svaki zahtjev odgovorio obavještenjem.

¹² Rješenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, broj: 11/05-544-612/18 od 27.11.2018. godine

¹³ Preporuka broj: 1183-130-PŽ/16 od 26.09.2016. godine

¹⁴ Porodični zakon, član 81b

¹⁵ Predmet broj: P-1039-82-8-PŽ/19

b/ Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu kojoj se ukazuje na povredu prava djeteta iz razloga što je Centar za socijalni rad, zbrinjavanjem djeteta u ustanovi socijalne zaštite, dao saglasnost da otac i majka mogu ostvariti kontakt sa djetetom.

I u jednom i drugom slučaju Ombudsman za djecu je dao preporuku nadležnim centrima za socijalni rad za postupanje u skladu sa zakonom¹⁶.

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je, da se u postupku za ostvarivanje prava iz ovog zakona, primjenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku, ako ovim Zakonom nije drugačije određeno (član 71.).

Zakonom o opštem upravnom postupku utvrđeno je, da na osnovu odlučnih činjenica utvrđenih u postupku, organ nadležan za rješavanje donosi rješenje o upravnoj stvari koja je predmet postupka, te da se rješenje mora dostaviti stranci u originalu ili ovjerenom prepisu (član 190. i 194).

I ako i jedan i drugi zakon jasno definišu postupanje centara/službi za socijalni rad po zahtjevu građana za ostvarivanje njihovih prava, nažalost, u praksi su još uvijek prisutne situacije¹⁷ kada centar za socijalni rad umjesto donošenja odgovarajućeg upravnog akta, stranci o tome dostavlja obavještenje. Takvim „vođenjem postupka“ i odlučivanjem donošenjem obavještenja, mišljenja i sl., centri/službe za socijalni rad ne samo da onemogućavaju djeci ostvarivanje njihovog prava, već onemogućavaju i vođenje bilo kakvog drugog postupka po istom osnovu, iz prostog razloga što obavještenje koje oni dostavljaju stranci nije upravni akt na koji se može uložiti žalba ili pokrenuti spor.

7. Ombudsmanu za djecu su se pored roditelja obraćali i drugi srodnici djeteta, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima, poslije razvoda braka roditelja, iz istih razloga iz kojih se i roditelji obraćaju Ombudsmanu za djecu - postupak predugo traje, ne postupa se po nalogu drugostepenog organa, nema mišljenja djeteta.

a/ Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu djeda¹⁸ kojom se navodi da je doneseno rješenje o uređenju viđanja djeda i unuka i da je isto postalo pravosnažno 7.9.2018.godine, ali da se kontakti još uvijek ne održavaju (žalba zaprimljena u februaru 2019.godine) niti su preduzete potrebne mjere u cilju izvršenja pravosnažnog rješenja.

Pravo djeteta na izdržavanje

Pravo djeteta na izdržavanje jedno je od njegovih osnovnih prava i izvodi se iz člana 27. UN Konvencije o pravima djeteta po kojem dijete ima pravo na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju.

Obezbjedenje potrebnog izdržavanja za dijete je najvažniji dio ukupne brige za dijete, s obzirom da dijete nije u mogućnosti da se samo brine o sebi.

¹⁶ Preporuka broj: P-1039-82-8-PŽ/19 od 29.8.2019. godine i P-171-16-2-PŽ-6/19 od 19.4.2019.g odine

¹⁷ Preporuka zbog nedonošenja odgovarajućeg upravnog akta od 17.9.2010. godine

¹⁸ Predmet broj: 1531-130-4/PŽ/19

Dijete ima pravo na izdržavanje, a roditelji, prije svih, imaju i obavezu i odgovornost da obezbijede ostvarivanje ovog prava djeteta. **Država ima obavezu uspostaviti sistem u kojem će roditelji, ili druga lica odgovorna za dijete, tu svoju obavezu i izvršavati, a ako to nisu u mogućnosti, onda država mora osigurati sredstva za izdržavanje djeteta. Sistemske mjere moraju obezbijediti da dijete dobije potrebna sredstva za izdržavanje.**

Problem u praksi u ostvarivanju prava djeteta na izdržavanje, prisutni su po više osnova i posljedica su, kako nedorečenih zakonskih propisa, tako i neadekvatne primjene postojećih zakonskih rješenja i izostanka potrebnog nadzora nad organima starateljstva da odgovore svojoj zakonskoj obavezi. Najčešće, prijavama se ukazuje da se pravosnažne presude o izdržavanju djeteta ne izvršavaju, a onda na brojne probleme sa kojim se suočavaju ako do izvršenja dođe (nepoznata adresa, nema sredstava niti imovine...).

a/ Ombudsman za decu je zaprimio žalbu¹⁹ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta na izdržavanje: Sud je 26.4.2018. godine uputio dopis Investiciono-razvojnoj banci kojim se nalaže da postupi po pravosnažnom rješenju, ali je Investiciona-razvojna banka dostavila dopis kojim navodi da nisu u mogućnosti da postupe po rješenju o izvršenju, tačnije da sprovede izvršenje na plati njihovog radnika xx jer je plata već maksimalno opterećena u skladu sa zakonskom odredbom o maksimalnom opterećenju plate.

b/ Ombudsman za decu je zaprimio žalbu²⁰ kojom se navodi da, u postupku odlučivanja o ostvarivanju prava djeteta na izdržavanje, Osnovni sud nije mogao utvrditi primanja roditelja jer od Poreske uprave Republike Srpske nije dobio podatke za roditelje maloljetnog djeteta.

S obzirom da se izdržavanje određuje u procentu od stalnih novčanih primanja, dosuđeni iznosi alimentacije su vrlo različiti i u određenom broju slučajeva ne pokrivaju ni minimalne potrebe djeteta. Kako zakonodavac nije definisao donju granicu iznosa -minimalni iznos izdržavanja zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba, roditelj sa kojim dijete živi, i kada uredno prima dosuđeni iznos alimentacije, je suočen sa brojnim problemima da osigura potrebna sredstva radi zadovoljenja elementarnih potreba djeteta.

Nema zvaničnih podataka o broju djece koja prema pravosnažnoj sudskoj odluci primaju izdržavanje, o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju obavezu izdržavanja, bilo da izdržavanje ne plaćaju uopšte ili uplate vrše jednom u dva ili tri mjeseca ili u manjem iznosu od dosuđenog, iako je Porodičnim zakonom utvrđena obaveza organa starateljstva²¹ da vodi evidenciju o izdržavanju djece i roditelja.

Broj djece koja u sudskom postupku moraju tražiti ostvarivanje prava na izdržavanje povećava se sa porastom broja razvoda brakova i dodatno porastom broja onih koji to ne učine sporazumno. Zato je za mnoge put do alimentacije ne samo dug, već praćen poniženjima u kojima dokazuju nešto što je nesporno - obavezu roditelja da izdržava dijete, te praćen dodatnim troškovima, za čije plaćanje nemaju sredstava, a rezultat izostaje.

¹⁹ Predmet broj: 295-32-3/PŽ/19

²⁰ Predmet broj: 1421-122-2-PŽ/19 „Ombudsman za djecu je u navedenom predmetu zatražio izvještaj Poreske uprave o tome da li u navedenom, ali i u svim drugim slučajevima, Poreska uprava postupa u skladu sa Zakonom o poreskom postupku Republike Srpske, a u skladu sa članom 4.stav 3) tačka a), ali do kraja izvještajne godine isti nisu dostavili odgovor.“

²¹ Porodični zakon, član 257.

Da bi se osiguralo ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje **neophodne su izmjene Porodičnog zakona**, kojim će između ostalog biti utvrđen minimum izdržavanja zavisno od uzrasta djeteta, te regulisati pravo djeteta na privremeno izdržavanje u situacijama kada roditelji ne doprinose izdržavanju (alimentacioni fond).

Izvršenje odluka nadležnih organa

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, kao i ranijih godina, ukazuju na povredu prava djeteta u postupku izvršenja pravosnažnih odluka, a koje se najčešće sprovode u postupcima održavanja ličnih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i postupcima prinudne naplate izdržavanja djeteta.

Kada je u pitanju prinudno izvršenje pravosnažnih odluka o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, osnovni problem je:

- da se takve odluke i ne izvršavaju²²; roditelji s pravom pitaju zašto su uopšte vodili postupak, kome treba takva odluka, čija je odgovornost za nepostupanje i sl.
- kada do izvršenja i dođe da se ono realizuje na način da dijete nije pripremljeno na takvu situaciju, jer samom postupku izvršenja ne prethode aktivnosti, prije svega centra/službi za socijalni rad kako bi se otklonile ili ublažile posljedice i moguće stresne situacije koje postupak izvršenja može imati na dijete.

a/Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu²³ iz koje, između ostalog, proizilazi:

- *da je centar za socijalni rad donio rješenje kojim se maloljetna djeca povjeravaju majci na zaštitu i vaspitanje, ali da se djeca trenutno nalaze kod oca;*
- *da otac odbija da preda djecu majci zbog čega je pokrenut postupak izvršenja rješenja;*
- *da je nekoliko puta pred opštinskim organom bilo zakazano izvršenje rješenja, ali da do istog nije došlo.*

Pravosnažne i izvršne odluke nadležnih službi i organa kojima je utvrđeno pravo djeteta obavezuju i roditelje, ali i nadležne službe i njihovo izvršenje se ne može i ne smije dovoditi u pitanje.

Nepoštovanje zakonskih rokova i odugovlačenje postupka izvršenja bez obzira na razloge kojima se to pravda, nije u najboljem interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

Dijete ničim nije doprinijelo da bude dio izvršnog postupka, vrlo često i ne razumije u čemu učestvuje, pod snažnim je pritiskom jednog od roditelja i zato da bi se izvršenje sprovelo u najboljem interesu djeteta i da bi se umanjile posljedice koje postupci izvršenja mogu imati na dijete, izvršenje zahtijeva odgovarajuću pripremu djeteta, ali i rad sa djetetom nakon samog izvršenja, što na žalost u praksi izostaje.

²² Preporuka broj: 101-7-2-PŽ-5/19 Centru za socijalni rad Istočna Ilidža

²³ Predmet broj: 105-8-3-PŽ/19

Iako izostaju odgovarajuće pripreme radnje u postupku izvršenja, u praksi su prisutne situacije – da u postupku administrativnog izvršenja rješenja, stručni radnik centra/službe potpuno nepotrebno, ugrožavajući interese djece, insistira na pribavljanju mišljenja djece o predmetnoj upravnoj stvari o čemu je već pravosnažno odlučeno u postupku u kome je djeci data mogućnost da izraze svoje mišljenje i dato mišljenje je cijenjeno u postupku²⁴.

Prava djece i samohrani roditelj i višečlane porodice

Brojne mjere predviđene strateškim dokumentom - Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj za period 2009-2014. nisu realizovane, a nova strategija još uvijek nije donesena.

Prvi zadatak definisan Strategijom bio je izmjena i dopuna zakona u oblastima koje su povezane sa porodicom i porodičnim životom, a koje će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice.

Donesen je novi Zakon o dječijoj zaštiti, ali Porodični zakon još uvijek nije ušao u skupštinsku proceduru.

Novim Zakonom o dječijoj zaštiti²⁵ kojim se utvrđuju prava u oblasti dječije zaštite, u odnosu na prethodni, uvode se mjere pronatalitetne naknade²⁶ koju ostvaruje majka sa prebivalištem u Republici Srpskoj za svako trećerodeno i četvrtorodeno dijete, bez obzira na materijalni status porodice i mjesto rođenja djeteta. Ova naknada se isplaćuje u jednokratnom iznosu od 600 KM za trećerodeno dijete i u iznosu od 450 KM za četvrtorodeno dijete.

Novim Zakonom se uvodi i pravo na materinski dodatak koji ostvaruje nezaposlena majka u trajanju od 12 mjeseci, a za blizance i svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci i priznaje se u novčanom iznosu od 405 KM²⁷. Zakonom je, kao što je bilo regulisano i ranije, priznato pravo na pomoć za opremu novorođenčeta, koju ostvaruju roditelji za svako novorođeno dijete u porodici, bez obzira na materijalni položaj porodice i iznos naknade je isti za sve, 250 KM.

U Republici Srpskoj trenutno **ne postoji jedinstvena službena baza podataka** o broju **višečlanih porodica** niti broju djece iz višečlanih porodica, iako je i to bila jedna od aktivnosti definisana strateškim dokumentom, a iz koje bi bio vidljiv broj višečlanih porodica, broj djece u višečlanim porodicama, njihov uzrast, zdravstveno stanje, uključenost u obrazovni sistem, dostupnost predškolskih ustanova, zaposlenost roditelja, stambena situacija i sl.

Danas nema **zvaničnih podataka ni o broju samohranih roditelja**, niti o broju djece koja odrastaju uz brigu samo jednog roditelja. Osnovni problem je da najveći broj roditelja iz ove kategorije nema stalno zaposlenje niti stalni izvor prihoda po drugom osnovu, što onemogućava ostvarivanje osnovnih prava djece. Sredstva koja i uspiju obezbijediti usmjere na komunalne naknade kako im ne bi bila isključena struja. Teret odgovornosti koji nosi jedan roditelj, strah od neizvjesnosti i stalno pitanje da li će sam odgovoriti svim potrebama djeteta nose i djeca, i sa tom brigom odrastaju, jer znaju da im roditelj sam najčešće ne može obezbijediti ni elementarno. Ako se pri tome ima u vidu da jedan broj roditelja ima djecu sa poteškoćama u

²⁴ Predmet broj: 105-8-3-PŽ/19

²⁵ Zakon o dječijoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 114/17

²⁶ Zakon o dječijoj zaštiti, član 36.

²⁷ Zakon o dječijoj zaštiti, član 30.

razvoju ili sa teškim oboljenjima ili da i sami imaju ozbiljne zdravstvene probleme, neophodna je sistemska podrška ovim porodicama u ostvarivanju osnovnih prava djece.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske²⁸ daje mogućnost jedinicama lokalne samouprave da svojom odlukom, pored prava utvrđenih ovim zakonom, a u skladu sa potrebama stanovništva, mogu da utvrde i druga prava i usluge, uslove i kriterijume za njihovo ostvarivanje. Međutim, nivo ostvarivanja prava višečlanih porodica, ali i samohranih roditelja, na lokalnom nivou zavisi od finansijske mogućnosti budžeta lokalnih zajednica i razlikuje se od opštine do opštine. Tako npr. subvencionisanje boravka u predškolskim ustanovama za treće dijete u porodici nije realizovano u svim lokalnim zajednicama.

Osnovni problem, prema podacima udruženja roditelja sa četvoro i više djece, a takva udruženja su registrovana u brojnim lokalnim zajednicama, je nezaposlenost roditelja, usljed čega je veliki broj ovih porodica zavisao od socijalne pomoći i različitih donacija. Jedan broj porodica su stalni korisnici novčane pomoći centra/službi za socijalni rad, i tu pomoć usmjeravaju uglavnom na prevladavanje trenutnih problema - kupovina udžbenika, nabavka ogrijeva, liječenje.

Imajući u vidu da je briga za odrastanje djeteta u sredini u kojoj će mu biti obezbijeđeni uslovi za nesmetan razvoj zajednička za sve porodice i da je ta briga dodatna za samohranog roditelja i za višečlane porodice, zbog nemogućnosti da, najveći broj njih, odgovore na potrebe djece, potrebne su sistemske mjere i aktivnosti, koje između ostalih uključuju:

- Prije svega neophodno je izvršiti procjenu dosadašnjih mjera i aktivnosti usmjerenih na podršku porodici, posebno samohranim roditeljima i višečlanim porodicama i efektima njihove primjene;
- Novom Strategijom razvoja porodice, između ostalog, identifikovati probleme porodica i djece i samohranih roditelja i višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te na realno zasnovanim potrebama i mogućnostima definisati dugoročne politike i prioritete radi unaprijeđenja položaja djece iz ovih porodica;
- Preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti na izradi službene baze podataka o višečlanim porodicama, kao i o porodicama u kojima djeca odrastaju uz jednog roditelja, kako bi se na osnovu redovnih analiza dobili odgovori da li su i u kojoj mjeri realizovane predviđene mjere i aktivnosti, te kakvi su efekti njihove primjene u poboljšanju položaja porodice da odgovori na potrebe djece;
- Preduzmu potrebne mjere radi kontinuirane informativne kampanje o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o tim porodicama i podizanja svijesti građana da ove porodice nisu problem društva nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;
- Da se Odlukom o besplatnim udžbenicima obuhvate sva djeca, učenici - osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, ali i djeca samohranih roditelja.

²⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/12, član 11.

B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta, zagarantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima²⁹, je pravo djeteta na život u porodici.

Implementacijom UN Konvencije o pravima djeteta država je preuzela obavezu osigurati brigu svakom djetetu tako da ono živi u svojoj biološkoj porodici, a ako to nije moguće - dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbijavaju alternativno staranje za takvo dijete.³⁰

Razdvajanje djeteta od roditelja je represivna mjera koja treba da se primjenjuje samo onda kada je nadležni organ utvrdio da nije u najboljem interesu djeteta da živi sa roditeljima i u pravilu kad su iscrpljene sve druge preventivne mjere. U svim ovim situacijama i svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar/služba za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obaveze države da zaštiti najbolji interes djeteta. U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi Konvencije - najbolji interes djeteta, pravo djeteta na učešće u postupku koji se njega tiče i izražavanje mišljenja, nesmetan rast i razvoj i zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije.

Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine³¹ poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, utvrđujući između ostalog da: „Svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinitelja i preduzete zakonske sankcije.”³²

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevna obaveza države i pored jasno definisanih i postavljenih normativnih okvira i definisanih procedura, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima/službama za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci i onda kada je rješenjem centra/službe djeci obezbijedena odgovarajuća alternativna briga.

²⁹ Porodični zakon, član 81.stav 1.

³⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

³¹ Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

³² Strategija unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

Usvojenje

Strategija za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine, specifičan cilj vezan za usvojenje utvrđuje na način: „Unaprijediti postupke sprovođenja usvojenja i afirmisati ga u stručnoj praksi kao najpoželjniji i najefikasniji model zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.”

Konvencija o pravima djeteta i Porodični zakon u dobroj mjeri su međusobno neusklađeni; prepreke u primjeni usvojenja odnose se kako na pojedine odredbe porodičnog zakonodavstva i pripadajuće podzakonske akte tako i na praksu usvojenja u Republici Srpskoj. Na sve naprijed navedene probleme koji dovode u pitanje ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja i njihov najbolji interes, Ombudsman za djecu je ukazao još svojim Godišnjim izvještajem za 2012. godinu.

Imajući u vidu prisutan problem neusklađenosti Porodičnog zakona sa zahtjevima i osnovnim principima Konvencije, te različit pristup i nedorečene procedure za postupanje nadležnih organa u postupcima usvojenja djeteta, Ombudsman za djecu je još 2014. godine uputio Preporuku³³ Ministarstvu pravde da preduzme mjere i aktivnosti radi spriječavanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece na način da pokrene postupak za izmjene i dopune Porodičnog zakona. Nažalost, izmjene u ovom dijelu još nisu pokrenute.

Ombudsman za djecu ponovo ukazuje da je:

- niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje³⁴;
- nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje;³⁵
- nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri, s obzirom na zakonsku odredbu da bračni supružnici mogu zajednički usvojiti dijete, te da dijete može usvojiti samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga³⁶;
- nepostojanje jedinstvene evidencije - baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali ni o djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena;
- nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja. Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojlaca, ali ni pripremanja djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja. Program pripreme za usvojenje mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojiocice i nadležne centre za socijalni rad;
- Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probni smještaj, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti, ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državljana;

³³ Preporuka broj: 591-53-PŽ/14

³⁴ Porodični zakon Republike Srpske: „Zakonom je utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje od 5 godina, što onemogućava usvajanje djece starije od 5 godina”, član 157.

³⁵ Zakonom nije utvrđena donja uzrasna granica djeteta za usvojenje, tako da je centrima za socijalni rad prepuštena ocjena omogućnosti usvojenja djece dok su još bebe, s tim da, prema Uputstvu o postupku usvojenja djece, na usvojenje ne mogu dati dijete iz porodilišta

³⁶ Porodični zakon, član 153.

- Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.³⁷ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite;
- Zakon ne utvrđuje pravo djeteta da zna da je usvojeno.

S obzirom da se problemi u sprovođenju usvojenja ne odnose samo na postojeći normativni okvir, već i na praksu postupanja centara/službi za socijalni rad, Ombudsman za djecu je 2016. godine³⁸ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio preporuku da preduzme potrebne mjere i aktivnosti i izvrši nadzor u postupanju jednog broja centara/službi za socijalni rad, radi otklanjanja situacija da nadležni centri/službe za socijalni rad imaju različit pristup u primjeni istih normativnih rješenja u postupku usvojenja, posebno kada je usvojilac strani državljanin.

U izvještajnom periodu, postupajući po prijavi³⁹ kojom se ukazuje na povredu prava osmogodišnje djevojčice koja je zbrinuta u domu, a više puta je bila „zbrinjavana,” u postupku hraniteljstva i usvojenja, Ombudsman za djecu je zatražio od nadležnog ministarstva da izvrši stručni nadzor nad radom nadležnog centra za socijalni rad. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Rješenjem⁴⁰ je konstatovalo brojne nepravilnosti i naložilo Centru otklanjanje nedostataka, što dodatno potvrđuje da nadzor nad radom centara za socijalni rad mora biti stalan, kontinuiran i mora biti u funkciji prevencije, a ne samo u funkciji ublažavanja posljedica i već nastale štete.

Prema podacima ministarstva, u 2018. godini broj zasnovanih usvojenja je 11, i to 6 potpunih usvojenja⁴¹, nepotpunih 5, a broj zainteresovanih usvojilaca u Republici Srpskoj je 26.

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, između ostalog definisane su obaveze nadležnih na:

- izmjene i dopune Porodičnog zakona i izmjenu podzakonskih akata - rok 2015-2016. godina;
- uspostavljanje centralnog registra usvojenja i jedinstvenih obrazaca za usvojenje - rok 2015. godina.

Nažalost, navedene aktivnosti još uvijek nisu realizovane.

³⁷ Porodični zakon, član 147.

³⁸ Preporuka broj: 758-2-I-9/16

³⁹ Predmet broj: 580-50-3-PŽ/19

⁴⁰ Rješenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite broj: 11/05-533-95/19 od 03.12.2019. godine

⁴¹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten, 2018. godina

Hraniteljstvo

Porodica nije privilegija, već pravo svakog djeteta.

Hraniteljstvo je oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, djece kojima vlastita, odnosno porodica porijekla, ne može pružiti odgovarajuću brigu i staranje, i djece čiji je razvoj u vlastitoj porodici ometen različitim prilikama. Hraniteljstvo je jedan od najadekvatnijih vidova zbrinjavanja djece bez obzira da li su djeca s invaliditetom, vaspitno zanemarena djeca, djeca u sukobu sa zakonom, djeca žrtve porodičnog ili drugog oblika nasilja, djeca žrtve trgovine ljudima, djeca žrtve zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, djeca sa problemima u ponašanju, te maloljetne trudnice i maloljetni roditelji.

Dijete u hraniteljskoj porodici može biti smješteno u bilo kom uzrastu, dakle od rođenja do kraja redovnog školovanja, a za to vrijeme, osim što rade s hraniteljskim porodicama kako bi boravak djeteta u hraniteljstvu što bolje odgovorio na potrebe djeteta, stručni radnici centra/službi za socijalni rad pomažu i u stvaranju boljih uslova za vraćanje djeteta u vlastitu porodicu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je uradio poseban izvještaj „Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj - Svako dijete treba porodicu“⁴². Dijete koje je privremeno ili stalno lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Država će u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativnu brigu za takvo dijete.⁴³

Prema dobijenim podacima:

- u centrima/službama za socijalni rad evidentirano 250 hraniteljskih porodica,
- najviše hraniteljskih porodica evidentirano je u Banjoj Luci (96), potom u Prijedoru (25), Laktašima (22), Bijeljini (18), Gradišci (11),
- u 198 slučajeva djeca su zbrinuta u standardno hraniteljstvo, u 9 slučajeva je to bilo specijalizovano hraniteljstvo, dok se samo u 1 slučaju radilo o urgentnom zbrinjavanju djeteta u hraniteljsku porodicu,
- u Republici Srpskoj evidentirano je 422 djece bez roditeljskog staranja, od toga 218 muške djece i 204 ženske djece,
- 231 djece zbrinuto je u hraniteljskim porodicama, od toga broja 119 dječaka i 112 djevojčica,
- broj djece u srodničkim hraniteljskim porodicama iznosi 174 djece,
- 71 hraniteljska porodica u kojima borave djeca imaju status hranitelja, dok 100 porodica nema status hranitelja,
- ukupan broj djece u nesrodničkim porodicama je 103, a 62 nesrodničke hraniteljske porodice u kojima borave djece imaju status hranitelja, dok 21 nesrodnička porodica u kojima borave djeca nemaju status hranitelja,
- 8 djece je boravilo u hraniteljskim porodicama u periodu do 3 mjeseca, 1 dijete je boravilo u periodu od 3-6 mjeseci, od 6-12 mjeseci je boravilo 9 djece, dok je u periodu godinu i više boravilo 187 djece.

⁴² Poseban izvještaj broj: 1192 -2 -I/19

⁴³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

- u hraniteljskim porodicama 7 djece je uzrasta do 3 godine, u uzrastu od 3 do 6 godina evidentirano 22 djece, uzrasta od 7-14 godina je 107 djece dok je 97 djece evidentirano uzrasta od 15 do 18 godina,
- od 42 ustanove socijalne zaštite koje su dostavile popunjen upitnik o hraniteljstvu, 4 ustanove (9%) su regulisale rješenjem održavanje kontakta djeteta sa roditeljima, 28 ustanova (67%) nije regulisalo kontakt djeteta sa roditeljem, dok 10 ustanova (24%) nije odgovorilo na navedeno pitanje,
- od 42 ustanove koje su dostavile popunjen upitnik Ombudsmanu za djecu, 32 ustanove (76%) nisu odgovorile na pitanje o djeci iz hraniteljske porodice - da li su vraćene u biološku porodicu, smještene u instituciju, usvojene ili u hraniteljstvu, iz odgovora ostalih ustanova (10 ustanova-24%) proizilazi da je 4 djece smješteno u drugu hraniteljsku porodicu, da je 8 djece usvojeno, 3 djece je smješteno u instituciju, dok je 18 djece vraćeno u biološku porodicu,
- 10 ustanova (24%) vršilo je određene aktivnosti u cilju promocije hraniteljstva, 22 ustanove (52%) nije vršilo nikakve aktivnosti u cilju promocije hraniteljstva.

Ombudsman za djecu je organizovao okrugli sto u Banjoj Luci 02.10.2019. godine, povodom obilježavanja „Dječije nedjelje“, dok je povodom obilježavanja 30 godina od usvajanja UN Konvencije o pravima djeteta, 19.11.2019. godine u Bijeljini održao okrugli sto na temu „Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj - Porodica je potrebna svakom djetetu“.

Cilj okruglog stola bio je prezentovanje rezultata istraživanja o djeci u hraniteljstvu u Republici Srpskoj, analiza domaćeg zakonodavstva i usklađenost sa međunarodnim standardima u oblasti hraniteljstva, primjena propisa koji se odnose na djecu u hraniteljstvu, predstavljanje stanja u oblasti hraniteljstva u Republici Srpskoj i promocija hraniteljstva.

Ombudsman za djecu je, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, predložio⁴⁴ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece u hraniteljstvu, na način da:

1. Preduzme potrebne mjere za realizaciju aktivnosti definisanih Strategijom za unaprijeđenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, sa Planom akcije za period 2015-2020, a koje se, između ostalog, odnose i na unaprijeđenje zakonskih rješenja i izradu standarda hraniteljstva,
2. Izvrši nadzor u postupanju centara/službi za socijalni rad u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja u hraniteljsku porodicu vezano, između ostalog, za procjenu najboljeg interesa djeteta i izbor oblika alternativne brige za djecu, zastupanje djeteta u postupcima zbrinjavanja i postavljanje staraoca, učesće djeteta u postupku i njegovo mišljenje o tome, te ostvarivanje prava na kontakte i druženja,
3. Kontinuirano i sistemski radi na promociji hraniteljstva, kao najhumanijem obliku zbrinjavanja djece, i podizanju svijesti javnosti o prednostima hraniteljstva;
4. Uspostavi mehanizam za jedinstveno praćenje oblasti sprovođenja hraniteljstva /izrada baze podataka,
5. Kontinuirano radi na obuci postojećih i potencijalnih hranitelja s posebnim akcentom na specijalizovanom hraniteljstvu,

⁴⁴ Poseban izvještaj broj: 1192 -2 -I/19

6. Kontinuirano radi na edukaciji stručnih radnika centara/službi za socijalni rad.

Hraniteljstvo je jedan od najhumanijih oblika zaštite djece i u interesu je, prije svega, djeteta. Ključna prednost hraniteljstva, u odnosu na druge vidove zbrinjavanja djeteta, je upravo u činjenici da dijete zadržava lični porodični identitet i vezu sa porodicom, a istovremeno stiče pozitivna iskustva porodičnog okruženja u drugoj porodici i ima za cilj da se dijete poslije određenog vremena, zavisno od potreba, vrati svojoj porodici.

Postupajući po prijavi⁴⁵ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta zbog neadekvatne naknade za izdržavanje djeteta u hraniteljskoj porodici, Ombudsman za djecu je uputio Preporuku nadležnom centru za socijalni rad da iznos naknade troškova izdržavanja uskladi sa odredbama Pravilnika o hraniteljstvu, a što je i Rješenjem⁴⁶ Centra i učinjeno.

U svim situacijama i svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar/služba za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju i specifične okolnosti djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obavezi države da zaštiti najbolji interes djeteta. Odlučivanje treba biti zasnovano na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće.⁴⁷ U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi Konvencije - najbolji interes djeteta, pravo djeteta na učešće u postupku koji se njega tiče i izražavanje mišljenja, nesmetan rast i razvoj i zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije.

S obzirom da zasnivanjem hraniteljstva, hranitelji stiču prava i obaveze u skladu sa zakonom, a da istovremeno i roditelji djeteta koje je u hraniteljskoj porodici imaju i dalje određena prava i obaveze, to je posebno važno da se ova pitanja - postupak pripreme za hraniteljstvo, trajanje hraniteljstva pa i prestanak hraniteljstva, jasno odrede. Pri tome, prava djeteta ne smiju biti dovedena u pitanje - pravo na kontakte i druženja sa biološkom porodicom, bliskim srođnicima i drugim licima, ako je to u najboljem interesu djeteta, pravo na izražavanje mišljenja i učešća u svakom postupku koji se njega tiče, pravo na informaciju, na privatnost, na slobodno vrijeme, naravno pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Pravilnik o hraniteljstvu nije postavio standarde koji se obavezno primjenjuju u svim slučajevima kada se hraniteljstvo primjenjuje kao mjera zaštite za dijete. Pravilnik mora jasno odrediti kada je hraniteljstvo u najboljem interesu djeteta i koji su to standardi koji se obavezno primjenjuju u ostvarivanju najboljeg interesa djeteta u hraniteljskoj porodici. S obzirom da Pravilnik o hraniteljstvu⁴⁸ nije prepoznao standarde koji se odnose na prava djece u hraniteljstvu, kako u postupku njegovog zasnivanja tako i za vrijeme trajanja hraniteljstva, Ombudsman za djecu je 2014.godine uputio preporuku⁴⁹ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da izvrši izmjene i dopune Pravilnika. Pravilnik još uvijek nije izmjenjen.

⁴⁵ Predmet broj:342-35-8-PŽ/19

⁴⁶ Rješenje broj: 04-533.10-1/19 od 04.06.2019.godine

⁴⁷ Smjernice, tačka 56.

⁴⁸ Pravilnik o hraniteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 27/14

⁴⁹ Preporuka 784-8-5-UP/14

Djeca bez roditeljskog staranja i institucionalni smještaj

Institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.⁵⁰

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je da pravo na smještaj u ustanovu ima dijete bez roditeljskog staranja do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioca ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja⁵¹.

Zbrinjavanje djece u instituciju prate problemi koji se odnose na prepoznavanje djece u riziku, izdvajanja iz porodičnog okruženja i samu proceduru zbrinjavanja djece, boravak djece u domu i uslovi pod kojima napuštaju dom.

Ombudsman za djecu je, u izvještajnom periodu, prateći medijske sadržaje, pokrenuo po službenoj dužnosti više predmeta vezanih za institucionalni smještaj djece bez roditeljskog staranja. Predmeti su se odnosili na nasilje nad djecom u institucionalnom smještaju. S tim u vezi, te rezultatima ranijih istraživanja⁵², Ombudsman za djecu je započeo rad na posebnom izvještaju⁵³ o ostvarivanju i zaštiti prava i interesa djece i mladih zbrinutih u instituciji.

Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ u Banjoj Luci zbrinjava najveći broj djece. Jedan broj djece smješten je u Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju „Budućnost“ Derventa, Dom za lica sa invaliditetom Prijedor, Dom za lica sa invaliditetom Višegrad, kao i u ustanove koje su izvan Republike Srpske, najveći broj u Federaciji BiH, zatim u Srbiji i Crnoj Gori.

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka je najveća ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Ustanova sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji se nude, zadovoljava potrebe za ovaj vid zbrinjavanja djece.

Prema podacima doma zaključno sa danom 31.12.2019. godine, u domu je boravilo 72 djece i mladih. Djeca koja su zbrinuta u domu su svih uzrasta. Posebno zabrinjava da su u domu i dalje zbrinuta djeca u uzrastu do tri godine života, iako je Zakonom o socijalnoj zaštiti⁵⁴ utvrđeno da je zbrinjavanje djece u ovom uzrastu moguće samo izuzetno, uz saglasnost resornog ministarstva i da je privremeno.

⁵⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9: *Strane ugovornice će obezbijediti da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti, uz sudski nadzor, odrede u skladu sa važećim zakonom i postupkom, da je takvo odvajanje neophodno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti neophodna u određenom slučaju, kao npr. ako roditelji zlostavljaju ili zanemaruju dijete ili žive odvojeno pa se mora donijeti odluka o mjestu stanovanja djeteta.*

⁵¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40. stav a) tačka 1.

⁵² Poseban izvještaj 1129/11 i 373-2-1/17

⁵³ Poseban izvještaj 1733-3-I/19

⁵⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

Već smo ranijim izvještajima ukazivali između ostalog, da:

- dom mora od nadležnog centra/službe za socijalni rad dobiti kompletnu procjenu stanja i potreba djeteta, da bi mogao definisati individualni plan podrške za svako dijete; dom mora znati ko je staralac svakog djeteta, dom mora znati zdravstveno stanje djeteta koje se zbrinjava u domu, kao i njegovo zdravstveno stanje prilikom napuštanja doma čime bi se između ostalog, izbjegle mogućnosti da su djeca zbrinuta u instituciju, a nisu vakcinisana. Dom mora znati da li je dijete uključeno u obrazovni sistem; prije nego dijete napusti ustanovu u domu su obavezni razmotriti mogućnosti primjene drugih oblika socijalne zaštite.

Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020.godine, između ostalog, definisana je obaveza: podići kvalitet pružanja stručnih usluga u institucijama uvođenjem standarda, normativa i procedura stručnog rada.

Zbrinjavanje djeteta u ustanovu uvijek treba biti privremeno, dok se ne steknu uslovi za povratak djeteta u biološku porodicu ili zbrinjavanja djeteta u alternativnu porodicu. Prema podacima Doma u 2019. godini 27 djece je izašlo iz Doma.

Nažalost, ne postoje programi i definisan sistem podrške mladima u procesu njihovog osamostaljivanja. Strategijom unaprijeđenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, posebna pažnja posvećana je ovoj kategoriji djece.

Strategijom se obavezuju nadležne institucije na:

- ostvarivanje koordinacije u djelovanju različitih institucija i ustanova na različitim nivoima koje mogu i izražavaju spremnost pružiti podršku mladima,
- obezbijediti materijalnu i stručnu podršku programima osamostaljivanja mladih koji su odrasli bez roditeljskog staranja.

Jedan broj centara/službi za socijalni rad, svojim programima rada predviđa i podršku stanovanja u trajanju od šest mjeseci po izlasku iz ustanove, ali ako im se za to vrijeme ne pruži podrška vezana za zapošljavanje, protekom šest mjeseci su opet na početku.

Imajući u vidu da su u domu smještena djeca iz različitih lokalnih zajednica, u koje bi se po izlasku iz doma trebali vratiti, neophodna su systemska rješenja koja će dugoročno riješiti pitanje ove kategorije djece. Bez obzira što iz doma izlaze kada su već punoljetni i nisu djeca, neprihvatljivo je da poslije toliko godina boravka u domu, isti napuštaju bez adrese na koju idu, bez porodice i podrške da započnu novi život.

C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Nasilje nad djecom

UN Konvencija o pravima djeteta, obavezuje države da preduzmu sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere da djetetu obezbijede takvu zaštitu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staroca ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete. Takođe, država je obavezna i da preduzme sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili psihičkog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staroca ili nekog drugog lica.

Razmatrajući Kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine, UN Komitet za prava djeteta usvojio je Zaključna razmatranja⁵⁵, te pozvao državu, između ostalog da:

- Pozitivno konstatujući usvajanje protokola o postupanju u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djece i nasilja u porodici na entitetskim i kantonalnim nivoima i nastojanjima u vezi sa podizanjem svijesti o sprečavanju nasilja nad djecom,
- Pozivajući se na svoj opšti komentar br. 13 (2011.) o pravu djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja i uzimajući u obzir cilj 16.2 Ciljeva održivog razvoja, Komitet podsjeća na prethodna zaključna zapažanja (stav 42.) i poziva državu članicu da:
 - a) uskladi relevantne zakone o zaštiti djece od svih oblika nasilja na nacionalnom, entitetskom i kantonalnom nivou i distriktu;
 - b) dodijeli dovoljno ljudskih i finansijskih resursa za djelotvorno sprovođenje smjernica za upravljanje slučajevima zaštite djece u centrima za socijalni rad kako bi se identifikovali, prijavili, spriječili i nadgledali slučajevi nasilja i zlostavljanja djece;
 - c) ubrza napore na uspostavljanju nacionalne baze podataka o svim slučajevima nasilja, uključujući nasilje u porodici nad djecom kako bi se procijenio stepen, uzroci i priroda takvog nasilja;
 - d) daljnje jačanje programa podizanja svijesti o različitim vrstama nasilja i zlostavljanja djece, uz uključivanje djece kako bi se spriječilo da se bave nasiljem, uspostavljanje jasnih i pristupačnih postupaka izvještavanja za djecu, roditelje i profesionalce koji rade s djecom i osigura prilagođen pristup djeci uslugama podrške i zaštite.
- Komitet poziva državu članicu da u saradnji s organizacijama civilnog društva i čelnicima romskih zajednica poveća svijest o štetnim uticajima dječjih brakova na djecu, posebno među romskom populacijom,
- Komitet preporučuje da država članica osigura besplatnu 24-satnu telefonsku liniju za pomoć djeci koja će biti dostupna svoj djeci, da osigura potrebne ljudske, finansijske i

⁵⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019. godine

tehničke resurse za njeno efikasno funkcionisanje i promovise načine na koji djeca mogu koristiti tu liniju.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji je, na inicijativu Ombudsmana za djecu, potpisan 20. novembra 2012. godine definisana je obaveza Ministarstvu porodice, omladine i sporta da na osnovu podataka prikupljenih od drugih nadležnih ministarstava objedini godišnji izvještaj kojim se ukazuje na broj djece žrtava nasilja, pol djece, starosnu dob, oblike nasilja, preduzete mjere i sl, a sve na način kojim se štiti ličnost i dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa njegovim najboljim interesom.

Izvještaj resornog ministarstva o nasilju nad djecom za 2019. godinu, u vrijeme izrade izvještaja Ombudsmana za djecu nije objavljen, ali su objavljeni izvještaji za prethodne godine. Prema Izvještaju o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece za 2018. godinu u Republici Srpskoj 778 djece su bila žrtve u ukupno 899 evidentiranih slučajeva različitih oblika nasilja. Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 264 ili 34%. U uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 199 djece ili 25,5%, a u dobi između 15 i 18 godina evidentirano je 175 djece ili 22,5 %. U dobi od 0 – 4 godine evidentirano je 140 ili 18% djece žrtava nekog od oblika nasilja.

Prema izvještaju resornog ministarstva, od ukupno 889 izvršenih radnji nasilja nad djecom u 2018. godini najviše je evidentirano emocionalnog/psihickog nasilja i to 269 slučajeva (29,9%), zatim 231 (25,7%) slučajeva zanemarivanja i nemarnog postupanja, 198 (22%) slučajeva fizičkog nasilja, 94 (10,6%) slučajeva seksualnog nasilja i zloupotrebe djece, 73 (8,1%) slučajeva socijalnog nasilja, 17 (1,9%) slučajeva elektronskog nasilja, 16 (1,7%) slučajeva zloupotrebe djece i jedan slučaj eksploatacije djece.

Ukoliko se prikazani podaci uporede sa podacima iz prethodne godine (2017.) može se konstatovati porast nasilja, jer je 2017. godine evidentirano 747 djece koja su bila žrtve nekog od oblika nasilja. Ombudsman za djecu podsjeća da je prvim izvještajem o nasilju nad djecom u 2013. godini evidentirano 650 djece žrtava raznih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, s tim da je jedan broj djece istovremeno bio žrtva više različitih oblika nasilja, zlostavljanja i/ili zanemarivanja.

Što se tiče najčešćih oblika nasilja, kao i prethodnih godina djeca su najviše bila izložena emocionalnom/psihickom nasilju, zatim zanemarivanju i nemarnom postupanju, te fizičkom nasilju.

Analiza podataka iz izvještaja prethodnih godina pokazuje da su djevojčice tokom svih godina u blagoj većini bile žrtve nasilja u odnosu na dječake.

Posmatrajući podatke o uzrastu djece žrtava nasilja, Izvještaj za 2018. godinu pokazuje da su djeca uzrasta od 10 do 14 godina najčešće žrtve nasilja, kao što je bilo i ranijih godina.

Veoma je zabrinjavajući broj djece žrtava nasilja uzrasta do četiri godine jer je tokom 2018. godine evidentirano 140 djece žrtava ovog uzrasta, od kojih su 72 ili 51,4% dječaci, a 68 ili 48,6% djevojčice. Djeca uzrasta do četiri godine nisu bila pošteđena ni seksualnog nasilja i/ili zloupotrebe. Interesantno je da su ove slučajeve evidentirali centri/službe za socijalni rad, ali kako stoji u Izvještaju Ministarstva „bez navođenja o prijavi drugim institucijama nadležnim za primjenu Protokola”.

Takođe, veoma je zabrinjavajući podatak iznesen u Izvještaju Ministarstva da je radnja fizičkog nasilja nad djecom uzrasta od 5 do 9 godina udvostručena u odnosu na 2017. godinu (2018. godine ukupno 52 slučaja, a 2017. godine 23 slučaja).

Izvještaj o primjeni Protokola ukazuje da je nasilje nad i među djecom u stalnom porastu. Ako se pri tome ima u vidu da je broj djece sve manji posljednjih godina, prisutnost nasilja nad djecom je nesporno veća, jer je ukupan broj djece manji, a broj djece žrtava veći iz godine u godinu. Ovome svakako treba dodati i neprijavljene i neevidentirane slučajeve nasilja.

„Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite dostavilo je podatke o djeci žrtvama nasilja koje su u izvještajnom periodu evidentirali centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite. Prema dostavljenom izvještaju, svih 49 centara za socijalni rad i 13 službi socijalne i dječije zaštite dostavili su evidencije o djeci žrtvama nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, i mjerama preduzetim u tim slučajevima, a u skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima. Od ukupno 49 centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite 36 centara/službi izjasnilo se da u toku 2018. godine nisu evidentirali djecu žrtve nasilja. Mjere koje su preduzimane od strane centara/službi socijalne zaštite bile su savjetodavni rad sa roditeljima, psiho-socijalna podrška žrtvi nasilja, rad na jačanju porodičnih kapaciteta, pojačan nadzor nad vršenjem roditeljske dužnosti, saradnja sa policijskim upravama. Prema evidencijama dostavljenim od strane centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite, u najvećem broju slučajeva nasilja nad djecom riječ je o nasilju unutar primarne porodice. S tim u vezi, centri za socijalni rad su u 2018. godini pokretali i postupke za oduzimanje roditeljskog prava kao i smještanje djece žrtava nasilja u hraniteljsku porodicu. Pored navedenog, primjenjivana je i posebna mjera podrške žrtvama nasilja u porodici - sigurna kuća. Na osnovu rješenja centara za socijalni rad, a prema podacima kojima na osnovu konkursne dokumentacije za finansiranje posebne mjere podrške žrtvama nasilja u porodici raspolaže Ministarstvo porodice, omladine i sporta u toku 2018. godine u sigurne kuće u Republici Srpskoj bilo je zbrinuto 60 djece.”⁵⁶

Ombudsman za djecu pozdravlja činjenicu da su svi centri/službe socijalne zaštite iz Republike Srpske dostavili podatke o evidentiranim slučajevima nasilja nad djecom u 2018. godini, ali, teško je prihvatiti izneseni podatak da 36 centara/službe socijalne zaštite nisu imali prijavljene, odnosno, evidentirane slučajeve nasilja nad djecom.

Prema Izvještaju Ministarstva za 2018. godinu, zdravstvene ustanove su takođe zabilježile slučajeve nasilja nad djecom, i pored ostalih mjera svojih redovnih aktivnosti, najčešće su djeci žrtvama pružale psihosocijalnu pomoć od strane dječijeg psihologa.

„Vaspitno-obrazovne ustanove su dostavile podatke o 24 djece žrtava nasilja od strane odraslih i 90 djece žrtava vršnjačkog nasilja..., a kao oblik nasilja fizičko nasilje se javlja kao dominantan oblik za 80 slučajeva evidentiranih u 2018. godini.”⁵⁷ Izvještaj Ministarstva ne sadrži navode o mjerama preduzetim od strane vaspitno-obrazovnih ustanova.

Za potrebe izrade izvještaja Ombudsmana za djecu, a analizom u Izvještaju Ministarstva za 2018. godinu navedenih preduzetih mjera, zapažamo da su subjekti zaštite preduzimali isključivo samo mjere intervencije. Zaključak da u našoj svakodnevnoj praksi izostaju

⁵⁶ Izvještaj o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanje djece za 2018. godinu, str. 12

⁵⁷ Izvještaj o primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanje djece za 2018. godinu, str. 13

preventivne mjere ili se ne sprovode u odgovarajućem kvalitativnom i kvantitativnom sadržaju, dinamici i obliku, potvrđuje i iskustvo Ombudsmana za djecu prateći slučajeve nasilja i/ili zlostavljanja djece u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja.

„Prema izvještaju Ministarstva unutrašnjih poslova za 2018. godinu broj evidentiranih slučajeva nasilja nad djecom je udvostručen u odnosu na 2017. godinu. Policijske uprave i policijske stanice evidentirale su u 2018. godini 238 djece žrtava nasilja. U 146 slučajeva radilo se o krivičnim djelima na štetu djece, dok je u 88 slučajeva podnesen zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Prema evidencijama Ministarstva unutrašnjih poslova, u oko 70% svih evidentiranih slučajeva nasilja nad djecom kao počinioci nasilja navode se roditelji ili bliži srodnici (djed, baka, ujak, maćeha, očuh), što potvrđuju i evidencije centara za socijalni rad da se najveći broj slučajeva nasilja nad djecom dešava u porodici. Najveći broj djece žrtava nasilja koje su evidentirale policijske uprave i stanice policije je u dobi od 10-14 godina.”

Protokolom definisan mehanizam za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom obavezuje i da se prikupljeni podaci analiziraju, a ta analiza treba da bude u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji se nisu pokazali dovoljno efikasnim i koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Izvještaj o nasilju nad djecom treba da obezbijedi kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti, te da odredi prioritete u postupanju nadležnih. Zato je neophodno da se izvještajem evidentiraju i analiziraju i preduzete mjere svih subjekata zaštite i njihov učinak.

U zaštiti djece od nasilja u Republici Srpskoj, u normativnom dijelu, zadnjih godina učinjeni su značajni pomaci: potpisan je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, izrađuje se godišnji izvještaj o nasilju nad djecom, programi prevencije nasilja su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama, usvojen je Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece, donesen je novi Krivični zakonik, urađeno je usklađivanje propisa u oblasti nasilja u porodici, uspostavljen je Centar za zlostavljanu i zanemarenu djecu pri Univerzitetској bolnici u Foči, potpisani i protokoli o saradnji subjekata zaštite u brojnim lokalnim zajednicama.

Nasilje u porodici

Strategija za suzbijanje nasilja u porodici, koju je 2014. godine usvojila Narodna skupština Republike Srpske⁵⁸ obavezuje na donošenje Okvirnog akcionog plana, na osnovu kojeg Ministarstvo porodice, omladine i sporta predlaže godišnje akcione planove. Akcioni plan za suzbijanje i spriječavanje nasilja u porodici za 2019. godinu je uredno pripremljen i razmatran od strane Savjeta za suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici Republike Srpske.

Prema Informaciji o implementaciji Strategije za suzbijanje nasilja u porodici za 2018. godinu⁵⁹, svi subjekti zaštite su bilježili blago smanjenje prijave i ukupnog broja žrtava nasilja u porodici, uz povećanje broja izvještaja Ministarstva za unutrašnje poslove koji su dostavljeni nadležnom tužilaštvu.

⁵⁸„Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 63/14

⁵⁹ Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS

<http://www.vladars.net/srSPCyr/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

Međutim, iako generalni podaci pokazuju blago smanjenje broja žrtava nasilja u porodici u 2018. godini, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova bilježi se porast djece žrtava nasilja u porodici. Naime, od 1257 evidentiranih žrtava nasilja u porodici u 2018. godini bilo je 134 djece žrtava ili 11% za razliku od 2017. godini kada je taj procenat iznosio 8,5%.

U Informaciji se naglašava: „Prema izričitoj odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁶⁰, u svim slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj, dijete je prepoznato kao žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu.”⁶¹, te da su centri/službe postupajući po Protokolu uredno obavještavali policiju.

Međutim, postupajući po prijavama građana u predmetnoj oblasti, evidentno je da centri/službe nisu adekvatno reagovali u svim pojedinačnim slučajevima iako su imali uredna saznanja sa osnovanim sumnjama da je u konkretnom slučaju došlo do nasilja nad djecom u porodici. Ovi slučajevi se najčešće odnose na zanemarivanje ili nemarno postupanje prema djetetu.

U predmetu koji se vodio pred Ombudsmanom za djecu po žalbi jednog od roditelja djeteta⁶² iz razvedenog braka, postojala je osnovana sumnja da je došlo do zanemarivanja djeteta zbog navodnog odbijanja, odnosno, propuštanja adekvatne zdravstvene zaštite djetetu uzrasta 18 mjeseci od strane drugog roditelja. Iako je centar za socijalni rad imao saznanja, tek nakon procesuiranja predmetne žalbe/prijave kod Ombudsmana za djecu, došlo je do adekvatne reakcije i procesuiranja kompletnog slučaja u skladu sa Protokolom.

Analiza predstavljenih podataka za 2018. godinu pokazuje da se porodično nasilje i dalje, kao i prethodnih godina, u najvećem broju slučajeva dešava u bračnoj zajednici.

Prema podacima po subjektima zaštite za period januar - jun 2019. godine, a prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, a koje je objavilo Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske⁶³, broj djece žrtava koja su obuhvaćena nekim od oblika porodičog nasilja kreće se 9 do 70, zavisno od subjekta zaštite.

Subjekt	Ukupan broj zaprimljenih prijava/slučajeva nasilja u porodici za prvo polugodište 2019. godine	Broj djece žrtava nasilja u porodici
Ministarstvo unutrašnjih poslova	516	68
Centri/službe za socijalni rad	534	70
Zdravstvene ustanove	194	27
Obrazovne ustanove	-	37
Nadležni sudovi	201 ⁶⁴	9

⁶⁰Član 8. stav 3.

⁶¹ <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>, str. 22

⁶² Predmet broj:166-97-9-PŽ/19

⁶³ <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible0>

⁶⁴ Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka

Vršnjačko nasilje

Prema Protokolu o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske nasilje se definiše kao svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povrijeđivanja, a koje se, nezavisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnoopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca).

Vršnjačko nasilje se ne dešava samo u školi. Međutim, ne smije se zaboraviti činjenica da je škola ipak mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije. Npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi putem društvenih mreža i raznim neprimjernim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i posljedice psihičkog nasilja.

U toku 2019. godine, Ombudsman za djecu je postupao i po žalbama/prijavama u oblasti vršnjačkog nasilja koje su uglavnom podnosili roditelji, ali i djeca. Nakon okončanog postupka, sve žalbe su se pokazale kao osnovane i konstanovane su povrede prava djece.

U prevenciji nasilja među djecom, veoma je važno isticanje primjera dobre prakse. Stoga Ombudsman za djecu koristi priliku da istakne da jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa ovom problemu, sprovode aktivnosti prevencije i uspostavili su veoma kvalitetnu saradnju sa roditeljima i drugim subjektima zaštite. Međutim, u svakodnevnom životu primjeri ovih škola ostaju neprimjećeni i u potpunoj sjenci slučajeva nasilja kada se nisu preduzele potrebne mjere i aktivnosti, naročito još ukoliko se ovakav slučaj medijski veoma eksponira.

I u 2019. godini, još uvijek je, u jednom broju škola, na žalost prisutna praksa da se vršnjačko nasilje ne prepoznaje na vrijeme usljed čega izostaje pravovremena i odgovarajuća reakcija, iako je to zakonom utvrđena obaveza škole.

Uloga centara/službi za socijalni rad je izuzetno važna kada konkretno ponašanje djeteta izlazi iz kruga kompetencija škole, a naročito u slučajevima odsustva saradnje roditelja. Kada mjere koje je škola primjenila u konkretnom slučaju ne daju rezultate, škola je dužna o tome obavijesti centar/službu za socijalni rad, a po potrebi i druge subjekte zaštite djeteta.

U rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, roditelji imaju izuzetno važnu ulogu. Međutim, saradnja roditelja i škole vrlo često izostaje. Roditelji pokušavaju naći opravdanje za nasilno ponašanje svoga djeteta i problem uglavnom vide u neadekvatnoj reakciji škole. Škola osnovni problem vidi u roditeljima i u njihovoj nespremnosti na saradnju.

Roditelji moraju biti uključeni u problem rješavanja vršnjačkog nasilja, ali isto tako moraju snositi svoj dio odgovornosti za pravilno i potpuno vaspitanje svog djeteta.

I u ovom izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu je zabilježio slučajeve kod nekih škola da identifikuju samo posljedice nasilnog ponašanja bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja u svakom konkretnom slučaju. Samo sveobuhvatna analiza svih relevantnih činjenica konkretnog slučaja može dovesti do odgovarajućeg psihološko-pedagoškog rada i sa djetetom – žrtvom i sa

djetetom- izvršiocem nasilja i biti osnova za preduzimanje kvalitetnih interventnih mjera, ali i odgovarajuće preventivno djelovanje uz obavezno uključivanje roditelja u cjelokupni proces.

Još uvijek su prisutne situacije da subjekti zaštite sa velikim zakašnjenjem reaguju na pojedine oblike vršnjačkog nasilja. Do reakcije dođe tek kad situacija eskalira.

U predmetu koji se vodio pred Ombudsmanom za djecu⁶⁵: učenica osmog razreda osnovne škole je kontinuirano tokom dužeg vremenskog perioda žrtva više oblika nasilja od strane svog vršnjaka koji je inače odličan učenik. Djevojčica se u nekoliko navrata žalila razrednom starješini, ali je reakcija izostala. Posljedice nasilja su toliko eksalirale da je djevojčica počela otvoreno pokazivati strah i od samog izlaska iz svoje kuće i izbjegavanja druženja sa svojim vršnjacima van škole bojeći se susreta sa dječakom izvršiocem nasilja, pa čak i otvoren strah od odlaska u školu. Nakon uključivanja Ombudsmana za djecu krenula je reakcija nadležnih, a djevojčica je pod redovnom psihosocijalnom podrškom stručnih osoba.

Kada govorimo o nasilju među djecom, vrlo je važna pravilna i adekvatna reakcije i prema djeci izvršiocima nasilja. Stručnjaci upozoravaju da najveći uticaj na asocijalno ponašanje djece i delikventno ponašanje maloljetnika ima disfunkcionalna porodica. To može biti posljedica: poremećenih odnosa između članova porodice, teških ekonomskih prilika porodice, nezaposlenosti, neizgrađenog odnosa povjerenja sa djetetom, načina provođenja slobodnog vremena djeteta, uticaja vršnjačke grupe, uticaja medijskih sadržaja i objava na društvenim mrežama, identifikacija sa nekom osobom iz djetetovog bliskog okruženja sklonom devijantnom ponašanju, i sl. Kod djece-izvršilaca nasilja veoma je izražena želja da se predstave kao snažni i hrabri, a u tome se krije njihova želja za prihvatanjem jer su u osnovi veoma ranjivi. Pored toga, djeca često svojim problematičnim ponašanjem žele da roditeljima skrenu pažnju na sebe ili da im ukažu na neki problem kojeg sami ne mogu da riješe. Vrijeme reagovanja za ovu djecu je veoma važno.

Djecu treba ohrabriti da prijavljuju nasilje, bez obzira da li su sami žrtve nasilja ili ne.
--

Djeca se plaše da prijave nasilje. Ćutanje o nasilju je problem koji je i dalje prisutan. Rad s djecom pokazuje da se otvorenim razgovorom i kroz edukativne i kreativne tematske radionice može probuditi svijest o vršnjačkom nasilju i potreba za njegovim suzbijanjem.

Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje)

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece definiše da: „nasilje korišćenjem informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) uključuje bilo kakav oblik slanja poruka, elektronskom poštom, SMS-om, MMS-om, putem internet stranica, četovanje, i ima za cilj povređivanje, uznemiravanje ili bilo kakvo drugo nanošenje štete djetetu, uvredljive i prijeteće poruke, poruke neprimjerenog sadržaja, iznošenje ličnih i porodičnih podataka, lažno predstavljanje i upotreba lažnog identiteta, slanje fotografija koje vrijeđaju djetetovo dostojanstvo, podsticanje govora mržnje, iskorišćavanje djece za dječiju pornografiju, vrbovanje djece za prostituciju i sl.“

⁶⁵ Predmet broj:57-33-1-PŽ/18

Razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija ima nesporne prednosti. Internet i nova informaciono-komunikaciona sredstva omogućavaju djeci da lakše pristupaju raznim veoma korisnim informacijama i sadržajima, da se edukuju, da izraze svoje mišljenje, da izgrade svoju kreativnost i sl.

Međutim, široka rasprostranjenost i relativno laka i pristupačna dostupnost novih informaciono-komunikacionih sredstava je istovremeno otvorila i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe. Bezbjednosni aspekt je naročito značajan kada su u pitanju djeca. Za djecu je posebno „privlačna“ komponenta lako ostvarive virtualne komunikacije sa drugima.

Posebna „pogodnost“ virtualne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i pogodno za dječiji i adolescentski uzrast. Međutim, ova mogućnost ostavlja širok prostor za razne vrste zloupotreba, pri čemu su djeca najranjivija kategorija. Lako ostvariva komunikacija nosi i rizike koje djeca veoma često ne znaju prepoznati i/ili uopšte ne shvataju njenu ozbiljnost.

Takođe, govoreći o problemu elektronskog nasilja ne smije se zaboraviti današnji stalno rastući trend da su sve mlađa djeca kompjuterski pismenija, pa čak i više nego njihovi roditelji.

U izvještajnom periodu kao i ranijih godina, najčešći pojavni oblici elektronskog nasilja odnose se na ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, zatim uznemiravanje, vrijeđanje, slanje neprimjerenih, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, vrbovanje raznim društveno-neprihvatljivim grupama koje mogu biti štetni i opasni za dijete.

Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu roditelja⁶⁶ dječaka koji je bio žrtva i fizičkog i psihičkog nasilja od strane vršnjaka uz posmatranje grupe vršnjaka potpuno nezainteresovanih da se nemili događaj prekine. Šta više, vršnjačka grupa koja je posmatrala cijeli događaj pratila je raznim neprimjerenim verbalnim ponašanjem, pa čak i ohrabivanjem izvršioca nasilja. Uz sve to, cijeli događaj je audiovizuelno snimljen mobilnim telefonom od strane jednog vršnjaka i video klip je objavljen pod veoma uvredljivim nazivom na YouTube uz otvorene javne komentare koji svakako nisu izostali.

Ovaj slučaj nasilja među djecom se u odnosu na mnoge druge izdvaja po naročitoj težini i kompleksnosti posljedica po dijete žrtvu, sticaja više raznih oblika nasilja, učesćem više izvršilaca, načinu izvršenja, javnom objavljivanju, izostanku interventne reakcije nadležnih, suočavanjem roditelja dječaka žrtve sa svim preprekama sistema da se nasilje procesuiraju uz vidnu težinu njihove boli. Tek nakon uključivanja Ombudsmana za djecu, pokrenuta je potrebna reakcija nadležnih subjekata.

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

UN Komitet za prava djeteta definiše fizičko kažnjavanje kao svako kažnjavanje u kojem se primjenjuje fizička sila i koje ima za namjeru nanijeti određeni stepen boli ili neugodnosti, ma kako blagi oni bili. To se najviše odnosi na udaranje djece (batine, šamaranje, udarci po tijelu) rukom ili nekim sredstvom - bičem, štapom, kaišem, cipelom, varjačom, itd. Ali, takođe može da obuhvata, npr. udaranje nogom, drmsanje ili bacanje djece, grebanje, štipanje, ugrizanje,

⁶⁶ Predmet broj:186-112-1-PŽ/18

čupanje kose ili udaranje po ušima, primoravanje djece da budu u neugodnim položajima, nanošenje opekotina, posipanje djece vrelom vodom ili nasilno gutanje (npr. ispiranje usta sapunom ili primoravanje djece da progutaju ljute začine). Komitet ima stav da je fizičko kažnjavanje uvijek ponižavajuće bez izuzetaka. Osim toga, postoje i drugi, nefizički oblici kažnjavanja koji su također okrutni ili ponižavajući i samim tim u suprotnosti sa Konvencijom. To podrazumjeva, npr. kažnjavanje kojim se dijete omalovažava, ponižava, kleveće, dovodi u situaciju da ispašta za tuđu krivicu, ugrožava, plaši ili izlaže podsmijehu drugih.

Savjet Evrope je osudio tjelesno kažnjavanje i predložio njegovu zabranu kroz seriju preporuka koje datiraju još iz 1985. godine: preporuke o nasilju u porodici (1985.), o društvenim mjerama koje se odnose na nasilje u porodici (1990.), o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece (1993.) i o politici podrške pozitivnom roditeljstvu (2006.).

UN Komitet za prava djeteta je svojim posljednjim zaključnim razmatranjima iz septembra 2019. godine pozvao BiH da preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da BiH ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštovanja dječjih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.

Fizičko kažnjavanje djece ne samo da grubo krši niz njihovih prava – pravo na tjelesni integritet, pravo na pravilan psihofizički razvoj, već ugrožava i njihovo ljudsko dostojanstvo, narušava tjelesni integritet, a često, na žalost, i pravo na život. Zabrana fizičkog kažnjavanja djece ne znači zabranu kažnjavanja i disciplinovanja djece, već zahtijeva nove metode i strpljivo i dosledno postavljanje granica; disciplinovanje djece znači naučiti ih prihvatljivom ponašanju, usmjeravati ih i podržavati, a fizičko kažnjavanje ne uči djecu, već ih kažnjava za ponašanja u datoj situaciji i pri tome ne doprinosi izgradnji povjerenja, razumijevanja i uzajamnog poštovanja.

Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Kada se govori o zaštiti djece od ovog oblika nasilja, obično se misli na ulogu pravosudnih institucija i krivično procesuiranje počilaca takvih djela. Naravno da je izuzetno važno da krivično zakonodavstvo prepozna sve oblike ove vrste nasilja nad djecom i da adekvatnim sankcijama djeluje i prema počiniocu, ali i preventivno. Takođe, neophodno je da i zakonom uređeni postupak pred sudom u ovim postupcima bude prilagođen na djeci prihvatljiv način i da se učine svi napori od strane predstavnika tužilaštva i suda da učešće djeteta u cjelokupnom sudskom postupku bude što manje stresno.

Međutim, zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva mnogo više. To zahtijeva da i resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanja djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu.

Naime, dosadašnja iskustva pokazuju da djecu najčešće zlostavljaju njima bliska i poznata lica (bliski srodnici, poznanici, nastavnici, komšije i sl.), osobe koje su dobro poznate djetetu, i sa kojima djeca imaju određeni odnos povjerenja.

Svako dijete seksualno zlostavljanje će doživljavati na sebi specifičan način, ali zajednički za ovu djecu jeste čitav dijapazon raznih promjena u emocionalnom, socijalnom i samodestruktivnom ponašanju, fizičke povrede na tijelu, psihosomatske smetnje, defanzivan govor tijela itd. Upravo zbog kompleksnosti i specifičnosti za svako dijete pojedinačno, roditelji, ali i lica koja su u kontaktu sa djecom po raznim osnovama (vaspitač, nastavnik, sportski trener, i sl.) moraju biti u dovoljnoj mjeri edukovani kako prepoznati ovaj oblik nasilja nad djecom.

O seksualnom nasilju se, još uvijek, uglavnom govori samo o pojedinačnim slučajevima koji su medijski praćeni. Situacija se još više usložnjava kada i mnoga stručna lica nisu u stanju da prepoznaju ove pokazatelje iako su u stalnom kontaktu sa zlostavljanim djetetom. Uz sve navedeno, treba uzeti u obzir da djeca veoma teško progovaraju o ovom obliku nasilja i da gotovo redovno osjećaju stid zbog toga, kao i samu složenost i specifičnost postupka prijavljivanja, a posebno dokazivanja pred nadležnim pravosudnim tijelima.

Kao i prethodnih godina, Ombudsman za djecu je postupao u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja u slučajevima prijave seksualnog nasilja nad djecom. Ono što je zajedničko za ove slučajeve koji su se vodili pred Ombudsmanom za djecu, a koji su se odnosili na sudsko procesuiranje, jeste nedostatak dovoljne posvećenosti pravosudnih organa da se sudski postupak u okviru zakonskih mogućnosti učini što manje stresan za dijete i da mu se pruži potrebna psihološka podrška, bez obzira u kom svojstvu je potrebna sudska izjava djeteta. S obzirom da ova vrsta postupka zahtijeva učešće centra/službe za socijalni rad, sudovi/tužilaštva najčešće upućuju tipske pozive centru za socijalni rad ne precizirajući poziv na stručnog lica po profesionalnoj orijentaciji (npr. psiholog) zavisno od vrste podrške i pomoći koja je u konkretnom slučaju djetetu najpotrebnija.

U zaštiti djece od različitih oblika nasilja, posebno seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, pored adekvatne i blagovremene intervencije nakon nasilja, neophodno je prvenstveno adekvatno preventivno djelovanje.

Do prije dvije godine, iskustva su ombudsmana za djecu, prijave o seksualnom zlostavljanju djece podnosile su najčešće nadležne zdravstvene ustanove - kada je zatražena medicinska pomoć zbog bolesti djeteta, ljekari su izrazili sumnju da je dijete žrtva seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

Sada sve češće prijave podnose zaposleni u vaspitno obrazovnim ustanovama; djeca im prijavljuju da su žrtve različitih oblika nasilja. To negdje ukazuje da su **različiti programi prevencije koji su realizovani** i sa djecom i zaposlenima u školama doveli do toga da djeca progovaraju o nasilju koje trpe, što je vrlo važno, da prepoznaju osobe od povjerenja, da očekuju da će dobiti zaštitu, ali i da su i škole sve spremnije ne samo prijavljivati ovakve slučajeve već i otvoreno ukazivati na problem.

Sve veća osviještenost društva o problemu i sve veća spremnost nadležnih da na problem odgovore, za posljedicu ima i sve veći broj prijava i zato su i dalje važne sistemske i planske mjere i aktivnosti u različitim sektorima-posebno programi prevencije namijenjeni djeci i onima koji rade sa djecom, ali i odgovornost onih koji ne vide svu težinu i sve posljedice ovih djela. Pri tome je vrlo važno da reakcija nadležnih bude i brza i adekvatna, prvo u zaštiti djeteta, a onda i u procesuiranju i adekvatnom kažnjavanju počinitelja. U protivnom posljedice po dijete mogu biti još teže.

Pravo na privatnost

UN Konvencija o pravima djeteta obavezuje da ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada.

Do povrede prava na privatnost djeteta može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Naročito do ove povrede može doći od strane škole kada nesmotreno objave privatne podatke o djetetu prilikom objavljivanja u medijima određenih vijesti iz škole ili ukoliko ne obezbijede od djece i njihovih roditelja potrebne saglasnosti za javno objavljivanje, uključujući i audio/vizuelno snimanje djece.

Pred Omdusmanom za djecu je zabilježen slučaj povrede prava na privatnost djece po prijavi/žalbi roditelja da je škola prilikom sprovođenja određenih tematskih radionica od strane nevladine organizacije snimala dijete iako je školi bilo poznato da su roditelji odbili dati školi potrebnu saglasnost.⁶⁷

U praksi, povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučajeva ipak nastaje izvještavanjem o djeci od strane raznih registrovanih medija.

Postavlja se pitanje gdje je, kroz medijske sadržaje, granica između afirmacije i promocije dječijih prava, s jedne strane i kršenja dječijih prava, s druge strane? Gdje je granica između javnosti i privatnosti? Izvještavanje o djeci zahtjeva posebnu pažnju i veliki stepen senzibiliteta. Pravo djeteta na privatnost treba uskladiti sa pravom na slobodu štampe i govora i prava javnosti na informaciju. Javna glasila ne podliježu cenzuri i dužna su da istinito, objektivno i blagovremeno izvještavaju javnost. U obavljanju svoje djelatnosti novinari su dužni da se pridržavaju zakona i novinarske etike.

Stav Ombudsmana je da javna glasila trebaju omogućiti djeci da javno iznose svoja mišljenja, ali na način da se zaštiti njihova dobrobit, jer je ona važnija od interesa javnosti. Naročito je važno, s posebnom pažnjom obrađivati teme i objavljivati fotografije o ranjivim kategorijama djece odgovorno i sveobuhvatno sagledati sve eventualne posljedice po dijete i njegovu porodicu koje predmetno izvještavanje o djetetu može prouzrokovati. Na sredstvima javnog informisanja stoji težak zadatak da u svakoj konkretnoj situaciji povuku granicu između javnosti i privatnosti u cilju najboljeg interesa djeteta.

Iako je, u odnosu na raniji period, prisutan veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci, još uvijek su, na žalost prisutne i situacije, u određenom broju slučajeva, da sam način iznošenja informacija, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o bolesnoj djeci i djeci koja žive u teškim materijalnim i životnim uslovima uz pozive za finansijsku i materijalnu pomoć.

Poštujući iskrene želje i namjere građana da se odazovu pozivu za pomoć i materijalno i finansijski pomognu djeci koja se nalaze u teškim životnim situacijama i ne želeći ih ograničavati u bilo kojem smislu, Ombudsman za djecu ipak smatra da se sami javni pozivi za pomoć moraju sistemski staviti u takve okvire koji neće narušavati dječiju privatnost i koji će obezbijediti dječiji najbolji interes.

⁶⁷ Predmet broj:128-77-9/19

D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Zdravstvena zaštita

Kvalitetno organizovana zdravstvena zaštita djece predstavlja osnov za osiguranje uslova za cjelovit razvoj djeteta, bezbjedno i sretno djetinjstvo, da ublaži, otkloni i isključi negativne zdravstvene uticaje. Uslovi za uspostavljanje kvalitetne zdravstvene zaštite su, između ostalog, kvalitetni programi promocije zdravlja kako u zdravstvenim ustanovama, tako i u vrtićima, školama i lokalnoj zajednici, ali i putem medija, te redovni i sigurni izvori finansiranja, primjeren odnos broja djece i zdravstvenog osoblja, dobro obučeno zdravstveno osoblje kao i uključenost roditelja.

Konvencijom o pravima djeteta uređeno je pravo na najviši standard zdravstvene zaštite djece. Shodno tome, obaveza države je da prizna djetetu pravo na uživanje najvišeg mogućeg nivoa zdravstvene zaštite i na olakšice u pogledu ozdravljenja i rehabilitacije, te da obezbijede da nijednom djetetu ne bude uskraćeno pravo na dostupnost adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i uslugama.

Ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu Konvencija postavlja vrlo široko:

- strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije)⁶⁸,
- strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju, Državeće nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite (član 24. Konvencije).

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu, kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske⁶⁹, a njegovo ostvarenje uređeno je brojnim zakonima i to ne samo u zdravstvenom sektoru.

Jedan od osnovnih zahtjeva Konvencije je obaveza države da obezbijedi da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Međutim, analiza važećih propisa⁷⁰ ukazuje da su obavezno osigurana djeca do 15 godina života i djeca koja se nalaze na redovnom školovanju do 26 godine, bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, pod uslovom da su djeca prijavljena u sistemu, čime se i dalje dovodi u pitanje ostvarivanja ovog prava za djecu u uzrastu od 15 do 18 godina.

Bez obzira što Ombudsman za djecu nije zaprimio nijednu žalbu po tom osnovu, i što prema informacijama iz Fonda zdravstvenog osiguranja, nijednom djetetu nije uskraćen pristup zdravstvenoj zaštiti zbog postojećeg zakonskog okvira (15 godina), Ombudsman za djecu

⁶⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62: *Komitet očekuje od države da tumače "razvoj" u najširem smislu kao potpun koncept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i isocijalni razvoj. Mjere sprovođenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu.*

⁶⁹ Ustav Republike Srpske, član 37

⁷⁰ Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, 110/16, 94/19, član 16.

insistira na izmjenama Zakona kojim bi se osigurala zdravstvena zaštita, pod istim uslovima, za svu djecu do 18. godine života.

U 2019. godini Ombudsman za djecu je zaprimio 17 žalbi iz oblasti prava na zdravstvenu zaštitu djece, a prilikom posjete pedijatrijskom odjeljenju JU Opšte bolnice „Sveti Vračevi“ Bijeljina upoznat je sa činjenicom da ova Bolnica, koja pruža zdravstvene usluge velikom broju stanovnika - nema psihijatrijsko odjeljenje, pa time ni odjeljenje za djecu-psihijatrijske bolesnike, što značajno otežava pružanje kvalitetne zdravstvene zaštite djeci i mladima čije liječenje zahtjeva hospitalizaciju na psihijatriji.

Usvajanje osnovnog planskog dokumenta u oblasti zdravlja „Politike unaprijeđenja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020.godine“ omogućilo je osmišljavanje i sprovođenje aktivnosti potrebnih da bi se unaprijedilo zdravlje stanovništva u narednom periodu, uz koordinaciju, saradnju i partnerstva nadležnih institucija, vladinih, nevladinih organizacija, privatnih fondacija i zajednice. Politikom se konstatuje da su sociokulturne promjene dovele do djelimično bolje informisanosti stanovništva, ali su dovele i do narušavanja strukture porodice i rastuće učestalosti i različitih vrsta rizičnog ponašanja, nezdrave ishrane, smanjenja fizičke aktivnosti, raznih vrsta zavisnosti.

Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti

Članom 24. Konvencije o pravima djeteta uređeno je pravo djeteta na odgovarajuće informacije i obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti.

UN Komitet za prava djeteta⁷¹ konstatuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata, kao imao prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj“ na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtjeva mnogo više i nije ograničeno na odredbe članova 6. i 24.,a imajući u vidu da adolescencija, usljed njihove ranjivosti i pritiska iz okruženja postavlja nove izazove u odrastanju djece u smislu prihvatanja rizičnog ponašanja.

Rano djetinjstvo kao i doba adolescencije predstavljaju važan trenutak za prevenciju mentalnih poremećaja, za promociju zdravog načina života, zbog činjenice da veliki broj ovih poremećaja, uključujući i poremećaje ponašanja i zloupotrebu opojnih supstanci koje izazivaju zavisnost počinje upravo u tom periodu.

Izostankom definisanja preventivnih programa prilagođenih potrebama djece od najranijeg uzrasta, izostankom potrebnog nadzora koji nije u službi prevencije, sistem se uglavnom bavi posljedicama i liječenjem djece u pojedinačnim slučajevima.

Kvalitetna prevencija može da preduprijedi mnoge zdravstvene probleme i napredovanje već stečenih oboljenja kod djece. Dostupnost i kvalitet adekvatne zdravstvene zaštite značajno utiče na kvalitet života djece i ostvarivanje drugih prava. U svrhu ostvarivanja najvećeg stepena razvoja u skladu sa individualnim mogućnostima, neophodno je svakom djetetu obezbjediti pravovremenu dijagnostiku, preporučenu njegu i neophodnu rehabilitaciju.

Koncept zdravlja i razvoja djece zahtijeva da se zdravlje djece unaprijeđuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima isl.

⁷¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.4 Zdravlje adolescenata

Imajući u vidu navedeno važno je definisati programe prevencije u čijoj realizaciji svoju obavezu i odgovornost moraju preuzeti i resori prosvjete i kulture i zdravlja i socijalne zaštite i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

Briga za zdravlje djece, zahtijeva, između ostalog, da nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece.⁷² Na taj način bi djeca, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobili potrebna znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti droge, alkohola i duvana, igara na sreću, ali i neophodne informacije o reproduktivnom zdravlju.

Tokom 2019. godine, prema informacijama iz Ministarstva porodice, omladine i sporta pokrenut je postupak za usvajanje „Strategije unaprijeđivanja i razvoja podrške porodicama u Republici Srpskoj za period od 2019.-2023.godine“.

Ombudsman za djecu ponovo i u ovom izvještaju ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa i potrebu njihovih definisanja, a koji se, između ostalog, odnose na: zaštitu zdravlja djece i posebno reproduktivnog zdravlja, zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igrara na sreću, na podršku djeci sa problemima u ponašanju, težinu školske torbe, pravilnu ishranu djece, važnost fizičke aktivnosti isl. U skladu sa tim sistem zdravstvene zaštite Republike Srpske je neophodno unaprijeđivati, kako bi usluge bile dostupne svoj djeci u cilju obezbjeđivanja rasta i razvoja djece u skladu sa individualnim kapacitetima i mogućnostima i njihovom najboljem interesu.

Zaštita djece od bolesti ovisnosti

Zaštita djece od bolesti ovisnosti podrazumijeva ostvarivanje prava djece na zdravstvenu zaštitu iz člana 24. UN Konvencije o pravima djeteta, što uključuje zaštitu od upotrebe alkohola, duvana i droga, kao i učešće djece u igrama na sreću. Ovaj segment brige o djetetu zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite na svim nivoima i koordinisan multisektoralni pristup koji se zasniva na zajedničkom planiranju i provođenju aktivnosti u oblasti zaštite.

U oblasti zaštite djeteta od bolesti ovisnosti, aktivnost se usmjeravaju u dva pravca, u pravcu edukacije i u pravcu reakcije. Edukacija o štetnosti konzumiranja alkohola, duvanskih proizvoda i droga te učešću u igrama na sreću treba da počne u najranijem dobu. Samo na taj način se može obezbijediti prevencija posljedica ovih pojava. Drugi pravac je pravovremeno i adekvatno reagovanje u okviru nadležnosti i ovlaštenja prema onima koji ne štite djecu od ovih pojava i ne poštuju važeće zakonske propise.

U praksi, nažalost, ne postoji kontinuirano djelovanje u vaspitno-obrazovnim institucijama koje bi doprinijelo jačanju prevencije. Aktivnosti u školama se odvijaju kroz saradnju sa policijskim upravama i lokalnim domovima zdravlja i svode se na povremeno organizovanje edukativnih predavanja o štetnosti alkohola, duvanskih proizvoda i upotrebe droga dok se učešću u igrama na sreću ne posvećuje skoro nikakva pažnja iako je ovaj problem jednako zastupljen u životu djece i omladine u Republici Srpskoj. Pored toga, izostaje istovremeno djelovanje prema djeci i

⁷² Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 52: *Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima.*

roditeljima, odnosno roditelji često nisu uključeni u aktivnosti vezane za prevenciju bolesti ovisnosti koje sprovode škole.

Takođe, u praksi izostaje reakcija prema onima koji suprotno interesima djeteta dozvoljavaju, ili ne spriječavaju upotrebu alkohola, duvana i droga te učešće djece u igrama na sreću. Izostaje stalni nadzor nad primjenama zakonskih propisa, a kada se nadzor i izvrši nalazi ostaju na relaciji inspekcija - kontrolisani subjekt, odnosno nisu dostupni javnosti te nemaju preventivnu i upozoravajuću ulogu prema ostalim subjektima.

Ovim pitanjem bavio se u prethodnom periodu Ombudsman za djecu koji je u 2018. godini pripremio i objavio Poseban izvještaj o prevenciji upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima⁷³.

Ovaj Posebni izvještaj, i iz njega proizašle preporuke, nastao je kao rezultat istraživanja sprovedenog o raširenosti konzumiranja duvana i alkohola među djecom i mladim u Republici Srpskoj posljednjih desetak godina koji pokazuju zabrinjavajuće rezultate. Postoji trend da se povećava broj djece korisnika alkohola i duvana, da se starosna granica pomjera na sve mlađu djecu i da su i alkohol i duvan djeci lako dostupni. Takođe, rezultati istraživanja pokazuju da se samo razvojem pravnog okvira i interventim mjerama ne mogu postići željeni rezultati. Bez efikasnih preventivnih mjera i aktivnosti koje treba da doprinesu kreiranju okruženja koje će biti podržavajuće u pozitivnim procesima odrastanja djece i mladih ne mogu se postići promjene.

U posebnom izvještaju „Prevencija upotrebe duvana među djecom i omladinom” Ombudsman za djecu izdao je i preporuke nadležnim službama i institucijama, da svako u okviru svojih nadležnosti preduzme neophodne mjere da bi se obezbijedila zaštita zdravlja djece.⁷⁴

Preporuke se odnose na kontinuiran rad nadležnih organa na svim nivoima i nemaju vremenska ograničenja, te je tokom izvještajnog perioda Ombudsman za djecu saradivao sa partnerima na lokalnom i entitetskom nivou u cilju unaprijeđenja prevencije kroz programe edukacije. Takođe, kroz rad sa mladim savjetnicima Ombudsmana za djecu, neke od obrađivanih tema su se, na prijedlog mladih savjetnika, odnosile na štetnost konzumiranja alkohola i duvanskih proizvoda. Kroz programe vršnjačke edukacije i povezivanja između srednjih škola, informacije iz ove oblasti su srednjoškolci prenosili i drugarima u osnovnim školama.

Preporuke Ombudsmana za djecu se takođe tiču kontrole nad provođenjem važećih zakona iz ove oblasti i to Zakona o zabrani prodaje i upotrebe duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina⁷⁵ koji zabranjuje prodaju i poklanjanje duvana i duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina (član 3.), a maloljetnim licima zabranjuje i konzumiranje duvana i duvanskih proizvoda (član 4.). Zakon takođe zabranjuje upotrebu duvanskih proizvoda na mjestima definisanim zakonom, kao i sankcije prema onima koji djeci to dozvoljavaju. Ovaj Zakon takođe propisuje obaveze vaspitno- obrazovnih institucija (osnovnih i srednjih škola, sportskih organizacija i sl.) vezano za prevenciju upotrebe duvana i duvanskih proizvoda.

U praksi je evidentno da nadležni kontrolni organi nisu posvetili dužnu pažnju nadzoru u ovoj oblasti. I pored zakonskih propisa usklađenih sa međunarodnim propisima i standardima, izostaju mjere koje bi doprinijele smanjenju izloženosti djece i omladine duvanu i duvanskim proizvodima koji su dokazano štetni po njihov psiho-fizički razvoj.

⁷³ <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Prevencija%20upotrebe%20alkohola%20i%20duvana.pdf>

⁷⁴ <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Prevencija%20upotrebe%20alkohola%20i%20duvana.pdf>, str. 23-24

⁷⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04

Tokom aktivnosti na terenu i redovne saradnje sa vaspitno-obrazovnim institucijama tokom 2019. godine, Ombudsman za djecu je došao do saznanja da sve više objekata u kojima se odvija vaspitno-obrazovni rad koji nemaju prostorije određene za konzumiranje duvanskih proizvoda što značajno utiče na broj zaposlenih koji konzumiraju ove proizvode, a čime se pruža i negativan primjer učenicima srednjih i osnovnih škola.

Situacija je slična i kod upotrebe alkohola među djecom i maloljetnicima. Uredba o zabrani prodaje i upotrebe alkoholnih pića na javnim mjestima licima mlađim od 18 godina⁷⁶ zabranjuje pravnim i fizičkim licima, ugostiteljskim i trgovinskim radnjama da prodaju i poklanjaju alkohol i alkoholna pića licima mlađim od 18 godina (član 3.), a maloljetna lica ne smiju konzumirati alkohol i alkoholna pića na javnim mjestima (član 4.). Takođe, Uredba određuje obavezu svih vaspitno-obrazovnih ustanova (osnovne i srednje škole, sportske organizacije itd.) da posvete dužnu pažnju prevenciji kroz informacije dostupne učenicima i edukativne programe. Međutim, i u ovoj oblasti izostaje adekvatan nadzor nad primjenom Uredbe te sankcionisanje onih koji Uredbu ne primjenjuju.

Preventivno djelovanje u oblasti konzumiranja alkohola dodatno otežava činjenica da se konzumiranje alkohola smatra društveno prihvatljivim i dijelom folkloru u kome živimo, a upotreba duvana i duvanskih proizvoda još uvijek se ne smatra opasnom po zdravlje stanovništva.

Poseban problem predstavlja zloupotreba droga i bolesti zavisnosti koje se javljaju u toj oblasti. Praksa, nažalost, pokazuje da je razvoj i dostupnost sintetičkih droga i tzv. „novih droga/novih psihoaktivnih supstanci“ isuviše brz i da zahtijeva aktivniju i bržu reakciju nadležnih organa. Različiti proizvodi, kao nove droge, lako su dostupni djeci i sve dok se ne uvrste na listu zabranjenih droga i psihotropnih supstanci ni policija nema mogućnosti djelovanja, ne može ih oduzeti, niti može pokrenuti pitanje odgovornosti onih kod kojih je iste pronašla.

Narodna skupština Republike Srpske usvojila je 2016. godine Strategiju nadzora nad opojnim drogama i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj od 2016. do 2021. godine⁷⁷. Realizacija ove Strategije vrši se putem godišnjih operativnih planova koje predlaže Komisija za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske, planova realizacije koje usvaja Vlada Republike Srpske na godišnjem nivou. Nosioci aktivnosti predviđenih operativnim planom su brojne relevantne institucije i organizacije zadužene za oblast zdravlja, socijalne zaštite, policije, pravosuđa, obrazovanja, porodice, sporta, poljoprivrede.

Ključna polja djelovanja proistekla iz Strategije i operativnih planova su, između ostalog i praćenje, istraživanje i evaluacije u oblasti zloupotrebe opojnih droga. Ove aktivnosti treba da doprinesu efikasnijem djelovanju nadležnih u polju prevencije, ali i spriječavanja distribucije i konzumiranja opojnih droga među stanovništvom, a naročito među mladima. Pored ovog djelovanja, Strategija kao bitnu oblast djelovanja navodi razvoj informacionih tehnologija i multisektoralni pristup ovom problemu, odnosno povezivanje institucija na lokalnom nivou, ali i bolju međuentitetsku saradnju.

Svake godine Ministarstvo unutrašnjih poslova, u saradnji sa ostalim relevantnim akterima organizuje mjesec borbe protiv bolesti zavisnosti. U 2019. godini taj mjesec je obilježen u periodu od 15. novembra - 15. decembra 2019. godine, a policijske uprave su organizovale

⁷⁶„Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 106/06

⁷⁷„Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 56/16

različite aktivnosti na svojim teritorijama. Službenici policijskih uprava su u okviru aktivnosti dijelili promotivne letke građanima i organizovali edukativna predavanja u školama za učenike. Promotivni materijal sadržao je korisne savjete koji će pomoći roditeljima da prepoznaju ponašanja djeteta i identifikuju prve simptome koji bi mogli ukazivati na eventualno korištenje opojnih droga.

U svojim Zaključnim razmatranjima kombinovanog 5. i 6. Izvještaja Bosne i Hercegovine⁷⁸, Komitet UN-a za prava djeteta preporučuje „državi Bosni i Hercegovini da efektivno provodi zakone i politike o sprječavanju konzumiranja alkohola, duvana i nelegalnih droga adolescentima, uključujući primjenu Zakona o zabrani konzumiranja i prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina u Republici Srpskoj, i da prati njihovu implementaciju“. U istom dokumentu se preporučuje „usvajanje zakonskih mjera koje će spriječiti prodaju duvana i ilegalnih droga na državnom nivou te da se prošire programi koji se tiču prevencija konzumiranja alkohola i droga, kao i programi intervencije i rehabilitacije“. Ove preporuke Komiteta su u velikoj mjeri saglasne sa navedenim preporukama Ombudsmana za djecu iz 2018.godine, te potvrđuju da su prevencija i provođenje postojećih zakonskih mjera od ključne važnosti u zaštiti djece od štetnih posljedica konzumiranja alkohola, duvanskih proizvoda i opojnih droga.

Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa relevantnim institucijama, kako na entitetskom tako i na lokalnom nivou u cilju prevencije bolesti zavisnosti koje nastaju upotrebom opojnih droga. Međusektorski pristup ovom problemu kao i među institucionalna saradnja ustanova iz oblasti obrazovanja, zdravstva i policije na svim nivoima je osnovni uslov da se zajednica i društvo bori sa bolestima zavisnosti uzrokovanim upotrebom opojnih droga.

Učešće djece u igrama na sreću je problem koji je sve prisutniji, ali kome se, nažalost, ne poklanja dužna pažnja ni u smislu edukacije građana o štetnosti učešća u tim igrama, a nije vidljiv ni adekvatan nadzor organa nad provođenjem zakonskih propisa. Odredbe Zakona o igrama na sreću⁷⁹ su jasne u smislu da je licima mlađim od osamnaest godina zabranjeno učešće u igrama na sreću te zabranjen ulazak u prostore u kojima se organizuju te igre, te da se provjera vrši uvidom u lična dokumenta. Međutim, nema jasnih pokazatelja dostupnih javnosti koji pokazuje da li se vrši inspeksijska kontrola sprovođenja ovih odredbi, koliko kontrola se vrši godišnje te kakvi su efekti inspeksijskog nadzora. Takođe, ne postoje nalazi da li su inspeksijska djelovanja bila preventivna odnosno da li utiču na smanjenje broja mlađih od 18 godina koji učestvuju u igrama na sreću.

Edukativni programi namijenjeni i djeci i prije svega roditeljima o tome koliko je štetno učešće djece u igrama na sreću ne postoje. Neophodno je da iskustva i znanja u kreiranju preventivnih programa udruže zdravstveni radnici, psiholozi i pedagozi jer učešće u igrama na sreću od djetinjstva kreira poremećen sistem vrijednosti, nezdrav odnos prema obavezama, novcu i stvara zavisnost koja prerasta u hronično oboljenje. Pored toga, djeca borave u neadekvatnim prostorijama izložena su duvanskom dimu, u okruženju koje nije podsticajno za njihov pishofizički razvoj. Stručnjaci upozoravaju da kockanje nikada ne dolazi kao izolovan problem, jer djeca tako gube zanimanja za druge aktivnosti, zanemaruju obaveze u porodici i školi, postajući tako problem, a ne koristan i aktivan član društvene zajednice.

⁷⁸ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019.g. tačka 35. Zdravlje adolescenata, a) i b)

⁷⁹ Zakon o igrama na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:22/19, član 12, *Zaštita maloljetnika*

Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Problematična ponašanja kod djece razlikuju se po složenosti, trajanju i intenzitetu ispoljavanja kao i po uzrastu u kome se javljaju. U ranom dobu najizraženiji su agresivnost, neposlušnost i prkos, laganje i poremećaji pažnje. U adolescentskoj dobi ovi problemi u ponašanju se mogu manifestovati kroz izbjegavanje školskih obaveza, napuštanje školovanja, probleme u komunikaciji i funkcionisanju porodice, bježanje od kuće, zloupotreba alkohola i opojnih droga, nemogućnost razvijanja pravilnih odnosa sa vršnjacima.

Kada djeca ispolje ovakav način ponašanja u ranom djetinjstvu, reakcije se svode na disciplinovanje, odnosno sankcionisanje ponašanja i od strane roditelja, vaspitača, i učitelja bez da se pruži stručna pomoć u otkrivanju uzroka takvog ponašanja i djelovanja prema uzroku. Kada djeca sa ovakim poremećajima u ponašanju dođu u srednju školu ona često postanu nasilna u porodici, razredu, prema nastavniku i okolini. Ovakvo stanje dodatno potvrđuje da je izostala pravovremena reakcija u prepoznavanju takvog ponašanja i uzroka koji su do njega doveli.

Najčešće više faktora doprinosi problematičnom ponašanju djece, a tiču se i porodice i škole i samih adolescenata. Brojni stručni radovi vezani za ovu oblast ukazuju da je za razvoj normalnog i društveno prihvatljivog ponašanja kod djece najvažnija stabilnost i sigurnost koju dijete osjeća u porodici, a kasnije u vrtiću, školi, vršnjačkoj grupi. Iz tih razloga je za reakciju na ispoljavanje problematičnog ponašanja neophodna iskrena i neprekidna saradnja roditelja, ljekara (pedijatar i porodičnog ljekara), vrtića i škole, koji mogu i treba da prepoznaju faktore rizika koji do takvih ponašanja dovode i odgovarajućim mjerama zaštite dijete i djeluju u njegovom najboljem interesu.

Republički pedagoški zavod i Društvo psihologa Republike Srpske uz podršku UNICEF-a BiH, inicirali su sprovođenje programa „Uspostavljanje referentnog mehanizma podrške djeci u riziku u školama Republike Srpske“, koji je proizašao iz programa Republičkog pedagoškog zavoda „Briga o djeci - zajednička odgovornost i obaveza“.

Cilj ovog programa je da podigne nivo pravovremenog prepoznavanja djece koja imaju problema u ponašanju, te uvezivanje svih subjekata u rješavanje ovog problema. U okviru programa, tokom 2018. i 2019. godine formirani su timovi sačinjeni od profesionalaca koji rade sa djecom i koji su na raspolaganju nastavnom osoblju i školama za savjetodavne i interventne aktivnosti u prepoznavanju i reagovanju na uočene poremećaje u ponašanju kod djece. Ovaj program obezbjeđuje i multidisciplinarni pristup jer su u aktivnostima uključena ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, prosvjete i kulture, uprave i lokalne samouprave i unutrašnjih poslova Republike Srpske, te lokalne zajednice i nevladin sektor.

U redovnim kontaktima sa školama na terenu, Ombudsman za djecu je imao priliku da se uvjeri u korisnost formiranja ovih timova, jer su se postojeće institucije na lokalnom nivou kroz timove umrežile i učvrstile saradnju u oblasti zaštite interese djeteta uopšteno, a naročito u slučajevima problematičnog i rizičnog ponašanja djece.

Vakcinacija djece

Imunizacije djece i omladine u Republici Srpskoj se sprovodi u skladu sa kalendarom imunizacije koji je definisan u okviru Instrukcije za imunizaciju Programa mjera za spriječavanje i suzbijanje, eliminaciju i eradikciju zaraznih bolesti. Program mjera sa Instrukcijom za imunizaciju objavljuje se u Službenom glasniku Republike Srpske za svaku kalendarsku godinu⁸⁰. Program i kalendar imunizacije prati preporuke Svjetske zdravstvene organizacije i usklađen je sa najnovijim naučnim istraživanjima i rezultatima iz oblasti imunizacije.

U izvještajnom periodu došlo je do promjene u kalendaru imunizacije, a najveća promjena se odnosila na izostavljanje revakcinacije osamnaestogodišnjaka. *Ombudsman za djecu, postupajući po službenoj dužnosti u predmetu: 24-13-1-PŽS/19, ukazao je JZU Institutu za javno zdravstvo da Dom zdravlja u Doboju poziva osamnaestogodišnjake na revakcinaciju. Intervencijom JZU Instituta za javno zdravstvo izvršena je korekcija poziva i informacije za stanovništvo od strane nadležne zdravstvene ustanove.*

Nabavka imunoloških preparata je djelatnost Javne zdravstvene ustanove Instituta za javno zdravstvo Republike Srpske, čiji je osnivač Republika⁸¹. Kontrolu kvaliteta vakcina i dozvolu za stavljanje u upotrebu vrši Agencija za lijekove i medicinska sredstva u BiH.⁸² Vakcine se nabavljaju od proizvođača koji su prisutni na BiH tržištu više decenija i pokazali su dokazan kvalitet. Većina vakcina, dolazi od proizvođača baziranih u zemljama EU, visoko razvijenih zemlja, kao što je Južna Koreja ili zemalja u okruženju, kao što je slučaj sa BCG vakcinom koja se koristi od ranih pedesetih godina prošlog vijeka. Informacije o proizvođaču vakcina mogu se dobiti u JZU Institut za javno zdravstvo kao i na portalu www.vakcina.ba, koji je u cilju informisanja javnosti o imunizaciji uspostavio UNICEF u Bosni i Hercegovini⁸³. Roditelji i djeca imaju pravo da u nadležnim domovima zdravlja budu obaviješteni o podacima koji se tiču same vakcine (proizvođaču, roku trajanja, i sl.). Vakcine se čuvaju u takozvanom „hladnom lancu“, a zakonska obaveza svih uključenih je da to i obezbijede.

Zdravstveni sistem Republike Srpske je dužan da omogući i sprovede vakcinaciju, a roditelji su obavezni da su djecu vakcinišu, to je njihova obaveza, a ne izbor. Postotak vakcinisanog stanovništva mora biti visok da bi se obezbijedio takozvani kolektivni imunitet i zavisi od bolesti do bolesti. Za zaštitu od morbila, bolesti od koje se tokom 2018. godine pojavio veći broj oboljelih i u Evropi i u Republici Srpskoj upravo zbog nevakcinacije, taj procenat mora biti iznad 95% stanovništva.

Nakon što je od posljedica nevakcinisanja veliki broj stanovnika obolio od morbila prethodnih godina, a procenat imunizacije značajno opao, u toku 2019. godine preduzeti su koraci i brojne aktivnosti od strane nadležnih institucija i organa da se stanovništvo upozna sa posljedicama nevakcinisanja djece.

U okviru obilježavanja evropske sedmice vakcinisanja 24-30. aprila 2019. godine, JZU Institut za javno zdravstvo organizovao je radionice za zdravstvene radnike iz oblasti neposredne komunikacije da bi zdravstveni radnici stekli, vrednovali, i dosljedno koristili znanja, vještine i stavove koji su neophodni za djelotvornu komunikaciju sa roditeljima, starateljima i zajednicama na temu imunizacije djece. Pored ovih radionica, organizovane su i promotivne aktivnosti koje

⁸⁰ Kalendar obavezne imunizacije u Republici Srpskoj, <https://www.phi.rs.ba/index.php?view=clanak&id=331>

⁸¹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, broj: 106/09, član 68.

⁸² Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 58/08

⁸³ <https://vakcine.ba/pitanja-i-odgovori/>

uključuju promociju imunizacije kroz saradnju sa medijima, distribuciju zdravstveno-vaspitnog materijala i druge aktivnosti. Ove aktivnosti su u skladu sa preporukom Ombudsmana za djecu Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite⁸⁴ iz aprila 2018. godine.

UN Komitet za prava djeteta u Završnim razmatranjima 5. i 6. kombinovanog izvještaja Bosne i Hercegovine o primjeni UN Konvencije o pravima djeteta⁸⁵ preporučuje da se „podigne svijest o važnosti vakcinacije i obezbijedi adekvatna obuka zdravstvenim radnicima da rade sa djecom, te uspostavi efektivna komunikacija sa njihovim roditeljima i porodicom.”

Ovakva preporuka UN Komiteta za prava djeteta jasno ukazuje da je u svom radu na terenu Ombudsman za djecu prepoznao nedostatke u sistemu preporučujući nadležnom ministarstvu da se angažuje upravo u navedenim poljima.

Pristup nadležnih organa i ustanova kojim se nastoji da se javnost upozna sa naučno-utemeljenim informacijama o štetnosti nevakcinisanja djece nameće pozitivne efekte u cilju podizanja svijesti roditelja o neophodnosti vakcinisanja djece. Na drugoj strani, i dalje su prisutni tekstovi u medijima, posebno na društvenim mrežama, o štetnosti vakcinisanja koji su lako dostupni, a bez temelja u medicini i nauci i kao takvi zbunjuju roditelje koji odluke o vakcinaciji ili nevakcinaciji donose raspoložuci nepotpunim informacijama. Na taj način, ne samo da ugrožavaju zdravlje svoje djece nego i cjelokupnog stanovništva uskraćujući djetetu pravo na imunizaciju što je jedno od osnovnih prava djeteta.

Pored kontinuiranog rada na edukaciji i informisanju javnosti, neophodno je, kao i u primjeni drugih zakonskih propisa, osigurati stalni nadzor i pravovremenom reakcijom ublažiti eventualne posljedice nevakcinisanja, a sve u cilju zdravstvene zaštite u najboljem interesu i djeteta i stanovništva. Inspektorat Republike Srpske prijavio je nadležnim organima, a oni su pokrenuli određen broj postupaka pred nadležnim sudovima protiv roditelja koji su odbijali da vakcinišu djecu, a predviđene novčane kazne se kreću u rasponu od 100 -1000 KM. Ovakvi postupci imaju i preventivno djelovanje, naročito zbog mnogobrojnih medijskih izvještaja o njima, jer stanovništvo ima bolji uvid u posljedice donošenja odluke o nevakcinaciji.

⁸⁴ Preporuka broj:59-33-1-PŽS/18

⁸⁵ UN Komitete za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019.godine, tačka 34. Zdravlje i zdravstveni sistem, b)

E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Radi potrebne socijalizacije i sticanja što je moguće veće samostalnosti u društvu, djeci sa smetnjama u razvoju je potrebna kontinuirana pažnja i podrška svih nadležnih ustanova, a na to ukazuje i UN Komitet za prava djeteta kroz „Završna razmatranja 5. i 6. Kombinovanog izvještaja BiH o primjeni Konvencije o pravima djeteta“.

U skladu sa opštim komentaron Broj 9 (2006) o pravima djece sa smetnjama u razvoju, Komitet ponavlja prethodne preporuke (CRC/C/BIH/CO/2-4, para. 53) i preporučuje državi potpisnici da:

- usvoji pristup baziran na ljudskim pravima prema invalidnosti u svim zakonima i da ubrza harmonizaciju svih relevantnih propisa;
- osigura da roditelji i staratelji djece sa smetnjama u razvoju dobijaju podršku i finansijsku pomoć neophodnu da odgajaju svoju djecu;
- obezbijede dovoljan broj obučenih učitelja u svim školama da bi se svoj djeci sa smetnjama u razvoju omogućio pristup visokokvalitetnom, inkluzivnom obrazovanju, uključujući razuman/realan pristup prema njihovim obrazovnim potrebama;
- obezbijedi da sva djeca sa smetnjama u razvoju, uključujući i onu sa intelektualnim i psihosocijalnim smetnjama imaju pristup odgovarajućim uslugama, uključujući zdravstvenu zaštitu, i programe ranog otkrivanja i interevencije vezane za njihove smetnje;
- preduzme kampanje podizanja svijesti koje bi se ticale vladinih službenika, stanovništva i porodica u cilju borbe protiv stigmatizacije i predrasuda prema djeci sa smetnjama u razvoju i da promovišu pozitivnu sliku o djeci sa smetnjama u razvoju kao osobama sa svim ljudskim pravima.

U posljednjih nekoliko godina u Republici Srpskoj organizovano je i registrovano mnogo udruženja građana - roditelja djece sa smetnjama u razvoju, te je njihovo povezivanje i saradnja sa resornim ministarstvom i nadležnim službama u lokalnim zajednicama dalo pozitivne rezultate u povećanoj vidljivosti te djece i u otklanjanju problema i pružanju potrebne podrške djeci, te je poželjno da ovakva praksa bude nastavljena i u budućnosti.

Ipak i pored činjenica koje ukazuju na poboljšanje položaja djece sa smetnjama u razvoju, prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuju na probleme koji, nažalost, uzrokuju povrede njihovih prava ili interesa po različitom osnovu, a najčešće se odnose na mogućnost obrazovanja i sticanje željenog zanimanja.

Prije svega roditelji zbog neuočavanja problema sa kojim se dijete susreće ili jednostavno neprihvatanjem istog, često dovode do situacije da se postojeća smetnja kod djeteta konstatuje vrlo kasno, dok stručnjaci iz te oblasti upozoravaju da su upravo rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta od posebne važnosti u prevazilaženju ili umanjenju smetnje koju dijete ima.

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁸⁶ je uređeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu i propisano da djeca sa smetnjama u razvoju ne podliježu postupku bodovanja na osnovu definisanih kriterijuma za prijem u predškolsku ustanovu. Pored toga propisano je i da se vaspitno-obrazovni rad

⁸⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 79/15

ostvaruje prema individualnom vaspitno-obrazovnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa smetnjama u razvoju može da ima i saradnika za vaspitača. Saradnik za vaspitača pruža tehničku pomoć vaspitaču i djetetu sa smetnjama u razvoju, a na posebnosti svakog djeteta ukazuje roditelj ili staratelj s obzirom na bliskost i vezu koja postoji između njih. Osim navedenim propisom, boravak djeteta u predškolskoj ustanovi uređen je i Pravilnikom o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju⁸⁷.

Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju propisuje način i uslove ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, prema kojem se vaspitanje i obrazovanje može provoditi u predškolskim ustanovama i u specijalnim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju koje ostvaruju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Odredbe ovog Pravilnika, pored ostalog, predškolsku ustanovu obavezuju da kontinuirano radi na promovisanju inkluzivne prakse i stvaranju optimalnih uslova za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju.

Inkluzija kao praksa podrazumijeva proces rješavanja i reagovanja na raznovrsnost potreba djece sa smetnjama u razvoju i podrazumijeva promjenu ili prilagođavanje sadržaja, strukture i strategije obrazovanja, radi kvalitetnog uključivanja te djece u proces predškolskog obrazovanja.

Radi promovisanja inkluzivne prakse i stvaranja najoptimalnijih uslova za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju, propisano je da predškolska ustanova kontinuirano radi na: upoznavanju šire javnosti sa potrebama djece koja imaju smetnje u razvoju, destigmatizaciji djece sa smetnjama u razvoju, uključivanju vaspitača, stručnih saradnika i direktora u obuke kako bi stekli dodatna znanja o inkluzivnom obrazovanju, ranom otkrivanju i intervenciji djece sa smetnjama u razvoju, organizovanju zajedničkih radionica djece sa smetnjama u razvoju i djece tipičnog razvoja, obezbjeđivanju stručne literature za vaspitače za inkluzivni rad, pružanju informacija roditeljima o raspoloživim programima i dostupnim ustanovama za uključenje njihove djece, ostvarivanju individualnog i grupnog rada s roditeljima radi podizanja samopouzdanja i kompetentnosti roditelja u odnosu na teškoće s kojima se dijete susreće, uključivanju jedinica lokalne samouprave u pružanju doprinosa pri rješavanju pitanja iz oblasti rane detekcije i intervencije djece sa smetnjama u razvoju, angažovanju odgovarajućih stručnih lica u ustanovama koje nemaju stalno zaposlene stručne saradnike, za potrebe praćenja, dijagnostike i tretmana djece sa smetnjama u razvoju – kao što su mobilni timovi stručnih saradnika, stručnjaci drugih ustanova i samostalni stručnjaci različitih profila, ostvarivanju saradnje sa centrima za socijalni rad i službama socijalne zaštite tokom postupka funkcionalne procjene i usmjeravanja djece sa smetnjama u razvoju.

Uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u predškolske ustanove i specijalne ustanove, koja imaju nalaz i mišljenje o procjeni potreba i usmjeravanju lica sa smetnjama u razvoju ostvaruje se na osnovu preporuka nadležne komisije, u skladu sa Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i zakonom kojim se propisuje osnovno vaspitanje i obrazovanje za pitanja dobne granice za upis djeteta u osnovnu školu. Za djecu kod kojih se nakon upisa uoče smetnje, a nemaju nalaz i mišljenje komisije, obezbjeđuje se opservacija na osnovu koje se direktoru predškolske ustanove daje preporuka opservacionog tima predškolske ustanove za nastavak boravka djeteta u predškolskoj ustanovi.

⁸⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 5/19

Obraćanje Ombudsmanu za djecu roditelja djece sa smetnjama u razvoju pokazatelj je da još uvijek postoje problemi i prepreke u postupku ostvarivanja prava na predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju koji ukazuju na: još uvijek nedovoljnu pripremljenost i osposobljenost vaspitno-obrazovnog osoblja za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, ili da predškolska ustanova često nema zaposlena lica koja su posebno obučena i osposobljena za rad sa takvom djecom pa do toga da je predškolska ustanova već popunjena i da više nema mjesta za prijem djeteta. Pored toga, iako je potreba inkluzivnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja kao dugoročno opredjeljenje ugrađena u strateška dokumenta i zakone, u praksi još uvijek nema u potrebnoj mjeri razvijenih pratećih akata ni druge pomoći u jačanju inkluzije (adekvatno inicijalno obrazovanje i cjeloživotno učenje vaspitača, savremena paradigma o procjeni i tretmanu djece sa posebnim potrebama, standardi i normativi za rad ustanova itd.).

Nakon završetka predškolskog obrazovanja djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo na osnovno školsko obrazovanje koje je uređeno Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju⁸⁸. Ovim zakonom je propisano da djeca s posebnim potrebama stiču osnovno vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama uključivanjem u redovni nastavni proces (inkluzija) ili u osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju, a na osnovu preporuke stručnog tima. U redovnim školama, učenici s posebnim potrebama se školuju u redovnim, kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno-obrazovni rad se realizuje na osnovu prilagođenog nastavnog plana i programa.

Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama⁸⁹ uređena je inkluzija učenika s posebnim obrazovnim potrebama njihovim uključivanjem u odjeljenja redovne osnovne i srednje škole na osnovu preporuka stručnog tima. Stručni tim u redovnoj osnovnoj školi čine: pedagog/psiholog ili pedagog, psiholog, defektolog, logoped i nastavnik i uloga stručnog tima u ovom procesu je izuzetno važna. Po potrebi, roditelj djeteta može da prisustvuje radu stručnog tima. Između ostalog, stručni tim u školi ima zadatak da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete s posebnim obrazovnim potrebama pojedinačno i da redovno vrši njegovu evaluaciju.

Prilagođeni plan i program treba da bude primjeren osnovnim karakteristikama poteškoća kod djeteta, a u pravilu predstavlja smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, obogaćen specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima. Djeca s posebnim obrazovnim potrebama se uključuju u redovno školovanje na osnovu nalaza i mišljenja prvostepene stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, a na osnovu mišljenja stručnog tima nakon perioda opservacije koja se obavlja u redovnoj školi. Period opservacije započinje na prijedlog nastavnika razredne ili predmetne nastave ili roditelja (staraoca) djeteta i traje najmanje tri mjeseca, a za učenike prvog razreda najmanje prvo polugodište. U proces opservacije aktivno su uključeni roditelj (staralac), nastavnik i članovi stručnog tima koji na osnovu stečenih saznanja o djetetu daju preporuke i predlažu tretman ukoliko je neophodan.

Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece s ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, ili u posebnim odjeljenjima za djecu s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim školama.

⁸⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 44/17,31/18 i 84/19

⁸⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 85/04

Pravilnikom o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju⁹⁰ propisani su uslovi za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, sastav, uslovi i način rada prvostepene i drugostepene stručne komisije. Procjena sposobnosti ili nesposobnosti za samostalan život vrši se isključivo u cilju odlučivanja o pravu na podršku u izjednačavanju mogućnosti djece sa smetnjama u razvoju. Procjenu potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama vrše stručne komisije, koje se formiraju kao prvostepene i drugostepene. Postupak procjene potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama u razvoju vrši se:

- po zahtjevu lica, roditelja, odnosno, staraoca,
- po službenoj dužnosti centra/službe za socijalni rad, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja doktora porodične medicine, obrazovne, zdravstvene ili ustanove socijalne zaštite, kao i drugih pružalaca usluga socijalne zaštite.

Nalaz i mišljenje stručne komisije služi kao osnov i dokaz za ostvarivanje prava i usluga iz različitih oblasti u skladu sa potrebama lica sa smetnjama, a kod djece sa smetnjama u razvoju koja pohađaju školu često se u nalazu predlaže školovanje po individualno prilagođenom planu i programu ili školovanje uz podršku asistenta. Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisano je da u slučaju da je nalazom i mišljenjem stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju predloženo angažovanje lica za podršku učeniku sa smetnjama u razvoju (asistent), škola će zatražiti saglasnost nadležnog ministarstva za angažovanje asistenta. Asistent može biti lice koje ima najmanje srednju stručnu spremu. Asistent pruža tehničku pomoć u: kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći.

U periodu koji je obuhvaćen ovim izvještajem, kroz saradnju sa udruženjima građana za pomoć i podršku djeci sa smetnjama u razvoju kao i na osnovu razgovora sa roditeljima te djece uočeni su problemi i u postupku pronalaska asistenata u nastavi. Problem se sastoji u tome da je manje mladih ljudi zainteresovano da budu asistenti u nastavi učenicima sa smetnjama u razvoju, a, nažalost, sve je više djece sa smetnjama u razvoju. Najčešće nadležni iz škola zajedno s roditeljima pronalaze asistente ili ih roditelji sami nađu za svoju djecu. Roditelji ističu da lakše nalaze asistente za niže razrede osnovne škole zbog manjeg broja časova i lakšeg posla, ali problemi često nastaju i onda kada se mladi ljudi odazovu i prihvate da budu asistenti u školi, jer se dešava da lice angažovano kao asistent, odmah kada pronađe bolje plaćen posao otkáže posao asistenta, što negativno utiče na dijete kojem u inkluzivnoj nastavi do tada bio ili bila asistent.

Problem u praksi predstavlja i zaključivanje odgovarajućeg ugovora o radu sa angažovanim asistentima nakon date saglasnosti od strane nadležnog ministarstva, s obzirom na odredbu da asistent pruža tehničku pomoć u kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći, zavisno od potreba učenika, te na stav ministarstva da je asistent tehnička pomoć učeniku i sa njim je dok traje nastava i ne može se miješati u rad nastavnika i remetiti rad nastavnika. U praksi se asistenti prioritetno odobravaju za učenike s autizmom i kombinovanim smetnjama s elementima autizma i učenike s tjelesnim oštećenjem (teško pokretne i nepokretne učenike) koji pohađaju nastavu, a u zavisnosti od sredstava u budžetu odobravaju se asistenti i učenicima sa drugim smetnjama.

Djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo i na srednje obrazovanje, koje je uređeno Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju⁹¹. Zakonom je propisano da je srednje obrazovanje

⁹⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 117/12

⁹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 41/18

dostupno svima pod jednakim uslovima i sposobnostima pojedinca, ali i da srednje obrazovanje nije obavezno. U srednju školu učenici sa smetnjama u razvoju upisuju se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju koje donosi nadležna ustanova. Učenici sa smetnjama u razvoju mogu da se školuju u redovnim školama u kojima je odobreno školovanje za zanimanja za koja postoje prilagođeni nastavni planovi i programi ili u srednjim školama za djecu sa smetnjama u razvoju.

Propisano je da u odjeljenje u redovnoj školi mogu da budu upisana najviše dva učenika sa smetnjama u razvoju koji se školuju po posebnom nastavnom planu i programu. Za jednog učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju broj učenika u odjeljenju se smanjuje za tri učenika u odnosu na maksimalan broj učenika u odjeljenju a taj broj je 36. Učenici sa posebnim potrebama upisuju se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, a koje donosi nadležna ustanova. U praksi upis djece sa smetnjama u srednju školu na osnovu nalaza i mišljenja komisije, te prvo dvoje djece koja se prijave za upis bivaju i upisana u školu, a oni koji „ne stignu prvi do cilja” su prisiljeni da traže ili drugu školu u kojoj možda ima slobodno mjesto ili da čekaju sljedeću godinu s obzirom na činjenicu da djeca sa smetnjama imaju dobnu granicu za upis u prvi razred srednje škole do navršene 21. godine.

Nažalost, u praksi se ovakvi slučajevi dogode, te zainteresovano dijete za određeno zanimanje, samo zbog toga što je dvoje djece već upisano ne bude upisano u odjeljenje u kojem je zbog sve manjeg broja djece, broj upisane djece na, ili ispod propisanog minimuma.

Imajući u vidu opštu obavezu postupanja u najboljem interesu djeteta, te naprijed navedeno kao i zabrinjavajuću činjenicu sve manjeg broja djece u našem društvu, potrebno je da nadležno ministarstvo razmotri mogućnost da u ovakvim slučajevima, a s obzirom na upisani broj djece u odjeljenju, zainteresovanoj djeci sa smetnjama bude omogućen upis u srednju školu bez „pauziranja” u trajanju od jedne ili više godina.

F) PRAVO NA OBRAZOVANJE

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je sastavni dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj, i predstavlja osnov cjeloživotnog učenja i cjelovitog razvoja djeteta. Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, osnovnim školama, specijalnim školama i ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite u kojima su zbrinuta djeca predškolskog uzrasta.

Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja je podsticanje fizičkog, intelektualnog, socioemocionalnog razvoja, razvoja govora i komunikacije, kreativnosti i stvaralaštva djece, učenje zasnovano na iskustvu i interesovanjima, sticanje novih iskustava i proširivanje znanja o sebi, drugim ljudima i svijetu potrebnih za dalje obrazovanje i vaspitanje i uključivanje djece u društvenu zajednicu, poštujući i uvažavajući prava i mogućnosti djece.

Mnogobrojna istraživanja pokazuju da je obrazovanje u ranom djetinjstvu od velikog značaja za uspjeh u daljem vaspitanju i obrazovanju djece, a naročito u dijelu razvijanja društveno prihvatljivih metoda socijalnog uključivanja djece u budućnosti. Za pravilan razvoj djece potrebno je sigurno i zdravo okruženje u kojem će rasti uz aktivno podsticanje njihovih razvojnih kapaciteta.

Predškolska ustanova je obavezna da obezbijedi pravilnu i potpunu ishranu, njegu, preventivno-zdravstvenu zaštitu i socijalnu zaštitu djece predškolskog uzrasta. U isto vrijeme, roditelji moraju biti sigurni da će njihovo dijete u predškolskoj ustanovi biti odgovarajuće zbrinuto u sigurnom okruženju i obrazovano u skladu sa njegovim uzrastom, primjenom vaspitnih metoda primjerenih vrijednostima savremenog društva. Uz porodicu, predškolska ustanova je jedan od najvažnijih društvenih resursa koja obezbjeđuje kvantitativne i kvalitativne uslove za pravilan i potpun dječiji razvoj u njegovom najboljem interesu.

Predškolsko vaspitanje - djeca sa smetnjama u razvoju

Kada je u pitanju predškolsko vaspitanje u Republici Srpskoj, pored problema nedovoljne obuhvaćenosti djece ovim vidom vaspitanja i obrazovanja, poseban problem predstavlja vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u razvoju.

Tokom 2018. godine, Ombudsman za djecu sproveo je istraživanje o stanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj. Prema rezultatima navedenog istraživanja svega 19 predškolskih ustanova ima djecu sa smetnjama u razvoju, od čega je u pitanju 14 javnih i samo 5 privatnih predškolskih ustanova. U pojedinim slučajevima predškolske ustanove nisu vršile upis djece sa smetnjama u razvoju čak ni kada je takvoj djeci preporučan boravak u vršnjačkoj grupi u cilju socijalizacije.⁹²

Kao razlozi ovako malog broja djece sa smetnjama u razvoju koji su uključeni u sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja uglavnom se navode: nedostatak odgovarajućeg kadra,

⁹² Predmet broj: 883-82-2-PŽ/18

odnosno stručnog osoblja, te nepostojanje odgovarajućeg programa za rad sa ovom kategorijom djece.

Prema Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u razvoju ostvaruje se prema individualizovanom vaspitno-obrazovnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece.

Vaspitno-obrazovni rad za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe u predškolskoj ustanovi obavljaju vaspitači uz stručnu podršku defektologa, u zavisnosti od vrste smetnje.⁹³ Ministar donosi Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju.⁹⁴

Ombudsman za djecu je Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske uputio nekoliko preporuka u cilju otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djeteta, uključujući, između ostalog, i donošenje podzakonskih akata iz oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, u skladu sa članom 106. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁹⁵.

Ministar prosvjete i kulture donio je Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju.⁹⁶

Prema navedenom Pravilniku, uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u predškolske ustanove, koja imaju nalaz i mišljenje o procjeni potreba i usmjeravanju lica sa smetnjama u razvoju, ostvaruje se na osnovu preporuke komisije u skladu sa Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i zakonom kojim se propisuje osnovno vaspitanje i obrazovanje za pitanja dobne granice za upis djeteta u osnovnu školu.

Preporuku o uključivanju djece iz prethodnog stava daje stručno vijeće predškolske ustanove, poštujući princip najboljeg interesa djeteta.

Za djecu kod koje se nakon upisa uoče smetnje, a nemaju nalaz i mišljenje komisije, obezbjeđuje se opservacija na osnovu koje se direktoru predškolske ustanove daje preporuka opservacionog tima predškolske ustanove za nastavak boravka djeteta u predškolskoj ustanovi.

Dijete sa smetnjama u razvoju u predškolskoj ustanovi savladava individualizovani program prilagođen individualnim potrebama djeteta, individualizovanim postupcima i posebno rehabilitacijskoj i habilitacijskoj pomoći koju pruža stručno lice uz učešće roditelja.

Realizaciju programa u redovnim vaspitnim grupama ostvaruju vaspitači vaspitne grupe koju dijete pohađa, uz mogućnost pružanja dodatne stručne pomoći i obezbjeđivanje dodatnih uslova i pomagala u skladu sa uzrastom djeteta, vrstom i stepenom oštećenja i stručnog nalaza komisije. Ako je nalazom i mišljenjem komisije predloženo angažovanje saradnika za vaspitača, saradnik će biti angažovan u skladu sa zakonom.

⁹³ Pravilnik o vrsti stručne spreme zaposlenih u predškolskoj ustanovi, „Službeni glasnik RS”, broj:36/16,član 2. stav 3

⁹⁴ Ombudsman za djecu uputio je Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske Preporuku za donošenje Pravilnika o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, broj: 883-82-2-PŽ-2/18

⁹⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 79/15

⁹⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 5/19

Vaspitno-obrazovni program

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu⁹⁷ kojom se navodi da se roditeljima čija djeca pohađaju vrtić svake godine nameće kao neophodno kupovanje radnih listova za djecu, koji koštaju 20 KM.

Vaspitači rade sa pojedinom djecom koja imaju radne listove, dok druga djeca gledaju sa strane i ne mogu da učestvuju jer roditelji nisu u mogućnosti ili ne žele da nabave radne listove, zbog čega vaspitači putem djece vrše pritisak na roditelje.

U prijavi/žalbi se dalje postavlja pitanje da li su navedeni radni listovi uvršteni u plan i program rada vrtića i ako jesu zašto roditelji snose troškove nabavke navedenog materijala, te ako nisu sastavni dio plana i programa rada vrtića, odnosno ako se vode kao neobavezan materijal zbog čega se sa tim materijalom radi u vrtiću, a ne kod kuće.

Prema članu 3. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju predškolsko vaspitanje i obrazovanje je djelatnost od opšteg interesa koja obuhvata vaspitanje i obrazovanje djece predškolskog uzrasta. U okviru djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbjeđuju se jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti bez obzira na pol, sposobnosti, socijalno-ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko naslijeđe, kao i za ostvarivanje programa zavisno od potreba i interesa djece predškolskog uzrasta. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje odvija se u skladu sa ovim zakonom i ratifikovanim međunarodnim konvencijama.

Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj je podsticanje fizičkog, intelektualnog, socioemocionalnog razvoja, razvoja govora i komunikacije, kreativnosti i stvaralaštva djece, učenje zasnovano na iskustvu i interesovanjima, sticanje novih iskustava i proširivanje znanja o sebi, drugim ljudima i svijetu potrebnih za dalje obrazovanje i vaspitanje i uključivanje djece u društvenu zajednicu, poštujući i uvažavajući prava i mogućnosti djece.⁹⁸

Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obezbjeđuju se, između ostalog, ostvarivanje prava djece na ravnopravnu podršku u razvoju i učenju svakog predškolskog djeteta u predškolskim ustanovama.⁹⁹

Predškolske ustanove, obavljaju djelatnosti kojima se obezbjeđuju:

- 1) jednaka dostupnost vaspitanja i obrazovanja svakom djetetu bez diskriminacije i izdvajanja djece po bilo kojem osnovu, u skladu sa zakonom,
- 2) mogućnost kvalitetnog vaspitanja i obrazovanja pod jednakim uslovima.¹⁰⁰

U ostvarivanju djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ostalih djelatnosti predškolske ustanove zabranjene su sve vrste nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i sve aktivnosti kojima se ugrožavaju, diskriminišu ili izdvajaju djeca, odnosno grupa djece, po bilo kojem osnovu, u skladu sa važećim zakonima i međunarodnim konvencijama.¹⁰¹

⁹⁷ Predmet broj: 1399-118-3-PŽ/19

⁹⁸ Član 4.

⁹⁹ Član 6.

¹⁰⁰ Član 7.

¹⁰¹ Član 8.

Svi predškolski programi su zasnovani na načelima planiranja, primjene i evaluacije cjelovitog razvojnog programa s ciljem osnaživanja dječijeg učenja i razvoja kroz obezbjeđivanje iskustava podržanih sistemom učećih aktivnosti i mrežom ishoda učenja. Prilikom izrade programa vodiće se briga o tome da programi, kao i metodologija rada, osiguravaju predškolsko vaspitanje i obrazovanje koje za posljedicu nema diskriminaciju i nejednakost polova.¹⁰²

Sredstva za obavljanje djelatnosti iz člana 3. Zakona predškolske ustanove obezbjeđuje osnivač.¹⁰³ Ministarstvo može obezbijediti sredstva i za nabavku materijala za rano učenje i stvaranje stimulativnog okruženja u predškolskoj ustanovi.¹⁰⁴

Pravilnikom o programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja propisani su posebni zadaci sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja:

- obezbijediti ravnopravnu dostupnost u korišćenju postojećih resursa u institucijama predškolskog vaspitanja i obrazovanja,
- obezbijediti vaspitanje i obrazovanje pod jednakim uslovima.¹⁰⁵

Prema članu 80. i 81. **Pravilnika o standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja**¹⁰⁶ materijali za igru i rano učenje treba da budu prilagođeni uzrastu i individualnim razvojnim potrebama djece.

Materijali iz stava 1. ovog člana treba da budu sigurni i laki za upotrebu, funkcionalni, uzrasno i razvojno primjereni, te da imaju mogućnost višestrukog korištenja.

Ustanova treba da bude opremljena materijalima iz prethodnog člana u skladu sa propisom kojim se reguliše bezbjednost dječijih igračaka.

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo i njegovo ostvarivanje direktno utiče na mogućnost pristupa i ostvarivanje brojnih drugih prava.

Prihvatajući koncept „cjeloživotnog učenja“, ali i uvažavajući stav stručnjaka da period od rođenja do šeste godine života predstavlja temelj cjelokupnog razvoja ljudskog bića i njegovog života, sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja treba da omogući minimum jednakih uslova za rano učenje, rast i razvoj, oblikovanje ličnosti i napredovanje u budućem životu.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Ombudsman za djecu je JU Centru za predškolsko vaspitanje i obrazovanje uputio preporuku¹⁰⁷ za preduzimanje aktivnosti i mjera radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djeteta, na način:

- da se svakom djetetu osigura jednak pristup kada je u pitanju ostvarivanje programa rada predškolske ustanove,
- da se svoj djeci obezbijede jednaki uslovi za učešće u vaspitno obrazovnom radu,
- da didaktički materijal (časopisi, radni listovi i drugi edukativni materijali) koji se koristi u vaspitno obrazovnom procesu bude jednako dostupan svoj djeci,

¹⁰² Član 30.

¹⁰³ Član 93.

¹⁰⁴ Član 97.

¹⁰⁵ Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 71/16, Ciljevi, zadaci i sadržaji predškolskog vaspitanja i obrazovanja, tačka 4.

¹⁰⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 69/19

¹⁰⁷ Preporuka broj: 1399-118-3-PZ-12/19

- da sva djeca na jednak način i pod jednakim uslovima budu uključena u vaspitno-obrazovni proces, uz poštovanje principa individualnosti, ali bez diskriminacije ili izdvajanja po bilo kojem odnosu u skladu sa važećim zakonima i međunarodnim konvencijama, i poštujući princip najboljeg interesa djeteta.

Odgovorni organ nije postupio po datoj preporuci, o čemu je obaviješteno resorno ministarstvo.

Osnovno obrazovanje - školska disciplina

Jedno od najznačajnijih pitanja kada govorimo o osnovnom obrazovanju jeste i dalje pitanje školske discipline. Da bi obrazovni sistem adekvatno funkcionisao i da bi u potpunosti došlo do ostvarivanja osnovnih ciljeva vaspitanja i obrazovanja neophodno je ovo pitanje jasno definisati.

Svake godine određeni broja prijava-žalbi zaprimljenih u Ombudsmanu za djecu ukazuje na povrede prava učenika u pogledu izricanja vaspitno-disciplinskih mjera, do kojih najčešće dolazi zbog nepostojanja pravilnika o disciplinskoj odgovornosti učenika, neadekvatnog vođenja disciplinskih postupaka¹⁰⁸, odnosno ne postojanja odgovarajuće procedure, izricanje nepostojećih disciplinskih mjera¹⁰⁹ i slično.

Upravo iz navedenih razloga Ombudsman za djecu je još 2012. godine uputio Preporuku resornom ministarstvu za donošenje jedinstvenog pravilnika o disciplinskoj odgovornosti učenika, budući da je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju utvrđeno da će pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu biti uređeno jedinstvenim pravilnikom.

Međutim, iako je rok za donošenje ovog pravilnika bio maj 2018. godine, navedeni pravilnik još uvijek nije donesen.

Značajan korak u ovoj oblasti predstavlja uspostavljanje referalnog mehanizma podrške djeci u riziku u školama Republike Srpske koji je proizašao iz programa Republičkog pedagoškog zavoda „Briga o djeci-zajednička odgovornost i obaveza“.

Cilj ovog programa u kojem učestvuju Ministarstvo prosvjete i kulture, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo uprave i lokalne samouprave, te Ministarstvo unutrašnjih poslova, Društvo psihologa Republike Srpske, jeste da se uvežu sve relevantne institucije, ali i lokalne zajednice koje mogu doprinijeti prevenciji i adekvatnom djelovanju da bi se pomoglo djeci u riziku.

Osposobljavanje stručnjaka koji rade sa djecom, uspostavljanje mehanizama pružanja različitih oblika podrške djetetu i njegovoj porodici, aktivna saradnjom sa lokalnim službama dječije zaštite i drugim resursima u cilju prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja, te planiranje i realizovanjem aktivnosti usmjerenih na razvoj partnerstva sa porodicom, trebaju biti ključni kada su u pitanju djeca u riziku jer je na taj način moguće adekvatno prepoznati djecu u riziku i uz pravovremeno djelovanje prevenirati određena negativna ponašanja, odnosno posljedice takvog ponašanja.

U skladu sa navedenim vaspitno-disciplinska mjera, kao takva prije svega treba da bude zasnovana na principima razvoja djeteta i pravima djece garantovanim Konvencijom, a ne da predstavlja isključivo kaznu za neprihvatljivo ponašanje.

¹⁰⁸ Preporuka broj: 1394-22-PŽS-28/15

¹⁰⁹ Preporuka broj: 1129-20-PŽS/12

Izbor učenika generacije

Određeni broj prijava/žalbi zaprimljenih u Ombudsmanu za djecu odnosi se na povrede prava djece u osnovnim i srednjim školama u postupku izbora učenika generacije¹¹⁰.

Kao i u prethodnim izvještajnim periodima primjedbe se uglavnom odnose na kriterijume za izbor učenika generacije, sistem bodovanja, te primjenu Pravilnika o izboru učenika generacije.

Ovaj problem naročito je bio izražen u srednjim školama u školskoj 2013/2014. godini, kada je zbog izmjena Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, pristup izboru učenika generacije definisan potpuno drugačije u odnosu na osnovne škole i praksu koja je uspostavljena u srednjim školama.

Ombudsman za djecu je u proteklom periodu preduzimao niz aktivnosti u cilju rješavanja ovog problema, te je, između ostalog, 3.12.2014. godine organizovan i Okrugli sto na temu „Ko i kako bira učenika generacije“, a s ciljem otklanjanja nepravilnosti u postupku izbora učenika generacije u osnovnim i srednjim školama, te resornom ministarstvu predložio preduzimanje sljedećih mjera:

- izmjenama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 64., utvrditi da se za učenika generacije bira učenik koji je pored uspjeha u učenju i vladanju ostvario i zapažene rezultate u drugim aktivnostima, nastavnim i vannastavnim;
- izmjenama Pravilnika o izboru učenika generacije u osnovnoj školi otkloniti nedostatke na koje se ukazuje ovom Preporukom (u vrijednovanju različitih aktivnosti prednost dati aktivnostima u školi);
- izmjenama Pravilnika o izboru učenika generacije u srednjoj školi otkloniti nedostatke na koje se Preporukom ukazuje (i u dijelu procedure izbora, i kriterija koje treba vrijednovati - učešće u savjetu učenika i rukovođenje odjeljenskom zajednicom, eliminisati saglasnost koja se daje u samom postupku za neka takmičenja, u vrijednovanju različitih aktivnosti prednost dati aktivnostima škole, da li se i pod kojim uslovima po različitim programima u školi bira učenik generacije);
- kod izmjena i dopuna Pravilnika organizovati stručnu i javnu raspravu kako bi se došlo do najboljih normativnih rješenja i kako bi i zaposleni u obrazovnom sistemu, ali i učenici i roditelji tome dali svoj doprinos.

Novi Pravilnik o izboru učenika generacije u srednjoj školi donesen je u februaru 2019. godine.¹¹¹

Ovim Pravilnikom propisan je postupak i način izbora učenika generacije u završnim razredima srednjih škola u Republici Srpskoj. Članom 2. Pravilnika propisano je da se za učenika generacije bira učenik koji je u toku školovanja imao odličan uspjeh i primjerno vladanje u svim razredima. Takođe je propisano da se u školama u kojima se školuju učenici u više struka i zanimanja, proglašava jedan učenik generacije iz četvorogodišnjeg školovanja i jedan učenik iz trogodišnjeg školovanja.

¹¹⁰ Predmet broj: 1069-85-4-PŽ/19

¹¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 17/19

Članom 3. propisano je vrijednovanje uspjeha u učenju. Pravilnikom je takođe propisano da u izuzetnim slučajevima kada dva ili više kandidata za učenika generacije imaju jednak broj bodova po osnovu uspjeha u učenju i vladanju koji će se elementi uzeti u razmatranje.

Prijedlog za učenika generacije može dati učenik, odjeljski starješina, odjeljska zajednica učenika, odjeljsko vijeće, savjet roditelja i savjet učenika.

Komisija utvrđuje pojedinačni broj bodova za svakog kandidata i propisani su i elementi koji daju prednost ukoliko dva ili više kandidata imaju isti broj bodova.

Članom 14. Pravilnika propisan je rok za žalbu i rok za odlučivanje po žalbi. Članom 15. definisano je da se javno i zvanično proglašenje učenika generacije organizuje na kraju školske godine, kao posebna školska svečanost, da se učeniku generacije dodjeljuje diploma učenika generacije, te da se, u skladu sa materijalnim mogućnostima grada, jedinice lokalne samouprave, škole i drugih zainteresovanih subjekata, učenicima generacije mogu dodijeliti novčane nagrade i odgovarajući pokloni.

Zaštita prava na privatnost u vaspitno-obrazovnim ustanovama

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu zaprimio je više prijava/žalbi kojima se ukazivalo na povredu prava djeteta na zaštitu privatnosti, a vezano za fotografisanje djece u vaspitno-obrazovnim institucijama.

Kada su u pitanju osnovne škole, na roditeljskim sastancima od roditelja je zahtijevano da potpišu saglasnost da se slike djeteta nastale za vrijeme školskih aktivnosti mogu objavljivati na društvenim mrežama na zvaničnoj stranici škole. Zbog nepotpisane saglasnosti, učenici su navodno isključivani iz sekcija¹¹², a to znači da ako „nema potpisa - nema nastupa“, što za roditelje ujedno predstavlja i diskriminaciju njihove djece.

Prijave/žalbe vezane za zaštitu privatnosti u predškolskim ustanovama¹¹³ takođe se odnose na isključivanja iz javnih manifestacija u kojima učestvuju predškolske ustanove onih predškolaca čiji roditelji nisu potpisali saglasnosti za fotografisanje i objavljivanje slika djece na zvaničnim portalima tih ustanova.

Određeni broj prijava/žalbi odnosio se na fotografisanje djece od strane direktora¹¹⁴ ili zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama i objavljivanja slika djece/učenika na nekim od društvenih mreža tih zaposlenih.

Član 16. UN Konvencije o pravima djeteta glasi: **„Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada.“**

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 8. stav 1., propisuje da svako dijete ima jednaka prava i jednake mogućnosti u osnovnom vaspitanju i obrazovanju bez diskriminacije po

¹¹² Predmet broj:87-O/19

¹¹³ Predmet broj: 1182-102-4-PŽ/18

¹¹⁴ Dopis broj: 07.041/610-70-1/19

bilo kom osnovu, a član 139. stav 1. tačka 11) i 21) propisuje da je Direktor škole dužan da obezbijedi, između ostalog, i zaštitu prava učenika i preduzima mjere zaštite prava učenika.

Obaveza škole je da pored obavljanja djelatnosti za koju je osnovana, sudjeluje u organizovanju kulturnog života i drugih aktivnosti u pogledu ostvarivanja interesa djece i mladih u slobodnom vremenu, naravno, u skladu sa ciljevima i zadacima osnovnog vaspitanja i obrazovanja.

Uobičajena je praksa da učenici ostvarena postignuća u vannastavnim aktivnostima (sekcije) prezentuju kroz formu javnog nastupa (priredbe, manifestacije i sl.) u školi, lokalnoj zajednici i šire. Učešće na priredbama, koncertima i manifestacijama, odnosno bilo kakvim javnim pojavljivanjima je, takođe, zasnovano na principu dobrovoljnosti. U vremenu digitalizacije i značajnog učešća različitih medija u životu svakog pojedinca, te omasovljene mogućnosti kreiranja i dijeljenja audio i video zapisa potpuno je očekivano da će svaki javni nastup biti sniman i/ili fotografisan od strane različitih aktera.

Ukoliko učenik ne želi da se javno eksponira (nastupa ili fotografiše), to ne znači da ne može biti aktivan član školske sekcije. Cilj rada školskih sekcija nisu školske priredbe i manifestacije, one su samo način i prilika da učenici, koji žele, publikuju svoje vještine, sposobnosti i kompetencije stečene realizacijom programa vannastavnih aktivnosti.

Za objavljivanje fotografija djeteta potrebna je pismena saglasnost roditelja/staratelja. Ukoliko roditelj/staratelj ne želi da potpišu saglasnost to svakako ne znači da dijete neće biti član neke sekcije ili da će zbog toga biti na bilo koji drugi način diskriminisano ili u nepovoljnom položaju.

Istovremeno, svako objavljivanje fotografije djeteta od strane direktora ili zaposlenih u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, bez obzira da li se radi o redovnim nastavnim aktivnostima, vannastavnim aktivnostima ili organizovanim aktivnostima izvan škole, a da prethodno nije dobijena saglasnost roditelja/staratelja za to, protivno je ne samo Zakonom utvrđenoj obavezi škole da obezbijedi zaštitu prava učenika već i pravu djeteta na zaštitu privatnosti, kao i pravu na najbolji interes djeteta koji mora biti obezbijeđen u svim situacijama i ostvarivanju svakog prava i svakog djeteta.

Zbog nedovoljnog razumijevanja jednog od osnovnih prava djeteta - prava na privatnost, te potrebe i važnosti njegove zaštite, i obaveze vaspitno-obrazovnih ustanova da sprovedu mjere i propišu način, postupak i smjernice zaštite i bezbjednosti djece tokom boravka u ustanovi, Ombudsman za djecu uputio je resornom ministarstvu preporuku¹¹⁵ u cilju preduzimanja potrebnih mjera za spriječavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interese djece na poštovanje privatnosti, na način da:

- osigura da sve vaspitno-obrazovne ustanove imaju jednak pristup vezano za ostvarivanje prava djeteta na zaštitu privatnosti, te da između ostalog definišu:
- da vaspitno-obrazovna ustanova može koristiti fotografije/snimke djece samo ako za to ima pismenu dozvolu roditelja/staratelja i to samo u svrhe za koje je roditelj/staratelj dao dozvolu,
- da se pismena saglasnost roditelja/staratelja za fotografisanje/snimanje djece i objavljivanje fotografija/snimaka djece zatraži na početku školske godine,
- da odbijanje davanja saglasnosti za fotografisanje/snimanje djece ne znači zabranu djetetu da bude član školskih sekcija i aktivno učestvuje u njihovom radu,

¹¹⁵ Preporuka broj: 121-1-8-PŽS-2/19

- da objavljivanje fotografija/snimaka djece bez saglasnosti roditelja/staratelja znači povredu prava djeteta na zaštitu privatnosti,
- da objavljivanje fotografija/snimaka djece bez saglasnosti roditelja/staratelja znači povredu obaveza direktora i/ili zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama koje su utvrđene zakonom.

Ministarstvo prosvjete i kulture prihvatilo je Preporuku Ombudsmana za djecu, te je sve predškolske ustanove, osnovne i srednje škole Republike Srpske obavezalo na adekvatno postupanje.¹¹⁶

Istovremeno je i novi Pravilnik o standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja¹¹⁷ pitanje privatnosti djeteta u vaspitno-obrazovnoj ustanovi definisao u skladu sa preporukama Ombudsmana za djecu.

¹¹⁶ Obavještenje broj: 07.041/052-2680/19 od 28.03.2019. godine

¹¹⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 69/19

G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

„Države članice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu djeteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti. Države članice poštuju i unaprijeđuju pravo djeteta na puno učešće u kulturnom i umjetničkom životu i podstiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti.“¹¹⁸

Pravo djece na igru i slobodno vrijeme podrazumijeva pravo na vrijeme kada djeca nisu u predškolskim i školskim ustanovama. Roditelji i vaspitne ustanove imaju obavezu da zajedničkom saradnjom doprinesu planiranju aktivnosti, kako bi slobodno vrijeme djece bilo što kvalitetnije organizovano.

Ombudsman za djecu je u decembru 2019. godine organizovao radionicu za članove savjeta roditelja na temu „Saradnja roditelja i škole“ i za djecu na temu „Slobodno vrijeme“, a na poziv Srednjoškolskog centra „Petar Kočić“ u Zvorniku.

Ova lokalna zajednica prepoznala je potrebe i važnost i škole i roditelja u procesu obrazovanja i vaspitanja djece. Taj odnos je partnerski, a saradnja stalna jer su i roditelji i nastavnici na zajedničkom zadatku, a to je dobrobit djece.

Ombudsman za djecu je u 2019. godini dostavio Preporuku Javnom fondu za dječiju zaštitu u vezi sa zadovoljenjem razvojnih potreba djece, a u vezi sa Projektom „Socijalizacija djece Republike Srpske“ u kome su ciljna kategorija gotovo sve kategorije djece od višechlanih porodica, djece iz socijalno ugroženih porodica, djece pripadnika nacionalnih manjina, djece sa smetnjama u razvoju, talentovane djece, itd., čiji je cilj socijalizacija i integracija djece kroz radionice sa djecom i razgovor sa roditeljima, razgovor sa osobljem. Preporukom se predlaže i program rada radionica sa novim sadržajima kao što su šah, ples, besjedništvo, pružanje prve pomoći itd. Fond je u svom odgovoru Ombudsmanu za djecu naveo da su preporuke Ombudsmana vrijedan činilac mjera koje stručna služba Fonda preduzima u cilju unaprijeđenja uslova realizacije Projekta i dobrobiti djece.¹¹⁹

Najvažniju ulogu u kvalitetno provedenom slobodnom vremenu imaju roditelji. Provedeno vrijeme u zdravoj porodici kroz igru i učenje ima neprocjenjivu vrijednost i važnost na dalji razvoj djeteta, na razvoj dječijeg samopoštovanja, samopouzdanja, na razvoj kreativnosti i osjećaja za saradnju i druženje sa drugom djecom.

Da bi dijete moglo na najkvalitetniji način iskoristiti svoje slobodno vrijeme, neophodno je da ono bude organizovano u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama, ali i željama.

Štetni oblici i pojave u provedenom slobodnom vremenu su: upotreba mobilnog telefona za igranje igrice, prekomjerno gledanje televizije, korištenje društvenih mreža na internetu bez nadzora odraslih itd.

Djeca od najranije dobi koriste mobilne aparate za igranje igrice, u školskim godinama, najviše vremena provode na društvenim mrežama koje loše utiču kako na njihovo mentalno tako i na fizičko zdravlje. Pored navedenog, koristeći slobodno vrijeme na ovakav način, djeca su izložena mnogobrojnim zloupotrebama i nasilju, što se posebno odnosi na društvene mreže. Zato

¹¹⁸ UN Konvencija o pravima, član 31.

¹¹⁹ Preporuka broj: 123-3-1-PŽS-1/19

roditelji imaju bitnu ulogu u ograničavanju vremena provedenog na internetu, društvenim mrežama i praćenju aktivnosti svoje djece na tim mrežama.

Ombudsman za djecu je u toku godine posjetio osnovne i srednje škole i kroz radionice „Da li znamo šta je nasilje“ upoznao i edukovao djecu školskog uzrasta o potencijalnim rizicima kojima djeca mogu biti izložena koristeći društvene mreže, posebno im skrećući pažnju da ne ostavljaju svoje lične podatke, koji lako mogu biti zloupotrebjeni.

Pored vremena provedenog na internetu, roditelji treba da obrate pažnju i na vrijeme koje djeca provode gledajući televiziju, te da ograniče navedeno vrijeme djeci i poštujući uputstva urednika televizijskog programa o dozvoljenom uzrastu djeteta koje može da gleda program, koji se emituje na televizijskom kanalu. Potrebno je obratiti pažnju na oznake „12, 15, 18“ u gornjem uglu ekrana koji pokazuje da sadržaj koji se emituje može biti štetan za djecu određene starosne dobi, te nije primjeren za djecu mlađu od navedenog uzrasta. Mediji mogu imati i pozitivna i negativna uticaj na razvoj djece, te je potrebno navedeno pridržavanje roditelja kako ne bi došlo do oštećenja u razvoju djece, jer pojedini sadržaji mogu da sadrže elemente nasilja.

Roditelji ipak posvećuju pažnju u odabiru filmova i televizijskog programa, ali pri tom zanemaruju dobnu primjerenost video igrice i vrijeme koje dijete provede igrajući igrice. Obavezno je obratiti pažnju i na oznake navedene na igricama i igračkama i kojoj dobnoj grupi pripadaju, da li u igrama ima neprimjerenog sadržaja kao što su: vulgarnosti, prikazivanje seksa, korištenje droga, nasilnih sadržaja i slično.

U predškolskom uzrastu značaj roditelja je od neprocjenjive važnosti za djecu, a kasnije dio odgovornosti za organizaciju slobodnog vremena snosi i škola, koja organizujući razne sekcije, sport, učenje jezika te druge radionice i vannastavne aktivnosti, doprinose da djeca kvalitetno provedu svoje slobodno vrijeme i da njihov najbolji interes bude ostvaren.

Kako je fizička aktivnost od izuzetnog značaja za pravilan psihofizički razvoj djece, Ombudsman za djecu je ranijim izvještajima ukazivao na potrebu donošenja Novog zakona o sportu i Pravilnika o organizovanju školskog sporta¹²⁰. U decembru 2019. godine Narodna skupština je započela proceduru donošenja novog Zakona o sportu.

¹²⁰ Preporuka broj: 312-2-UP-5/17

H) DJECA U SAOBRAĆAJU

Bezbjednost djece u saobraćaju je pitanje od izuzetne važnosti budući da djeca predstavljaju specifičnu kategoriju učesnika u saobraćaju. Kao takvi, najviše su izloženi riziku, s obzirom da nemaju adekvatno razvijenu moć opažanja, a samim tim i predviđanja opasnosti, nemaju navike i znanje o ponašanju u saobraćaju, ne poznaju pravila saobraćaja i sl.

Iz tog razloga, potrebno je pored opštih, poduzimati i posebne mjere namjenjene zaštiti djece – učesnika u saobraćaju, što podrazumijeva zajedničko djelovanje svih subjekata zaštite počevši od porodice, škole, policije, lokalne zajednice, pa i najviših nivoa vlasti, čiji je osnovni zadatak da definisanjem jasnih pravila i uspostavljanjem adekvatne zakonske regulative osiguraju zaštitu ove kategorije djece.

Svi učesnici u saobraćaju, uključujući i djecu, moraju se pridržavati zakonom određenih pravila, bez obzira da li u saobraćaju učestvuju kao pješaci, putnici ili biciklisti, jer samo na taj način moguće je osigurati određeni nivo bezbjednosti učesnika u saobraćaju.

Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima Republike Srpske¹²¹ propisuje da su učesnici u saobraćaju dužni da obrate naročitu pažnju na djecu u saobraćaju.

Članom 84. i 85. Zakona propisano je da dijete do 6 godina starosti može da učestvuje u saobraćaju kao pješak na kolovozu samo ako ima kao neposrednog pratioca lice starije od 16 godina, dok noću kao i prilikom smanjene vidljivosti tokom kretanja po kolovozu neosvijetljenog ili slabo osvijetljenog puta dijete mora imati na vidnom mjestu obilježje sa retroreflektivnim karakteristikama.

Takođe, škola je obavezna da organizuje i sprovodi dodatne mjere bezbjednosti na mjestu i u vrijeme na kome se očekuje veći broj djece koja samostalno učestvuju u saobraćaju.

Konačno, Zakonom je istaknuta i odgovornost organa za saobraćaj za unaprijeđenje saobraćajnog okruženja u zonama škola i u zonama povećanog prisustva ranjivih učesnika u saobraćaju (prilagođavanje okoline djeci i ranjivim učesnicima u saobraćaju), kao i organizovanje školskih saobraćajnih patrola.

Prethodnim izvještajima Ombudsman za djecu je ukazivao na probleme određene kategorije djece – učesnika u saobraćaju, a to su djeca putnici, djeca pješaci i djeca biciklisti.

Međutim, poseban problem predstavlja učešće djece u javnom prevozu. Zakon nije prepoznao djecu putnike kao posebnu kategoriju djece koja treba dodatnu zaštitu, kao što je to slučaj sa djecom pješacima.

Zakonom o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske,¹²² u članu 16. propisano je da je, u okviru registrovane djelatnosti prevoza, prevoznik obavezan da preveze sva lica, odnosno sve stvari koje ovim zakonom ili posebnim propisom nisu izuzete od prevoza.

U motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica i stvari u drumskom saobraćaju ne mogu se prevoziti bolesna lica koja mogu da ugroze zdravlje drugih lica, ili lica koja su pod dejstvom alkohola, drugih opojnih sredstava, životinje, leševi, eksplozivne materije, predmeti koji mogu povrijediti, oštetiti, uprljati ili pričiniti štetu na vozilu, licima i stvarima koja se prevoze.

¹²¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 63/11

¹²² „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 47/17

Dalje, u motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica mogu se prevoziti slijepa i slabovidna lica u pratnji psa vodiča koji je izvježban za vođenje slijepih i slabovidnih lica, redovno vakcinisan, drži se na povocu i nosi korpu za njušku.

Novčanom kaznom od 500 KM do 1.500 KM kazniće se za prekršaj prevoznik i drugo pravno lice koje odbije da primi na prevoz lica i stvari (član 16. st. 1. i 3) i vrši prevoz suprotno članu 16. stav 2. ovog zakona.

Članom 23. Zakona propisano je da je lice koje se prevozi u autobusu javnog linijskog prevoza dužno da posjeduje voznu kartu koju je obavezno da pokaže na zahtjev ovlaštenog lica.

Vozna karta se izdaje u prostorijama autobuske stanice, odnosno terminala, u poslovnicama prevoznika koje nisu locirane u objektima autobuskih stanica i terminala, i u turističkim agencijama kojima je prevoznik povjerio prodaju karata u skladu sa cjenovnikom i redom vožnje, kao i posredstvom interneta u skladu sa propisima o elektronskom poslovanju.

Izuzetno od stava 3. ovog člana, nadležni organ jedinice lokalne samouprave može odrediti i druga prodajna mjesta vozni karata za prevoz na području te jedinice lokalne samouprave.

Posada autobusa dužna je da izda voznu kartu u autobusu javnog linijskog prevoza, samo ukoliko je putnik nije pribavio na način propisan st. 3. i 4. ovog člana.

Postupak izdavanja vozne karte iz stava 5. ovog člana i način sankcionisanja za nepostupanje u skladu sa stavom 5. ovog člana mogu propisati prevoznici posebnim aktom.

U proteklom periodu, Ombudsman za djecu u nekoliko navrata zaprimio je prijave/žalbe kojima se ukazuje na moguće povrede prava djece – učesnika u saobraćaju.

Iako se u navedenim slučajevima uglavnom ukazivalo na neadekvatno ponašanje članova posade motornih vozila prema maloljetnim licima zatečenim bez vozne karte, analiza važećih propisa iz oblasti saobraćaja ukazuje da učešće djece u javnom prevozu nije adekvatno regulisano, odnosno ne postoje zakonske odredbe koje uređuju minimum standarda i pravila postupanja kada je u pitanju ova kategorija djece, iako u praksi nailazimo na slučajeve da djeca već od sedme godine života, pa i ranije samostalno koriste usluge javnog prevoza.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Ombudsman za djecu je, u skladu sa svojim ovlaštenjima, u cilju dodatne zaštite djece putnika i spriječavanja postupanja koja dovode do povreda prava djece, a posebno djece korisnika javnog prevoza, Ministarstvu saobraćaja i veza uputio Inicijativu za izmjene i dopune Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske¹²³ na način da se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske definiše da se u motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica i stvari u drumskom saobraćaju ne mogu prevoziti djeca do 6 godina starosti bez neposrednog pratioca.

Ministarstvo je obavijestilo Ombudsmana za djecu da će prilikom izrade Prijedloga izmjena i dopuna Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske uzeti u razmatranje i datu inicijativu.¹²⁴

¹²³ Inicijativa, broj: 1555-2-UP/19 od 29.11.2019. godine

¹²⁴ Odgovor Ministarstva saobraćaja i veza, broj: 13.03/345-2433/19 od 11.12.2019. godine

I) SOCIJALNO – EKONOMSKA PRAVA DJECE

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zaprimio 78 prijava koje ukazuju na povrede socijalno – ekonomskih prava djece.

Iako UN Konvencija o pravima djece garantuje pravo svakog djeteta na životni standard koji odgovara djetetovom fizičkom, mentalnom, duhovnom i društvenom riziku¹²⁵, a navedena prava utvrđena su i Zakonom o socijalnoj zaštiti¹²⁶, Ombudsman za djecu je zaprimio prijave kojima se, između ostalog, ukazuje na sljedeće povrede:

- podizanje novčanog iznosa u banci, koji se odnosi na štednju maloljetne djece¹²⁷,
- neisplaćivanje jednokratne pomoći za dijete¹²⁸,
- pravo djeteta na invalidninu¹²⁹,
- neplaćanje alimentacije jednog od roditelja¹³⁰
- neovlašteno skupljanje novca kao pomoć djetetu sa posebnim potrebama¹³¹,
- pravo djeteta na zaštitu od iskorištavanja za rad¹³²,
- oduzimanje imovine djeteta¹³³,
- teška materijalna situacija porodice¹³⁴,
- dodatak za dijete¹³⁵,
- prosjačenje djece¹³⁶,
- materinski dodatak¹³⁷.

Roditelj(i) ili drugi odgovorni za dijete imaju prvenstvenu odgovornost da obezbijede, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, uslove života potrebne za djetetov razvoj.

Države ugovornice, u skladu s nacionalnim uslovima i u okviru svojih sredstava, preduzeće odgovarajuće mjere da pomognu roditeljima i drugim odgovornim za dijete u ostvarivanju ovog prava, pa će u slučaju potrebe dati materijalnu pomoć i pomagati programe, naročito one koji se tiču prehrane, odijevanja i stanovanja.

Države ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da obezbijede da dijete dobije izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje imaju finansijsku odgovornost za dijete, i u državi – potpisnici i iz inostranstva. Naročito ako osoba koja ima finansijsku odgovornost za dijete živi u nekoj državi drugačijoj od države u kojoj živi dijete, države ugovornice će poticati pristup

¹²⁵ UN Konvencija o pravima djeteta član.27

¹²⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:37/12, 90/16, 94/19

¹²⁷ Predmet broj: 1121-93-3-PŽ/19

¹²⁸ Predmet broj: 1302-111-3-PŽ/19

¹²⁹ Predmet broj: 1578-135-4-PŽ/19

¹³⁰ Predmet broj: 1128-95-2-PŽ/19

¹³¹ Predmet broj: 995-79-2-PŽ/19

¹³² Predmet broj: 914-71-4-PŽ/19

¹³³ Predmet broj: 975-59-2-PŽ/19

¹³⁴ Predmet broj: 510-48-3-PŽ/19

¹³⁵ Predmet broj: 294-31-8-PŽ/19

¹³⁶ Predmet broj: 154-14-2-PŽ/19

¹³⁷ Predmet broj: 106-9-4-PŽ/19

međunarodnih sporazuma illi zaključivanje takvih sporazuma, kao i sklapanje drugih odgovarajućih aranžmana.¹³⁸

Zakonom o socijalnoj zaštiti uređen je sistem socijalne zaštite, prava u sistemu socijalne zaštite i korisnika tih prava, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana.

Zakonom su uređene kategorije lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, a kada je riječ o maloljetnim licima to su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, djeca izložena socijalno rizičnim ponašanjem i djeca kojima je zbog posebnih okolnosti potrebna posebna zaštita.¹³⁹

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu staratelja djeteta sa smetnjama u razvoju koji je unazad 5 godina povodom Dječije nedjelje dobijao određena novčana sredstva, ali ove godine nije dobio ništa jer nema pravo¹⁴⁰.

Ombudsman za djecu je zatražio izvještaj JU Javni fond za dječiju zaštitu koji u svom izjašnjenju navodi da je prema Programu aktivnosti za vrijeme trajanja „Dječije nedjelje“ u Republici Srpskoj u 2019. godini propisano da će aktivnosti predviđene Programom realizovati isplatom jednokratnih novčanih pomoći određenim kategorijama lica, uključujući i korisnike prava iz dječije zaštite koja su ta prava ostvarili u septembru 2019. godine, i to: za djecu pod starateljstvom i za porodice sa troje ili više djece sa smetnjama u razvoju. Javni fond je naveo da navedenom djetetu kao osnov za ostvarivanje prava u bazi podataka, u septembru mjesecu 2019. godine nije navedena šifra „dijete pod starateljstvom“, isti nije ušao u obračun za isplatu novčane podrške u okviru manifestacije „Dječija nedjelja 2019. godine“, te da dijete evidentno spada u navedenu kategoriju, a izbor kategorije predstavlja diskrecionu odluku prvostepenog organa.

Svaki svjesni ili nesvjesni postupak razlikovanja ili nejednakog tretmana djeteta zbog ličnih osobina koje ga čine različitim od ostalih predstavlja povredu djetetovog prava i njegovog najboljeg interesa. Konvencija propisuje da mentalno ili fizički onesposobljeno dijete treba da uživa pun i pristojan život, u uslovima koji obezbjeđuju dostojanstvo, potiču samopouzdanje i olakšavaju aktivno učešće djece u zajednici. Države ugovornice priznaju pravo onesposobljenom djetetu na posebnu brigu i potpomagače i da će obezbjeđivati, u zavisnosti od dostupnih sredstava, pružanje pomoći takvom djetetu i onima koju su odgovorni za brigu o njemu, pomoć koju oni zatraže i koja odgovara dječijem stanju i prilikama roditelja ili drugih koji se brinu za dijete¹⁴¹.

Radi osiguranja najboljeg interesa djeteta, Ombudsman za djecu je u navedenom predmetu uputio Preporuku¹⁴² nadležnom centru za socijalni rad te predložio preduzimanje mjera i aktivnosti kako bi se otklonila postupanja koja su dovela do povrede prava i interesa djeteta.

¹³⁸ Un Konvencija o pravima djeteta, član 26.

¹³⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17.

¹⁴⁰ Predmet broj: 1302-111-3-PŽ/19

¹⁴¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹⁴² Preporuka broj: 1302-111-3-PŽ-13/19

Raspolaganje imovinom djeteta

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu u vezi povrede prava djeteta na raspolaganje imovinom kojom se ukazuje da je poslije smrti majke maloljetnoj djeci otvorena dječja štednja, te da je odmah po završetku ostavinske rasprave otac maloljetne djece podigao novac.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu nadležna banka je dostavila izvještaj kojim se navodi da je od strane oca zaprimila pravosnažno Rješenje o nasljeđivanju prema kojem zaostavštinu iza pokojne majke čine sredstva na računu koja nasleđuju djeca, da je uz Rješenje dostavljeno i Uvjerenje organa starateljstva kojim se navodi da je samohrani otac i jedini zakonski zastupnik maloljetne djece.

U vezi sa tim Ombudsman za djecu se obratio nadležnom centru za socijalni rad koji je dostavio odgovor da je Centar izdao navedeno uvjerenje, ali da nije izdao odobrenje na osnovu koga bi otac mogao podići novac sa dječije štednje saglasno odredbama Porodičnog zakona.

Na ponovni zahtjev Ombudsmana za djecu nadležna Banka je dostavila odgovor iz kojeg proizilazi da, s obzirom da je otac jedini zakonski zastupnik djece dostavio Rješenje o nasljeđivanju i Uvjerenje Centra za socijalni rad, a da se u konkretnom slučaju ne radi o vrijednijim stvarima i pravima iz imovine iz člana 287. Porodičnog zakona koja su maloljetna djeca dobila nasljedstvom, to je Banka smatrala da je u predmetnom slučaju zakonski zastupnik djece imao pravo upravljanja i raspolaganja novčanim sredstvima na štednim računima djece u njihovom interesu.

Iako se problem raspolaganja imovinom djeteta javljao i ranijih godina, iako je Ombudsman za djecu uputio preporuku Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske¹⁴³ 2017. godine, problem je još uvijek prisutan u dijelu različitog pristupa banaka u raspolaganju sredstvima dječije štednje na računima banaka.

S obzirom da Porodični zakon propisuje da roditelji mogu samo sa odobrenjem nadležnog organa starateljstva otuđiti ili opteretiti vrijednije stvari i prava iz imovine svog maloljetnog djeteta radi njegovog izdržavanja, liječenja, vaspitavanja i obrazovanja ili ako to zahtijeva drugi važan interes djeteta,¹⁴⁴ to svako raspolaganje navedenim sredstvima protivno odredbama zakona dovodi do povrede prava djeteta.

S obzirom da je pravo djeteta na raspolaganje imovinom kompleksan problem i podrazumijeva zajedničko angažovanje svih institucija, u vezi sa tim Ombudsman za djecu se obratio Agenciji za bankarstvo Republike Srpske i Ombudsmanu za bankarski sistem čije djelovanje u navedenom predmetu je i dalje u toku završno sa izvještajnom godinom.

¹⁴³ Preporuka broj:115-1-PŽS-1/17

¹⁴⁴ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 54/02, 41/08 i 63/14

Pravo djece na zaštitu od ekonomske eksploatacije

UN Konvencija o pravima djeteta propisuje da države ugovornice priznaju pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije i od bilo kakvog rada koji je vjerovatno opasan, može ometati dječije obrazovanje, ili naškoditi dječijem zdravlju ili fizičkom, mentalnom ili društvenom razvoju.

Države ugovornice će preduzeti zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se obezbijedilo provođenje ovog člana. Sa ovim ciljem i uzimajući u obzir relevantne odredbe drugih međunarodnih instrumenata, države ugovornice će naročito odrediti minimalnu starost ili minimalne starosti za zapošljavanje, pobrinuti se za odgovarajuća pravila o random vremenu i uslovima zaposlenja, pobrinuti se za odgovarajuće kazne ili druge sankcije koje će obezbijediti uspješno provođenje ovog člana.¹⁴⁵

Iako se u ranijim periodima ukazivalo na problem ostvarivanja prava djece na zaštitu od ekonomske eksploatacije, Ombudsman za djecu je, i u izvještajnom periodu zaprimio prijave kojima se ukazuje na navedenu povredu prava djeteta.

¹⁴⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 32.

VI SARADNJA SA DJECOM

Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom i podstiče ih na iznošenje njihovih mišljenja i stavova u vezi sa pitanjima koja ih se tiču, te često na osnovu njihovih stavova ili od njih dobijenih informacija predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu. Ovakav način rada i pristup djeci, istovremeno je i odgovor na jednu od Preporuka UN Komiteta za prava djeteta kojom se preporučuje državi da radi na „podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima.”¹⁴⁶

U izvještajnom periodu saradnja s djecom, odvijala se ne samo u aktivnostima koje je provodio Ombudsman za djecu, nego i uključivanjem i podsticanjem drugih institucija i organizacija, a posebno djece, da rade na edukaciji djece o njihovim pravima. U 2019. godini Ombudsman za djecu je ostvario niz aktivnosti koje su bile usmjerene na direktnu saradnju sa djecom i obrazovanje djece o njihovim pravima, interesima i dužnostima, a djeca su, kroz radionice, okrugle stolove i različite manifestacije pokazala zavidnu zainteresovanost za pitanja iz nadležnosti Ombudsmana za djecu. To je i pokazatelj rada Ombudsmana za djecu na terenu i njegove direktne saradnje s djecom u kojem ona vide mogućnost da aktivno učestvuju u otvaranju tema koje su za njih važne i pronalaženju rješenja za pitanja koja ih zanimaju.

Takođe, to je pokazatelj rada Ombudsmana za djecu na povezivanju ustanova i organa koji rade s djecom i za djecu, a sve s ciljem da djeca prepoznaju one institucije sistema koje po svojoj nadležnosti doprinose unaprijeđenju sistema dječije zaštite u cjelini, ali i da se poveća svijest o potrebi i obavezi stalnog postupanja u najboljem interesu djeteta u svakom pojedinačnom slučaju koje se tiče zaštite prava i interesa djeteta. Saradnja sa djecom najčešće je realizovana kroz održavanje redovnih radionica o pravima djece, radionica po pozivu, kroz organizovanje okruglih stolova na kojima su učestvovala djeca, posjete manifestacijama koje su organizovala djeca.

Radionice za djecu: U izvještajnom periodu izvršeno je punih deset godina tokom kojih je Ombudsman za djecu realizovao redovne radionice sa djecom pod nazivom: „O tvojim pravima u tvojoj školi” za učenike osnovnih i srednjih škola u Republici Srpskoj. Navedene radionice Ombudsman za djecu organizuje i provodi po unaprijed utvrđenom planu i uz saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture, a svake godine radionicu organizuje u drugoj školi te na taj način nastoji da dođe do što većeg broja djece. Teme ovih radionica bile su različite, a osnovni cilj im je bio upoznavanje djece sa: pravima, obavezama i odgovornostima, Konvencijom o pravima djeteta i njenim principima, Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, vrstama nasilja i njegovoj prevenciji, pravom na zaštitu zdravlja, participacijom, prednostima i rizicima interneta.

Do sada održane radionice i obrađivane teme su bile prilagođene djeci, njihovom uzrastu i potrebama. U navedenom desetogodišnjem periodu u osnovnim i srednjim školama širom Republike Srpske organizovano je i realizovano ukupno 263 redovnih radionica, kojima je, prema procjeni, prisustvovalo više od 6500 đaka, s obzirom na to da je u prosjeku na radionicama bilo prisutno između 25 i 30 učenika.

¹⁴⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 22.

Osim planiranih radionica, Ombudsman za djecu svake godine organizuje i dodatne radionice po pozivu zainteresovanih škola, institucija, nevladinih organizacija ili grupe djece zainteresovanih za određenu temu. Od potpisivanja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji obavezuje i na edukaciju i prevenciju nasilja, Ombudsman za djecu je redovne radionice iz programa „O tvojim pravima u tvojoj školi” organizovao i provodio pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje?”.

Od školske 2013/2014. godine na inicijativu Ombudsmana za djecu prevencija nasilja nad djecom i među djecom, uvrštena je u dio školskog programa i obavezno se obrađuje na časovima odjeljske zajednice u svim razredima, ali bez obzira na to Ombudsman za djecu svake godine daje i svoj doprinos prevenciji nasilja realizacijom navedenih radionica. U radu sa djecom na radionicama se posebno insistira da djeca ne budu pasivni slušaoci i posmatrači nego da aktivno učestvuju u radu i da iznesu svoje stavove i mišljenje o pojavi i problemu nasilja. Podsticanje i motivisanje djece da aktivno učestvuju na radionicama je osnovni princip kojim se rukovodi Ombudsman za djecu prilikom rada sa djecom.

U izvještajnom periodu radionice „Da li znamo šta je nasilje” su realizovane u vremenu od 24. septembra do 14. novembra, u 28 škola, i to u 19 osnovnih i u 9 srednjih škola.

U 2019. godini održane su radionice u ovim školama:

RB.	DATUM	NAZIV ŠKOLE	MJESTO
1.	10.09.2019.	OŠ „Ivan Goran Kovačić”	Banja Luka
2.	11.09.2019.	Srednja stručna škola	Bijeljina, Janja
3.	16.09.2019.	Srednja škola „28. Jun”	Istočno Novo Sarajevo
4.	17.09.2019.	OŠ „Borisav Stanković”	Banja Luka
5.	18.09.2019.	OŠ „Knez Ivo Od Semberije”	Bijeljina
6.	24.09.2019.	Građevinska Škola	Banja Luka
7.	25.09.2019.	OŠ „Filip Višnjić”	Ugljevik, Donja Trnova
8.	26.09.2019.	OŠ „Sveti Sava”	Doboj
9.	27.09.2019.	SŠC Foča	Foča
10.	01.10.2019.	OŠ „Georgi S.Rakovski”	Banja Luka
11.	02.10.2019.	Poljoprivredna škola	Bijeljina
12.	03.10.2019.	OŠ „Dositej Obradović”	Doboj
13.	08.10.2019.	OŠ „Vuk Karadžić”	Mrkonjić Grad, Barači
14.	09.10.2019.	OŠ „Petar Kočić”	Bijeljina, Brodarac
15.	10.10.2019.	OŠ „Vuk Karadžić”	Doboj
16.	11.10.2019.	OŠ „Vuk Karadžić”	Trebinje
17.	15.10.2019.	OŠ „Vuk Karadžić”	Kneževo, Živinice
18.	16.10.2019.	OŠ „Veljko Čubrilović”	Lopare, Priboj
19.	17.10.2019.	OŠ „Vasa Pelagić”	Pelagićevo
20.	22.10.2019.	Škola učenika u privredi	Banja Luka
21.	23.10.2019.	Tehnička škola	Bijeljina
22.	24.10.2019.	Ekonomska škola	Doboj
23.	29.10.2019.	OŠ „Milan Rakić”	Banjaluka
24.	30.10.2019.	OŠ „Sveti Sava”	Lopare

25.	31.10.2019	Medicinska škola	Doboj
26.	07.11.2019.	SŠC „Jovan Cvijić“	Modriča
27.	13.11.2019.	OŠ „Veselin Masleša“	Foča
28.	14.11.2019.	Gimnazija	Doboj

Posjete navedenim školama i organizovane radionice unaprijed su bile dogovorene, a radionice su održavane na način da se istim ne remeti nastavni plan u školama i da djeca ne odsustvuju sa redovne nastave. U svakoj školi prije održavanja radionice organizovan je i sastanak sa rukovodstvom škole koje je poznato sa ulogom i nadležnostima Ombudsmana za djecu, te je razgovarano i o tekućim problemima u školi. Radionice su najčešće realizovane na časovima odjeljske zajednice i u trajanju od 45 minuta, a zainteresovanost učenika za temu i njihovo aktivno učestvovanje u radu ovakve radionice pokazuju da to vrijeme nije dovoljno.

Stavovi djece o nasilju: Tokom radionica, na kojima su simulirane neke situacije u kojima se djeca mogu naći, učenici su potvrdili da o nasilju razgovaraju uglavnom na časovima odjeljske zajednice, časovima demokratije, a u nekim školama su kroz saradnju sa policijom imali i dodatne radionice. Veoma su uspješno određivali vrste nasilja i njihove posljedice i probleme sa kojima se susreću žrtve nasilja, a i ove godine su, i u osnovnim i u srednjim školama, označili verbalno nasilje kao najprisutniji oblik nasilja sa kojim se susreću.

Verbalno nasilje, prema njihovom mišljenju je najčešći oblik nasilja, a primjećuju ga i u svakodnevnim međusobnim odnosima i u komunikaciji putem mobilnih telefona. Posebno su naglasili prisutnost nasilja putem društvenih mreža i interneta. Iznosili su svoja iskustva kada su bili suočeni sa „napadom“ na njihov profil, isticali da njihovi vršnjaci postavljaju fotografije neprimjerenog sadržaja, te se broj poruka uvredljivog ili omalovažavajućeg sadržaja umnožava svakim dijeljenjem i „lajkovanjem“ istih, da veoma često ne poznaju osobe koje prihvataju za prijatelje putem društvenih mreža i slično.

Svjesni su da svaka vrsta nasilja, pa i verbalno nasilje ostavlja posljedice na razvoj i odrastanje, a ono što zabrinjava je to da ga djeca često prikazuju kao svakodnevno, uobičajeno, pa čak i prihvatljivo ponašanje. Na pitanje da li i kako pomoći djetetu koje je žrtva nasilja, učesnici radionica vrlo različito razmišljaju. Dok jedni stiču da to treba ignorisati, samo proći pored njih (ako su svjedoci nekog oblika nasilja među djecom), drugi misle da se moraju umiješati i pokušati to spriječiti ili da moraju tražiti pomoć odrasle osobe da to nasilje spriječi.

Zbog čega je važno da prijave svaki oblik nasilja, djeca uglavnom znaju i smatraju to važnim, ali nerado govore o razlozima zbog kojih nasilje ipak i ne prijavljuju. Takvo ponašanje opravdavaju strahom i nepovjerenjem da će nakon prijave doći do neke promjene u pozitivnom smislu. Ako su svjedoci nasilja, to bi prijavili, ali da ostanu anonimni.

Razgovori sa upravama škola: Rukovodioci i zaposleni u školama ističu da je s obzirom na propise, provedene aktivnosti i protekom vremena u potpunosti jasan stav o obavezi škole da adekvatno interveniše u slučaju nasilja nad djetetom u skladu sa svojim ovlaštenjima i procedurom definisanom Protokolom. Ističu da vode urednu evidenciju o svim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, i da, shodno odredbama iz Protokola, izvještaje o tome dostavljaju u predviđenom roku.

Protokol obavezuje i na edukaciju, koja pored učenika i zaposlenih u obrazovnom sistemu treba da uključi i roditelje. S tim u vezi su često naglašavali problem nedovoljne saradnje sa roditeljima, navodeći da nije rijetka pojava da se roditelji prezaštitnički i nekritički odnose prema

svojoj djeci, kao i da često nedovoljno vremena posvećuju djeci u njihovoj najosjetljivijoj životnoj dobi.

Obrazovanje nastavnog osoblja i upoznavanje sa vrstama i posljedicama nasilja i sa propisima kojima je regulisana ta pojava, provodi se češće u osnovnim školama, ali nažalost, još uvijek nije prisutna jednaka posvećenost ovim pitanjima u svim školama.

Zapažanja zasnovana na stavovima i iznesenom mišljenju djece koja su prisustvovala radionicama, kao i stavova koje su iznijeli predstavnici škola u vezi sa problemom nasilja, ukazuju da vršnjačko nasilje ne treba zanemarivati, posebno zbog toga što su akteri sve češće djeca u mlađoj životnoj dobi.

Radionice po pozivu: U izvještajnom periodu, Ombudsmanu za djecu su dostavljeni pozivi da održi dodatne radionice, jer su škole procijenile da je ova tema učenicima interesantna i da im nedostaje više informacija iz ove oblasti. Zainteresovanost i aktivno učestvovanje djece u radionicama iz programa „O tvojim pravima u tvojoj školi“, ali i pozivi koje je Ombudsman za djecu primio od škola da održi dodatne radionice, najbolji su pokazatelj da je korist od ovakvog načina rada sa djecom višestruka.

Da se iz škola aktivno uključuju u kreiranje sadržaja radionice, pokazuje i želja rukovodstva Srednjškolskog centra „Nikola Tesla“ Brod, koje je uputilo poziv i predložilo održavanje radionica iz oblasti porodičnih odnosa na temu: „Nasilje u porodici, posljedice i njegova prevencija“, a rukovodstvo iz Stručne i tehničke škole Derventa uputilo je poziv da predstavnici Ombudsmana za djecu održe radionice na temu: „Ombudsman za djecu - iskustva iz prakse“. Na poziv škole oržano je deset radionica i istim su pored djece prisustvovali i pedagozi, psiholozi ili neko od nastavnog osoblja.

Trening seminar za mlade savjetnike i njihove radionice : Kao još jedan oblik saradnje sa djecom, u martu mjesecu Ombudsman za djecu je na planini Borja u Hajdučkim Vodama, održao trening seminar za svoje mlade savjetnike na temu nasilja, na kojem su učestvovali učenici iz Medicinske škole, Ekonomske škole i Gimnazije „Jovan Dučić“ iz Doboja. Cilj ovakvog seminara, je da mlade savjetnike upozna sa uvijek aktuelnom temom vršnjačkog nasilja, te da im pruži znanja i vještine koje mogu da koriste u vršnjačkoj edukaciji na ovu temu. Učesnici su tokom predavanja i učešća u interaktivnim radionicama imali priliku da budu u ulozi slušalaca, ali i predavača na radionicama i na taj način steknu praktične vještine koje su im pomogle da stečeno znanje prenesu svojim vršnjacima.

Nakon završenog trening seminara mladi savjetnici su održali radionice za vršnjake u svojim sredinama na temu nasilja i na taj način doprinijeli prevenciji pojave nasilja u školama i u svakodnevnom životu, a s obzirom na iskustvo koje su na taj način stekli učestvovali su i u redovnim radionicama koje je organizovao Ombudsman za djecu. Ova aktivnost je realizovana kao dio projekta „Budimo promjena“ u okviru zajedničkog projekta Ujedinjenih nacija „Dijalog za budućnost“ u kome je Ombudsman za djecu bio partner Udruženju građana „Međunarodni forum solidarnosti - Emmaus“.

Program socijalizacije djece: Projekat Socijalizacija djece Republike Srpske uspješno se realizuje još od 2002. godine, prvo u odmaralištu Kumbor, a od 2016. godine u dječijem odmaralištu - omladinskom hostelu „Užice“ u Bečićima. U tom odmaralištu, u vremenu od

sredine mjeseca maja do sredine mjeseca septembra su boravila djeca iz svih krajeva Republike Srpske, prvenstveno iz socijalno ugroženih porodica - korisnika prava iz socijalne i dječije zaštite, djeca iz višečlanih porodica, djeca RVI Vojske Republike Srpske, djeca sa posebnim potrebama, kao i posebno nadarena djeca, talentovani sportisti, koja se druže deset dana, uz bogat program edukacije, zabave, sportskih aktivnosti.

Boravak djece u odmaralištu je organizovan kroz smjene u trajanju od deset dana, o djeci su brinuli stručni timovi, a svaka smjena ima koordinatora i stručnog saradnika koji imaju veliku obavezu i odgovornost da boravak djece bude bezbjedan i ispunjen brojnim aktivnostima. O zdravlju djece brine medicinski tim, a za sportske aktivnosti anagažovani su sportski stručnjaci, dok su vaspitači i studenti volonteri bili zaduženi da zajedno sa djecom planiraju kreativne radionice i druge zabavno-rekreativne aktivnosti kako bi djeca na najbolji način ispoljila sve svoje potencijale.

Tokom trajanja osme smjene djecu u odmaralištu je posjetila ombudsman za djecu i ministar zdravlja i socijalne zaštite. Prilikom posjete, u društvu koordinatora smjene i upravnika odmarališta, izvršen je obilazak odmarališta, smještajnog prostora, sportskih terena, kuhinje, restorana i plaže koju koriste djeca. Tom prilikom sa djecom je razgovarano o raznim temama, o dječijim pravima u školi i u porodici, sa posebnim naglaskom na njihov utisak o boravku u odmaralištu. Djeca iz Milića, Han Pijeska, Pala, Prijedora, Rogatice i Čajniča, koja su boravila u osmoj smjeni u odmaralištu u Bečićima pripremila su prigodan program za goste. Ombudsman za djecu i resorni ministar su tokom navedene posjete razgovarali i o unaprijeđenju uslova i podizanju standarda u dječijem odmaralištu. Dosadašnji rezultati i ostvareni ciljevi ovog programa su ogromno zadovoljstvo i sreća djece korisnika projekta, ali i njihovih roditelja.

Ombudsman za djecu Republike Srpske, od svog osnivanja 2009.godine, svake godine posjetom kampu u kojem borave djeca vrši uvid u stepen poštovanja prava djece i u sveukupne uslove njihovog boravka u odmaralištu.

Dječija nedjelja: Početkom oktobra mjeseca tradicionalno se u Republici Srpskoj obilježava „Dječija nedjelja” prema Programu koji donosi Ministar zdravlja i socijalne zaštite, a na čijoj realizaciji zajednički rade brojne institucije. Ombudsman za djecu od osnivanja svake godine u tom mjesecu realizuje niz aktivnosti na području cijele Republike radi promocije prava djeteta i ukazivanja na potrebu široke pažnje javnosti na potrebe i probleme koji se tiču djece i njihovog odrastanja.

Moto programa manifestacije „Dječija nedjelja” u izvještajnom periodu bio je „Moja sedmica - moja godina”. Ministarstvo porodice, omladine i sporta u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i kulture i Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite organizovalo je centralnu manifestaciju obilježavanja „Dječije nedjelje” u Administrativnom centru Vlade Republike Srpske u Banjoj Luci. Ove godine jedan od ciljeva obilježavanja je podizanje društvene svijesti o unaprijeđenju primjene Konvencije o pravima djeteta.

Prisutnima su se obratili predstavnici ministarstava, naglašavajući da je porodica izuzetno važna za razvoj djece, ali da prava i potrebe djece treba pominjati i na njih ukazivati ne samo u „Nedjelji djeteta” nego da njihova prava budu svakodnevna obaveza svih institucija i organizacija koji rade u zaštiti prava i edukacije djece. Tom prilikom su prisutnima prezentovana istraživanja pod nazivom „Bonton u komunikaciji s osobama sa invaliditetom” s naglaskom na to koliko je bitan način na koji komuniciramo sa licima oštećenog sluha, vida uvažavajući njihovu

ličnost i odnoseći se prema njima sa poštovanjem, kao i „Inkluzija, vaspitanje i obrazovanje za svako dijete“.

Kao plod saradnje Ombudsmana za djecu i Muzeja Republike Srpske, u okviru obilježavanja „Dječije nedjelje“, u prostoru Muzeja je organizovan program kulturno-zabavnog karaktera kojim je skrenuta pažnja javnosti na prava djece i na njihove potrebe. Učesnici programa bila su djeca iz Centra za edukaciju „Tvoja Riječ“, USZ Centra za specijalističke usluge „Za majku i dijete“, Centra „Zaštiti me“, Centra za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora, Zavoda za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“, Udruženja roditelja djece oboljelih od malignih bolesti „Iskra“, Servis centra „Dajte nam šansu -Zvezdice“ te učenici iz JU OŠ „Zmaj Jova Jovanović“ i JU Srednja medicinska škola. Svečano otvaranje manifestacije „Dječija nedjelja“ uveličali su nastupi učenika Muzičke škole „Opus conmusica - Institut za moderno muzičko obrazovanje“.

Takođe povodom „Dječije nedjelje“, Ombudsman za djecu je podržao organizaciju radionice u prostorijama „Kutka za djecu“ koji posjećuju ovaj prostor u okviru inkluzije djece sa smetnjama u razvoju u predškolskom uzrastu. Članovi Savjeta učenika i sekcije Crvenog krsta Tehničke škole iz Doboja pomogli su malim drugarima da na radionici nauče nešto više o pravima djeteta. Tokom zajedničkog druženja, kroz razgovor i crtanje, predškolci su istakli pravo na igru kao preduslov za srećan rast i razvoj djece. Zajednički su izradili plakat „Kalendar dječjih prava“.

Obilježavanje „Dječije nedjelje“, realizovano je i u dječijem vrtiću „Duško Radović“ u Ugljeviku. Ova vrtić je jedna od ustanova u kojoj je broj djece u odnosu na prethodne dvije godine udvostručen. Povodom „Dječije nedjelje“ vrtić je organizovao maskenbal u kojem su mališani odjeveni u različite kostime zajedno sa svojim vaspitačima i gostima defilovali gradom od vrtića do Srednjoškolskog centra, i ušli su u učionicu na čas sa gimnazijalcima, koji su ih počastili slatkisima. Nakon „zajedničkog časa“, djeca su u dvorištu škole na velikom platnu otiskivali svoje dlanove prethodno uronjene u boje, a srednjoškolci su im pomagali u ispisivanju poruka na platou.

U sklopu pomenutih aktivnosti obavljena je i posjeta Odjeljenju za pedijatriju JZU Bolnice „Sveti Vračevi“ u Bijeljini, i djeci na liječenju na tom odjeljenju. Aktivnost povodom obilježavanja „Dječije nedjelje“ u Bijeljini nastavljena je posjetom Dnevnom centru za djecu u riziku, koji pruža pomoć i usluge djeci sa problemima u ponašanju, te vrtiću „Čika Jova Zmaj“, koji je organizovao humanitarnu prodajnu izložbu đačkih radova, a sav prihod je usmjeren na udruženja koja rade s djecom sa smetnjama u razvoju.

Obilježavanje dječije nedjelje kroz različite aktivnosti je prilika da se kroz dodatne aktivnosti svih institucija i službi ukaže na važnost prepoznavanja potreba svakog djeteta i adekvatnog reagovanja u svim situacijama u kojima se u društvenoj zajednici djeca nađu - u kući, školi, lokalnoj zajednici, medijima.

Međunarodni dan djeteta: Međunarodni dan djeteta je 20. novembar, kada je 1959. godine Generalna skupština UN-a usvojila „Deklaraciju o pravima djeteta“, a trideset godina poslije, 20.novembra 1989. godine, usvojila je „Konvenciju o pravima djeteta“ kao univerzalni međunarodni dokument, i taj dan je proglašen Međunarodnim danom prava djeteta i obilježava se širom svijeta. U Republici Srpskoj brojne institucije i organizacije, a svake godine ih je sve više, obilježavaju ovaj dan, a to je povod i da odrasli koji rade s djecom dodatno pokažu razumijevanje prava djeteta i njihovo doslovno poštovanje.

Već tradicionalno, na inicijativu Ombudsmana za djecu, Centralna manifestacija obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta se realizuje u školi u kojoj učenici prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ostvare najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj izbora škole domaćina je, dakle, da se škole dodatno motivišu u unaprijeđenju vaspitno-obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata.

Ove godine Centralna manifestacija održana je u Banjoj Luci u OŠ „Petar Petrović Njegoš“ kao najboljoj školi prema kriterijumima, koji se odnose na rad i organizaciju rada škole, podršku učenicima, njihovom rastu, razvoju i učenju. Ombudsman za djecu uručio je Zahvalnicu direktorici škole za uspješnu saradnju i sveukupnu podršku unaprijeđenju položaja djece u društvu, ostvarivanju prava djeteta i afirmaciji najboljeg interesa djeteta. Učenici su zajedno sa svojim nastavnicima izveli prigodan program, pokazali svoje vještine, talente i znanja, te uz igru i pjesmu na najljepši način proslavili i čestitali svoj djeci Međunarodni dan djeteta.

U okviru obilježavanja Međunarodnog dana djeteta grupa učenika trećeg i četvrtog razreda OŠ „Sveti Sava“ iz Foče sa pedagogom i učiteljicom posjetila je kancelariju Ombudsmana za djecu u Foči, kao dio aktivnosti škole na obilježavanju 30 godina od usvajanja UN Konvencije o pravima djeteta. Učenici su se pohvalili nizom aktivnosti s ciljem promocije prava djeteta, koje su organizovali u školi. Zanimao ih je način rada Ombudsmana za djecu, te kako i kada se mogu obratiti Ombudsmanu za djecu. Ombudsman za djecu ih je upoznala sa osnovnim pravima djece zagarantovanih Konvencijom, načinom njihovog ostvarivanja i zaštite i pozvala ih na saradnju, uz ohrabrenje da slobodno iznose svoje probleme, stavove i mišljenja. Mladi gosti su naučili da UN Konvencija o pravima djeteta ima poseban značaj jer:

- prvi put uvodi dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite,
- prepoznaje sva prava potrebna djetetu na njegovom putu odrastanja-građanska, kulturna, socijalna, obrazovna,
- prva uspostavlja potrebe koje svako dijete ima na putu svog odrastanja.

Međunarodni dan prava djeteta, prilika je da se podsjetimo na obaveze odraslih da uvijek postupaju u najboljem interesu djeteta i da djeci omoguće uslove za nesmetan i pravilan psihofizički razvoj, za srećno i bezbrižno djetinjstvo u okruženju, u kojem mogu da ostvare sve svoje potencijale.

Nikoljdanske svečanosti: Ombudsman za djecu već tradicionalno saraduje i sa Zavodom za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“ koji je ove godine bio domaćin Nikoljdanske svečanosti. Bogatu priredbu za svoje goste pripremila su djeca i osoblje Zavoda, a svoj doprinos dali su i učenici - članovi hora Osnovne škole „Aleksa Šantić“ iz Banja Luke.

Priredbi su prisustvovali predstavnici Grada Banja Luka, javnih ustanova i institucija, kao i Ombudsmana za djecu. Poslije priredbe upriličeno je druženje sa učesnicima koji su za sve goste pripremili novogodišnje poklone, koje su izradila djeca iz Zavoda.

Istim povodom Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ organizovao je i ove godine prijem i ugostio predstavnike ministarstava, Gradske uprave, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i mnogobrojne donatore i prijatelje. Na poziv Doma, s kojim Ombudsman za djecu ostvaruje dugogodišnju saradnju, svečanosti su prisustvovali i predstavnici Ombudsmana za djecu.

Štićenici Doma i njihovi vaspitači pripremili su za svoje goste zanimljiv i bogat program i pokazali svoje talente, kreativnost i umjeće, a za uzvrat su dobili paketiće, slatkiše i igračke. Ove godine povodom Nikoljdana, svečano je otvoren dječiji vrtić „Tratinčica“ koji će raditi u okviru Doma. Kapacitet vrtića je oko 100 mjesta, a u njemu će boraviti, kako djeca iz Doma, tako i djeca iz naselja, s ciljem socijalizacije i inkluzije djece bez roditeljskog staranja.

Saradnja sa djecom se u dosadašnjem radu Ombudsmana za djecu pokazala kao veoma uspješna i plodotvorna na polju zaštite prava i interesa, ali i promocije najboljeg interesa djeteta, a o postignutim rezultatima najbolje govori broj zainteresovane djece da saraduju sa Ombudsmanom za djecu, kao i zainteresovanost školskih ustanova i drugih ustanova za ovakav način saradnje. Zbog navedenog ovakav način rada i saradnje sa djecom će biti nastavljen i u budućem vremenu.

VII SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Ombudsman za djecu je i u ovom izvještajnom periodu ostvario aktivnu saradnju sa nevladinim sektorom. Ova saradnja je veoma važna jer su nevladine organizacije zbog svog neposrednog rada na terenu i sa raznim korisnicima usluga kvalitetan izvor saznanja o različitim problemima s kojima se u praksi susreću njihovi članovi iz kojih se mogu jasno uočiti sistemski nedostaci, ali i značajni partneri u iniciranju izmjena ili nadogradnje postojećih sistemskih rješenja.

Iskustva koja nevladine organizacije imaju u radu sa djecom doprinose adekvatnoj zaštiti djece u ostvarivanju njihovih prava, i upravo imajući u vidu njihova iskustva Ombudsman za djecu je nastavio saradnju sa nevladinim organizacijama u sferi primjene zakona, analiza postojećih rješenja i sagledavanja inicijativa za donošenje novih zakona, podzakonskih akata i njihovu primjenu u praksi.

Ombudsman za djecu je ostvario saradnju u najvećoj mjeri sa organizacijama koje su svoje aktivnosti usmjerile na ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju ili na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

U određenom broju slučajeva, nevladine organizacije su se obraćale Ombudsmanu za djecu sa prijavama/žalbama u konkretnim pojedinačnim slučajevima povreda prava djece u raznim oblastima, i istovremeno tim prijavama su ukazivali i na potrebna sistemska rješenja koja su uočavali na osnovu njihovog iskustva u svakodnevnom radu na terenu.

Neke od realizovanih aktivnosti u izvještajnom periodu:

UNICEF – fondacija Ujedinjenih nacija koja u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj saraduje sa brojnim institucijama i nevladinim organizacijama, sa ciljem unaprijeđenja brige i podrške djeci u različitim oblastima. Ombudsman za djecu i UNICEF aktivno saraduju već godinama, bilo direktno ili putem saradnje sa nevladinim organizacijama. Brojne su teme u kojima nalazimo potrebu zajedničkog djelovanja, u cilju zaštite i promocije prava djeteta kao što su:

- situaciona analiza o položaju djece u BiH, ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja i prevencija razdvajanja porodica, ostvarivanje zaštite djece od svih oblika nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja, posebna zaštita djece sa poteškoćama u razvoju,
- transformacija institucija za zbrinjavanje djece i prevencija razdvajanja porodica.

WORLD VISION BiH – i u ovom izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je u saradnji sa World Vision učestvovao na Sajmu za djecu i porodicu, što je bila ujedno i prilika da se posjetioci informišu o nadležnostima i Ombudsmana za djecu i World Vision, o pravima djeteta uopšte, ali i o ostvarivanju brojnih pojedinačnih prava. Pored toga, Ombudsman za djecu daje svoj doprinos u realizaciji programa Zanemarivanje djece: razvojne i praktične implikacije.

U izvještajnom periodu saradnja je nastavljena i sa Društvom psihologa Republike Srpske posebno u realizaciji projekta „Psihologija i pravo u najboljem interesu djeteta“, te u realizaciji programa „Uspostavljanje referalnog mehanizma podrške djeci u riziku u školama Republike Srpske“.

U promociji i prezentaciji Smjernica za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, saradnja je u izvještajnom periodu ostvarena sa Mrežom nevladinih organizacija „Snažniji glas za djecu“. Mreža nevladinih organizacija je bila jedan od nosilaca aktivnosti na izradi samih Smjernica.

Značajna saradnja sa UG „OTAHARIN“ Bijeljina koja je započela istraživanjem o prosjačenju djece u Republici Srpskoj nastavljena je i u ovom izvještajnom periodu, razmjenjivanjem mišljenja, informacija sa predstavnicima Udruženja, u cilju dobijanja potrebnih informacija o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove osjetljive kategorije djece. Na poziv ovog Udruženja predstavnici Ombudsmana za djecu su učestvovali u radu Konferencije „Zaštita prava i najboljeg interesa djece u riziku“ .

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu ostvario aktivnu saradnju i sa brojnim drugim nevladinim organizacijama i udruženjima:

- „In Fondacija“ Banja Luka,
- Udruženje „Duga“ Sarajevo,
- „MyRight“ Sarajevo,
- Mreža nevladinih organizacija „Snažniji glas za djecu“ Sarajevo,
- Udruženje građana „Budućnost“ Modriča,
- Udruženje građana djece s posebnim potrebama „Mala kuća“ Doboj,
- Udruženje roditelja za pomoć djeci sa posebnim potrebama Doboj,
- Udruženje 4+ Doboj,
- UG MFS „Emmaus“,
- Udruženje djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade“ Foča,
- Udruženje paraplegičara Doboj,
- Fondacija „Lara“ Bijeljina,
- Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar“ Trebinje,
- Fondacija Centar za pomoć djeci sa smetnjama u razvoju Doboj.

Ombudsman za djecu je tokom izvještajnog perioda učestvovao i na brojnim događajima (radionicama, okruglim stolovima, konferencijama, manifestacijama, i sl.) koje su organizovala ova udruženja, s ciljem usmjeravanja pažnje javnosti na konkretne probleme djece oboljele od autizma, Daun sindroma, djeca sa invaliditetom i drugim poteškocama.

VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Saradnja Ombudsmana za djecu sa nadležnim institucijama, organizacijama i službama, koje u okviru svojih ovlaštenja donose odluke koje se odnose na djecu, cijeni se prije svega kroz njihov odnos prema zahtjevima Ombudsmana za djecu - dostavljanje odgovora na zahtjev Ombudsmana za djecu, preduzimanje mjera prema datim preporukama, poštovanje zakonom određenog roka za reagovanje, stavljanje na uvid potrebne dokumentacije i slično, i govori o odnosu nadležnih prema onim pitanjima i problemima kojima se ukazuje na povredu i ugrožavanje prava djeteta. S obzirom da je ta saradnja ključna da bi Ombudsman za djecu mogao odgovoriti svojim zakonom utvrđenim obavezama, od izuzetne je važnosti da ona za rezultat ima preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti i ne samo u pojedinačnim slučajevima.

Sve veći broj organizacija i institucija prepoznaju važnu ulogu Ombudsmana za djecu i potrebu zajedničkog rada u cilju unaprijeđenja položaja i zaštite djece u različitim oblastima, što potvrđuje stalno obraćanje Ombudsmanu za djecu u traženju rješenja ne samo u pojedinačnim slučajevima već i u predlaganju sistemskih rješenja.

Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao i u izvještajnom periodu ukazuju na povrede prava djeteta po različitim osnovama.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, pored Ministarstva prosvjete i kulture, spada u red onih ministarstava kojim se Ombudsman za djecu najčešće obraćao, što je negdje i očekivano, s obzirom da se najveći broj prijava po kojima je Ombudsman za djecu postupao odnosi na postupanje centara/službi za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Kao drugostepeni organ, ministarstvo je u svim slučajevima, u zakonom zadatim rokovima donosilo drugostepeno rješenje, u nekoliko slučajeva obavilo je i nadzor u postupanju službi iz njegove nadležnosti. Pored toga, Ombudsman za djecu redovno je bio obaviješten o aktivnostima ministarstva u vezi sa sistemskim mjerama i aktivnostima koje su preduzimate, ali i u dijelu promocije i prezentacije različitih aktivnosti iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite djece.

U izvještajnom periodu najveći broj centara/službiza socijalni rad je dostavio Ombudsmanu za djecu tražene odgovore u ostavljenom roku, međutim još uvijek je problem kada ti odgovori nisu potpuni i kada nisu odgovorili na potrebe djece u konkretnoj situaciji. Kada se centar/služba za socijalni rad jasno ne odredi koje mjere i radnje je preduzeo u zaštiti prava djeteta u konkretnom slučaju, Ombudsman za djecu se ponovo obraća centru/službi za socijalni rad sa istim zahtjevom, a sve to dodatno usporava postupke koji su u toku. Centri/službe vrlo često u svojim odgovorima ističu brojne probleme u primjeni Porodičnog zakona, ali i problem nedefinisanih procedura postupanja u različitim segmentima, što dovodi do različitog pristupa u istim situacijama. Različit pristup dovodi do povrede prava djeteta i resorno ministarstvo mora preduzeti dodatne mjere i aktivnosti kako bi se obezbijedio jednak pristup u ostvarivanju prava djece, posebno djece bez roditeljskog staranja i njihovog zbrinjavanja.

Pored Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, jednim brojem prijava ukazuje se na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, po različitim osnovama, najčešće vezano za sistemsko definisanje određenih pitanja. Problem na koji se i dalje ukazuje su česte izmjene zakona koje ne prati i donošenje potrebnih podzakonskih akata u zakonom određenom roku. U 2017. godini donesen je Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, koji obavezuje na donošenje brojnih

podzakonskih akata; u izvještajnom periodu jedan broj pravilnika je donesen, ali nažalost još uvijek nije donesen Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, tako da škole još uvijek postupaju po pravilnicima škola, iako zakon obavezuje na donošenje jedinstvenog pravilnika po kome bi postupale sve škole i u svim slučajevima povrede obaveza učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

I u izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Brojne službe sa kojima je Ombudsman za djecu kontaktirao, pokazale su ne samo spremnost, već i inicijativu i potrebu preventivnog rada sa djecom, ali i sa odraslima, kako bi se umanjila potreba njihovog angažovanja onda kada nastali problem zahtijeva njihovu intervenciju, a to i jeste najbolja zaštita djece - prevencija. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje i mediji, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Ombudsman za djecu ostvario saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Ombudsman za djecu je od samog uspostavljanja ostvario saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite, prije svega, u realizaciji projekta socijalizacije djece i svojim angažovanjem pokušava dati svoj doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama realizuje na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja u Republici Srpskoj.

Ombudsman za djecu se u izvještajnom periodu u značajnom broju predmeta obraćao nadležnim inspekcijskim službama. S obzirom na zakonom utvrđena ovlašćenja inspekcije da u vršenju kontrole u pojedinačnim predmetima cijene da li su nadležni postupali u skladu sa zakonom u različitim situacijama, pravovremeno i adekvatno reagovanje inspekcijskih službi u pojedinačnim slučajevima, trebalo bi preventivno da djeluje u brojnim oblastima i sigurno smanji broj obraćanja Ombudsmanu za djecu. Nažalost, inspekcijska kontrola još uvijek nije u funkciji prevencije što potvrđuju situacije da inspektor po istom osnovu vrši kontrolu istog subjekta zaštite. Ombudsman za djecu se najčešće obraćao inspekciji vezano za donošenje odgovarajućeg upravnog akta centara/službi za socijalni rad, po zahtjevu stranke, u zakonom određenom roku.

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu je ostvario saradnju sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola koje su bile obuhvaćene planiranim aktivnostima Ombudsmana za djecu vezano za edukaciju djece o njihovim pravima i promociju dječijeg znanja i stvaralaštva, ali i po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u vaspitno-obrazovnim ustanovama. Saradnja sa vaspitno- obrazovnim ustanovama može se ocijeniti kao zadovoljavajuća - škole dostavljaju tražene odgovore, spremne su na saradnju, međutim i same vrlo često ukazuju na probleme postojećeg normativnog okvira i nedostatak definisanih jasnih pravila i procedura u mnogim oblastima, a što za posljedicu ima povredu prava i interesa djeteta.

Saradnja sa školama za Ombudsmana za djecu je posebno važna jer doprinosi boljem razumijevanju uloge Ombudsmana za djecu i poboljšava ne samo komunikaciju Ombudsmana za djecu sa djecom u školama, već i komunikaciju učenika i nastavnika, stručnih službi i uprava škole i doprinosi boljoj saradnji roditelja i nastavnika, koja nažalost nije na potrebnom nivou.

Ombudsman za djecu je po različitim osnovama ostvario saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Uz puno razumijevanje suštinskog problema za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali, svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom podrška su

Ombudsmanu za djecu za brojna pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja kao što su maloljetnički brakovi, maloljetne porodilje, djeca i alkohol, hitne službe, razvodi braka i povjeravanje djeteta. Posebno dobra saradnja kao i ranijih godina je ostvarena sa zavodom „Dr Miroslav Zotović“.

Saradnja Ombudsmana za djecu je nastavljena i sa Muzejem Republike Srpske, koji je ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta na čemu njegova Pedagoška služba radi već godinama i svake je godine sve vidljivija.

Zakonom o ombudsmanu za djecu, član 7. utvrđeno je da je Ombudsman za djecu ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge ne samo zakona već i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta. Nažalost, ovo ovlaštenje Ombudsman za djecu u izvještajnom periodu koristio samo jednom, iz prostog razloga što u postupku pripreme propisa i donošenju podzakonskih akata nije ni bio obaviješten ni pozvan za dostavljanje mišljenja.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je nastavio saradnju sa jednim brojem lokalnih zajednica, između ostalih sa opštinom Modriča, u kojoj Ombudsman za djecu organizuje i uredovne dane, jednom mjesečno u prostorijama Centra za socijalni rad.

S obzirom da je u maju 2018. godine otvorena kancelarije Ombudsmana za djecu u Bijeljini, to je i u izvještajnom periodu intenzivirana saradnja sa lokalnim zajednicama Bijeljina, Zvornik i Ugljevik sa ciljem približavanja institucije i njenih ovlaštenja kako nadležnim opštinskim službama, vaspitno-obrazovnim ustanovama i ustanova socijalnog staranja, tako i djeci, njihovim roditeljima i nevladinim organizacijama. Načelnici ovih lokalnih zajednica izrazili su punu spremnost na saradnju i podršku Ombudsmanu za djecu u njegovom radu.

IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Ombudsman za djecu ima zakonom utvrđenu nadležnost da obaviještava javnost o stanju prava djeteta, da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegovoj zaštiti, da ukaže na propuste u radu institucija i službi i spriječavanje budućih sličnih pojava, ali i edukaciji, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

Mediji su, i tokom izvještajnog perioda, pokazali zanimanje za aktivnosti Ombudsmana za djecu koji je bio otvoren za medije i nastavio je sa praksom dobre saradnje s ciljem da svoje djelovanje učini što vidljivijim i bližim onima zbog kojih je i uspostavljen, a to su na prvom mjestu djeca i zaštita njihovih prava.

Ombudsman za djecu je ostvario kvalitetnu saradnju sa medijima kao i prethodnih godina, imajući prije svega u vidu njihovu izuzetno važnu ulogu u promociji prava djeteta i uopšte u zaštiti tih prava. U 2019. godini zaprimljeno je 80 obraćanja medija koja su se odnosila gotovo na sva pitanja koja se tiču odrastanja djece.

I u izvještajnom periodu ostvarena su učešća Ombudsmana za djecu u radio i televizijskim emisijama, štampanim medijima, a za informisanje javnosti korištena su i druga sredstva, intervjui, odgovori na zahtjeve medija, saopštenja za javnost, okrugli stolovi...

Mediji su se i u izvještajnom periodu interesovali za različite teme; najčešće je interesovanje bilo usmjereno na probleme u oblasti obrazovanja, vršnjačkog nasilja, nasilja u porodici nad maloljetnom djecom, seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece, prevencija fizičkog nasilja nad djecom i mnoge druge teme vezane za djecu i ostvarivanje njihovih prava.

Fokus interesovanja medija bio je i maloljetnička delinkvencija kao i maloljetnički brakovi, te maloljetničke trudnoće.

Izvještavanje o djeci koja su u sukobu sa zakonom, o djeci koja su žrtve bilo kog oblika nasilja, o djeci koja su u stanju teške socijalne potrebe, o bolesnoj djeci i sličnim situacijama, zahtijeva posebnu pažnju i poseban pristup. Pri tom izvještavanju neophodno je izbjegavati kvalifikacije koje su pogrdne ili koje dovode do njihove diskriminacije, kao npr. huligan, kriminalac, siroče, dijete iz doma, invalid, hendikepirano dijete.

Registar pedofila bila je tema novinara i u ovom izvještajnom periodu, zanimanje je bilo usmjereno na pitanja da li je i kako registar zaživio u praksi. Novinari su bili zainteresovani i za pitanja zbrinjavanja djece u hraniteljske porodice, a vezano za organizaciju okruglog stola.

Siromaštvo djece, zaštita djece od bolesti ovisnosti alkohola i droga, odnos prema djeci prilikom razvoda braka - pitanje alimentacije, te iskorištavanje djece putem dječijeg rada, bili su takođe predmet interesovanja medija.

Novinari su pisali i o odnosu institucija prema djeci sa poteškoćama u razvoju i pitali zašto nema udžbenika u inkluzivnoj nastavi u školskom sistemu, kao i angažovanje asistenata u nastavi.

Sva prava garantovana Konvencijom o pravima djeteta pripadaju svakom djetetu, a obaveza je svih nas, pa i medija, da ono što radimo kada su djeca u pitanju bude u njihovom najboljem interesu. U tom kontekstu uloga medija, pored promocije i zaštite prava djeteta, je i jačanje društvene svijesti o povredi njihovih prava.

Pravo na privatnost i zaštita identiteta djeteta mora biti omogućena svakom djetetu. Izvještavanje na način koji nije u najboljem interesu djeteta, npr. opisivanje pojedinačnih događaja sa podacima iz kojih se dijete može lako prepoznati (inicijali djeteta, ime roditelja, objavljena fotografija, naziv škole koju pohađa, porodične prilike...) dodatno ugrožava dijete, a prije svega njegovo pravo na zaštitu privatnosti.

To istovremeno može obeshrabriti prijavljivanje različitih oblika nasilja nad djecom, jer i roditelji i djeca poučeni nekim iskustvima, žele se zaštititi od situacije da su povjerljivi podaci iz njihovog života javno objavljeni.

Mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Primjetan je napredak u izvještavanju o djeci, ali se i dalje ukazuje da svako izvještavanje o djeci, posebno ako su žrtve nasilja i zlostavljanja, djecu izlaže na različite načine pažnji javnosti, te je zato vrlo važno interes javnosti usmjeriti na pojavu i problem, a ne na dijete i njegovu privatnost.

Kada sa sigurnošću nije moguće predvidjeti posljedice koje izvještavanje u određenoj situaciji može imati za dijete i njegovu porodicu, treba izvještavati o pojavi, a ne o konkretnom događaju u kojem je dijete učesnik na bilo koji način, imajući pri tome u vidu najbolji interes djeteta, koji je uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom.

Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima u cilju jačanja sistema dječije zaštite, a što između ostalog zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja, ali na način koji poštuje dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na privatnost. Iz tih razloga će podsticati i druge subjekte zaštite na izvještavanje o djeci i ostvarivanje i zaštitu njihovih prava, ali na način koji zahtijeva dodatnu osjetljivost kako pravo djeteta na zaštitu ne bi dodatno bilo povrijeđeno.

X OSTALE AKTIVNOSTI

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa drugim institucijama, i nevladinim organizacijama, sa osnovnim i srednjim školama, vrtićima i ostalim ustanovama i stručnjacima iz raznih oblasti koje se tiču djece, a kroz konferencije, okrugle stolove, radionice.

Međunarodni događaji

Banja Luka 11-13.4.2019. godine, VI Kongres psihologa Bosne i Hercegovine sa međunarodnim učesćem u organizaciji Saveza društava psihologa Bosne i Hercegovine, Društava psihologa Republike Srpske, Društava psihologa u federaciji BiH i Društava psihologa Brčko distrikta,

Banja Luka 13.05.2019. godine, Regionalna konferencija „Jednakost znači kvalitet“ Banja Luka, u organizaciji Centra za podršku porodicama djece i osoba sa poteškoćama „Dajte nam šansu – Zvezdice“,

Sarajevo 28.5.2019.godine, Konferencija „Transformacija institucija za zbrinjavanje djece i prevencija razdvajanja porodica“, u organizaciji UNICEF,

Bijeljina 10.06.2019. godine, „Kolonija dječijeg prijateljstva“ u Osnovnoj školi „Čika Jova Zmaj“,

Sarajevo 13.09.2019. godine, edukacija „Zanemarivanje djece: razvojne i praktične implikacije za stručnjake“, u organizaciji Word Vision International u BiH,

Novi Sad 29.- 30.10.2019. godine, Konferencija „Zaštita prava deteta – 30 godina od usvajanja Konvencije o pravima deteta“, u organizaciji Pokrajinskog zaštitnika građana – ombudsman i Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja iz Beograda,

Sarajevo 05.11.2019.godine, Situaciona analiza o položaju djece u BiH u organizaciji UNICEF BiH.

Po pozivu organizatora

Po pozivu organizatora, Ombudsman za djecu je učestvovao na sljedećim događajima:

Banja Luka 31.01.2019.godine, promocija Smjernica za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta – u organizaciji Mreže „Snažniji glas za djecu/Zemlja djece u BiH“,

Banja Luka 25.2.2019.godine, Okrugli sto „Da li je zakon iznad prava djeteta“ u organizaciji potpredsjednika Narodne skupštine, na inicijativu učenika 3. razreda Medicinske škole u Banjoj Luci,

Banja Luka 04.03.2019. godine, u Osnovnoj školi „Milan Rakić“ Karanovac otvoren Dnevni Centar za podršku djeci i porodici „Gnijezdo“,

Banja Luka 21.3.2019.godine, Međunarodni dan osoba sa Down sindromom, manifestacija „Ne izostavljajte nas“ u organizaciji „Dajte nam šansu-Zvjezdice“,

Doboj 01.04.2019.godine, Okrugli sto „Alkohol i nasilje“ u organizaciji Centra za zaštitu mentalnog zdravlja,

Banja Luka 02.04.2019. godine, Svjetski dan svjesnosti o autizmu, tribina „Vještina roditeljstva“ u organizaciji Udruženja građana Centar za edukaciju „Tvoja riječ“,

Sarajevo 9.-10.4.2019.godine, radionica „Kvalitetno inkluzivno obrazovanje sada“ u organizaciji MyRight u partnerstvu sa udruženjem Duga,

Bijeljina 14.5.2019.godine, obilježavanje „Međunarodnog dana porodice“, u organizaciji udruženja građana „Porodični krug“,

Sarajevo 15.5.2019. godine, obilježavanje „Međunarodnog dana porodice“, Konferencija „Usmjerite pažnju na djecu i mlade u BiH“,

Banja Luka 25.-26.5. 2019.godine, učešće na Dječijem sajmu zajedno sa World Vision BiH,

Doboj 03.-05.06.2019.godine, Dani socijalne, porodične i dječije zaštite, u organizaciji Saveza udruženja stručnih radnika socijalne djelatnosti,

Sarajevo 10.06.2019.godine, Presentacija Indexa dječije zaštite 2.0 u BiH u organizaciji Word Vision u BiH i Mreže snažniji glas za djecu,

Banja Luka 18.07.2019.godine, Obuka profesionalaca iz oblasti porodične i socijalne zaštite „Najbolji interes djeteta u oblasti porodično pravne zaštite“ u organizaciji Mreže snažniji glas za djecu,

Bečići 22.07.2019.godine, projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“,

Banja Luka 24.09.2019. godine, Savjetovanje „Multisektorska saradnja i unaprijeđenje sigurnosti žrtava nasilja u porodici“ u organizaciji Fondacije „Lara“,

Bijeljina 11.10.2019. godine, obilježavanje „Dječije nedjelje“, humanitarna izložba u dječijem vrtiću „Čika Jova Zmaj“,

Banja Luka 11.10.2019. godine, Centralna manifestacija „Dječije nedjelje“ u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva prosvjete i kulture i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite,

Banja Luka 14.10.2019. godine, Kampanja „Volim Srpsku“, u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta,

Bijeljina 22.10.2019. godine, Okrugli sto „Povezivanje mladih osoba sa invaliditetom radi uključivanja u kreiranje politika za njihov bolji položaj u društvu“ u organizaciji Koalicije „Kolosi“ Bijeljina,

Jahorina 12.11.2019. godine, Konferencija „Zaštita prava i najboljeg interesa djece u riziku“ u organizaciji Udruženja građana „Otaharin“,

Banja Luka 15.11.2019.godine, Kampanja „Medijska pismenost kod djece“, Ministarstvo saobraćaja i veza i Ministarstvo prosvjete i kulture, Republički pedagoški zavod i RTRS,

Banja Luka 20.11.2019. godine, Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana djeteta, osnovna škola „Petar Petrović Njegoš“ Banja Luka,

Banja Luka 20.11.2019.godine, Presentacija smjernica za prepoznavanje diskriminacije u oblasti obrazovanja, u organizaciji Misije OESCE-a u BiH,

Sarajevo 20.11.2019.godine, Konferencija „Pobrkali ste prioritete, na prvo mjesto stavite dijete“

Jahorina 22.-23.11.2019. godine, radionica „Medijski doprinos promociji i zaštiti prava djeteta“ u organizaciji UNICEF u BiH,

Sarajevo 03.12.2019. godine, Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, radionica „Primjeri dobre prakse i saradnje organizacija osoba sa invaliditetom i lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini“ u organizaciji Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine,

Foča, 03.12.2019.godine, Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, tradicionalna priredba Udruženja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade“ Foča.

Događaji u organizaciji Ombudsmana za djecu

U 2019. godini, Ombudsman za djecu je organizovao:

Banja Luka 05.02.2019. godine, Međunarodni dan bezbjednog interneta, „Zajedno za bolji internet“, edukativna radionica djeci Osnovne škole „Jovan Cvijić“ Banja Luka,

Bijeljina 07.03.2019. godine, Predavanje za profesionalce koji rade sa djecom i porodicama „Uloga i značaj sistemske, porodične psihoterapije u jačanju profesionalnih kompetencija u radu sa porodicom i djecom“,

Teslić-Borja 15.-17.03.2019. godine, Trening seminar za mlade savjetnike,

Bijeljina 10.06.2019. godine, Okrugli sto „Zaštita prava i najboljeg interesa djece u riziku“ u organizaciji Udruženja građana „Otaharin“ Bijeljina i Ombudsmana za djecu,

Banja Luka 02.10.2019. godine, Okrugli sto „Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj – Svako dijete treba porodicu“ povodom obilježavanja „Dječije nedjelje“,

Banja Luka 07.10.2019. godine, manifestacija Dječija nedelja „Moja sedmica - moja godina“ u saradnji sa Muzejom Republike Srpske,

Foča 14.11.2019. godine, Okrugli sto „Zaštita prava djece i borba protiv nasilja nad djecom“ povodom Međunarodnog dana prava djeteta u saradnji sa Univerzitetском bolnicom Foča i Medicinskim fakultetom Foča,

Bijeljina 19.11.2019. godine, Okrugli sto „Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj“

XI IZVRŠENJE BUDŽETA

Red.br oj	Analitički konto	NAZIV KONTA	IZNOS U KM
	4111	Rashodi za lična primanja zaposlenih	710,564.47
I	411100	Rashodi za bruto plate	667,013.49
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	383,630.39
2	4111-12	Rashodi za osnovnu platu-porez na dohodak	30,890.83
3	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	30,167.03
4	4111-36	Rashodi za uvećanje osnovne plate-porez na dohodak	2,675.77
6	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	123,158.74
7	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	79,886.83
8	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	5,286.53
9	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	11,317.37
II	4112	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih po osnovu rada	5,649.64
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	3,872.00
2	4112-61	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u zemlji(neto)	1,308.23
3	4112-62	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u inostranstvu(neto)	469.41
III	4113	Rashodi po osnovu plata zaposlenih za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada plata	14,367.05
1	4113-11	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja koji se ne refundiraju	5,712.06
2	4113-12	Rashodi za naknadu plata za vrijeme porodiljskog odsustva koji se ne refundiraju	0.00
3	4113-17	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada plata koje se ne refundiraju-porez na dohodak	441.21
4	4113-18	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada za vrijeme bolovanja	390.54
6	4113-92	Rashodi za doprinose na naknadu plata za penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	4,386.08
7	4113-93	Rashodi za doprinose na naknadu plata za zdravstveno osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	2,844.69
8	4113-94	Rashodi za doprinose na naknadu plata za osiguranje od nezaposlenosti za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	189.49
9	4113-95	Rashodi za doprinose na naknadu plata za dječiju zaštitu za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	402.98
IV	4114	Rashodi za otpremnine i jednokratne pomoći (bruto)	5,539.32

1	4114-111	Rashodi za otpremnine po kolektivnom ugovoru	5,539.32
V	4121	Rashodi po osnovu zakupa	42,780.86
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	42,780.86
VI	4122	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	27,823.17
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	3,236.39
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanja	7,839.08
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	383.06
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	751.38
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	14.63
6	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	2,618.64
7	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksnog telefona	3,728.83
8	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	2,621.25
9	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	2,803.29
10	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1,722.78
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2,103.84
VII	4123	Rashodi za režijski materijal	3,680.86
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	596.99
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	439.20
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	1,024.84
5	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	839.83
6	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	195.00
7	4123-32	Rashodi za službena glasila	290.00
8	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295.00
VIII	4125	Rashodi za tekuće održavanje	3,874.49
1	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	1,653.33
2	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	915.13
3	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	942.57
4	4125-39	Rashodi za ostale usluge i materijal za tekuće popravke i održavanje opreme	290.16
5	4125-91	Rashodi za ostalo tekuće održavanje	73.30
IX	4126	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	7,680.10
1	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	739.20
2	4126-14	Rashodi po osnovu prevoza ličnim vozilima na službenim putovanjima u zemlji	495.22
3	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	570.86
4	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	61.59
5	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	5,813.23
	4127	Rashodi za stručne usluge	4,248.98
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	1,020.38
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	485.40

3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1,430.23
4	4127-32	Rashodi za usluge objavljivanja tendera, oglasa i informativnih tekstova	152.10
5	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja	209.43
6	4127-61	Rashodi za procjeniteljske usluge	100.00
7	4127-62	Rashodi za usluge vještačenja	109.07
8	4127-72	Rashodi za usluge održavanja licenci	742.37
XI	4129	Ostali neklasifikovani rashodi	14,539.83
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	527.79
	4129-37	Rashodi za bruto naknade po ugovoru o djelu	5,254.90
2	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	832.82
3	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1,163.67
4	4129-44	Rashodi za poklone(novogodišnji paketići)	391.08
5	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1,396.92
6	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	1,311.24
	4129-79	Rashodi po osnovu ostalih doprinosa, javnih taksi i naknada na teret poslodavca	1,440.00
7	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2,181.41
8	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	40.00
XII	5113	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	31,258.32
1	5113-11	Izdaci za nabavku motornih vozila	28,800.01
2	5113-35	Izdaci za nabavku računarske opreme	2,458.31
XIII	5161	Izdaci za zalihe sitnog inventara, auto-guma, odjeće,obuće i sl.	1,059.51
1	5161-42	Izdaci za zalihe auto-guma	1,059.51
XIV	6381	Ostali izdaci iz transakcija sa drugim jedinicama vlasti	17,994.97
1	6381-11	Izdaci za naknade plata za porodijsko odsustvo koje se refundira od fonda obaveznog socijalnog osiguranja	14,739.63
2	6381-12	Izdaci za porez na naknade plata za vrijeme porodijskog odsustva koje se refundira od fonda obaveznog socijalnog osiguranja	526.24
3	6381-13	Izdaci zadoprinosu na naknade plata za vrijeme porodijskog odsustva koje se refundira od fonda obaveznog socijalnog osiguranja	2,729.10
1	ODOBREN BUDŽET ZA 2019.GODINU		849,700.00
2	UKUPNO REALIZOVANO U 2019.GODINI		847,510.59
3	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA		2,189.41

XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2020. GODINU

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlaštenjima:

- Ombudsman za djecu će kao i u prethodnom periodu pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima aktivno učestvovati u donošenju istih,
- Ombudsman za djecu će i u 2020. godini insistirati na izmjenama i dopunama Porodičnog zakona te regulisanja pitanja alimentacionog fonda,
- Ombudsman za djecu će i u 2020. godini insistirati na donošenju dugoročnog strateškog dokumenta za unaprijeđenje društvene brige za djecu,
- Ombudsman za djecu će kao i u predhodnom periodu pratiti primjenu zakona i drugih propisa u oblasti ostvarivanja prava djeteta u različitim resorima, te predlagati mjere i aktivnosti na otklanjanju onih postupanja koja dovode do povrede prava djeteta,
- Ombudsman za djecu će kao i u predhodnom periodu posebno pratiti primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, posebno u dijelu da li su svi subjekti zaštite preduzeli sve potrebne mjere i aktivnosti u zaštiti djeteta,
- Ombudsman za djecu će nastaviti aktivnosti o sigurnom korišćenju interneta, promociji odgovornog korišćenja interneta te ukazivanja na moguće rizike i opasnosti kojima djeca mogu biti izložena putem interneta,
- Ombudsman za djecu će aktivnosti usmjeriti na ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja, posebno vezano za njihovo zbrinjavanje izvan porodice te ostvarivanje prava na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja,
- Ombudsman za djecu će aktivnosti usmjeriti i na ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju, posebno na: potrebu donošenja protokola – uputstva o koordinaciji i saradnji svih subjekata zaštite nadležnih za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju, obaveznim mjerama za ranu identifikaciju i tretman djece sa smetnjama u razvoju, te proširivanje kruga zanimanja koja mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovnim potrebama i izradi udžbenika za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti,
- Ombudsman za djecu će aktivnosti usmjeriti i na donošenje odgovarajućih sistemskih preventivnih programa o zaštiti djece i štetnom uticaju alkohola, droga i duvana i igara na sreću i na djecu i njihovo odrastanje.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom i školama, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznao sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava te ih podstakao na iznošenje njihovog mišljenja.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa savjetima učenika, aktuelizirajući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.

Ombudsman za djecu će u radu sa djecom, posebno aktuelizirati pitanja prava, obaveza i odgovornosti djece u obrazovnom sistemu u skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i Zakonom o srednjem obrazovanju, te prava djece u porodici i prava djece u sukobu sa zakonom.

I u 2020. godini, Ombudsman za djecu će u okviru projekta socijalizacija djece preduzeti dodatne mjere kako bi njegovo prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.

Obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, Međunarodnog dana djece žrtava nasilja kao i drugih značajnijih datuma, Ombudsman za djecu će i u narednoj godini posvetiti dužnu pažnju, prije svega zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih institucija i službi i pojedinaca u zaštiti djece i njihovih interesa.

Ombudsman za djecu će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnosilaca žalbe.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa medijima u cilju obavješćavanja javnosti o stanju prava djeteta, povredi tih prava i aktivnostima Ombudsmana za djecu na unaprijeđenju situacije u pojedinim oblastima prava djeteta, te podsticati subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim u zakonom datim okvirima i potrebama djece.

Saradnju sa nevladinim organizacijama o svim pitanjima u kojima se zajedničkim angažovanjem može dobiti bolji rezultat, posebno vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, Ombudsman za djecu će nastaviti i u narednoj godini.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja, te kao punopravan član ENOC-a i CRONSEE aktivno doprinosti unaprijeđenju rada ovih asocijacija.